

**T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
YAKIN ÇAĞ TARİHİ BİLİM DALI**

DÜNDEN BUGÜNE PANİSLAVİZM

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tez Danışmanı

Yrd. Doç. Dr. Ahmet Ender GÖKDEMİR

Hazırlayan

Cuma Sertan SUBAŞI

Ankara–2007

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne,

Cuma Sertan SUBAŞI' a ait "Dünden Bugüne Panislavizm" adlı çalışma

Jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan.....

Üye

Üye

ÖNSÖZ

Çarlık Rusya döneminde ortaya atılan Panislavizm, bütün Slav milletini Rus çatısı altında toplama hareketinin adıdır. Panislavizmin temelleri 17. yüzyıla kadar inmektedir. Bu dönemde Hırvat asıllı Krijaniç (1618–1683) Moskova’da çarın hizmetine girerek burada Panislavist düşünceler tasarlamıştır. Ancak “Panislavizm” tabirini ilk kullanan kişi ise Slovak yazar J. Herkel’dir. Bu yazar 1826’da “Verus Panslavismus” adlı Slav diline ait bir eser yazmıştır. Panislavizm bir kültür hareketi olarak doğmuş daha sonra siyasi bir nitelik kazanarak gelişmiştir.

Dünden bugüne Panislavizm adlı bu çalışma, Panislavizm düşünce olarak ortaya çıkması, gelişmesi ve Çarlık Rusya ve Sovyet Rusya tarafından nasıl kullanıldığını incelemiştir.

Üç bölümden oluşan çalışmamızın giriş bölümünde Slavlar’ın menşei hakkında bilgi verilmiş, daha sonra ise Rus Devleti’ne giden aşamalardan bahsedilmiştir. Rusların bu dönemde Moğol-Türk hâkimiyeti altında yaşamalarına da kısaca değinilmiştir. Birinci bölümde ise III. İvan ve Petro dönemleri ağırlıkta olmak üzere Rus tarihine temas edilmiştir. Özellikle Rus Devleti’nin kuruluşu ve yükselmesi dönemlerine ağırlık verilmiştir. İkinci bölümde ise çalışmanın asıl konusu olan Panislavizm’in ortaya çıkışı ve gelişimine değinilmiştir. Bölümün başında Rusya’nın 19. yüzyıldaki siyasi durumuna bakıldıktan sonra 1815 Viyana Kongresi ve sonraki gelişmelerden bahsedilmiştir. Daha sonra ise Panislavizm’in ortaya çıkması siyasi bir nitelik kazanması ve gelişiminden söz edilmiştir. Buna ilaveten Rusya’nın Türkistan coğrafyasını işgali ve Ruslaştırma politikalarından bahsedilmiştir. Bölümün sonunda ise balkanlardaki Panislavizm hareketine değinilmiştir. Çalışmamızın üçüncü ve son bölümünde ise Panislavizm’in 20. yüzyıldaki durumu hakkında bilgi verilmiştir. Panislavizm’in etkisiyle ortaya çıkan Balkan savaşları ve I. Dünya Savaşı ele alınmıştır. Daha sonra ise Bolşevik dönemi

Panislavizm'den bahsedilmiş Sovyet Rusya'nın dağılmasına kadar olan dönem incelenmiştir. Bölümün sonunda ise Rusya Federasyonu'na atıfta bulunarak Rusya'nın yeniden toparlanması ve Avrasya bloğu kurma çabalarından bahsedilmiştir.

Çalışmamız ile ilgili kaynak araştırmasında Panislavizm başlığı altında, Prof. Dr. Akdes Nimet Kurat'ın bir makalesi ve Agâh Oktay Güner'in Prof. Hans Kohn'dan tercüme ettiği çalışma dışında bir çalışmaya rastlamamış olmamız bu konu hakkında eksikliği ortaya koymaktadır.

Hâlbuki Rus tarihini iyi algılamak için Rus tarihine yön veren fikirleri de iyi bilmek gerekir. Panislavizm bu yüzdendir ki Rus tarihinin gelişimi açısından kayda değer bir fikir akımıdır. Bu yüzden çalışmamızın Panislavizm sahasında inceleme yapacak olan araştırmacılara yol gösterici ve katkıda bulunmasını arzu ederiz.

“Dünden Bugüne Panislavizm” adlı çalışmamda beni metot ve fikirleriyle destekleyen ve cesaretlendiren kıymetli hocam Yrd. Doç. Dr. Ahmet Ender Gökdemir Bey'e teşekkür ederim. Ayrıca bu çalışmam da maddi ve manevi desteğini esirgemeyen kıymetli ağabeyim Mehmet Subaşı'na teşekkürü borç bilir, bu çalışmamı merhume annem ve merhum babamın aziz ruhlarına ithaf ederim.

Cuma Sertan SUBAŞI

Ankara,2007

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	i
İÇİNDEKİLER	iii
KISALTMALAR CETVELİ	vi

GİRİŞ

1. SLAVLAR'IN MENŞEİ VE RUSLAR	1
1.1. Slav'lar ve Rus'lar	3
1.2. Rus-Kuman (Kıpçak) Mücadele Dönemi	6
2. MOĞOL-TÜRK İŞGALİ VE TÜRK-TATAR EGEMENLİĞİ	8
2.1. Altınordu Devleti'nin kuruluşu (1241)	9
2.2. Rusya'da Moğol-Türk Hâkimiyeti	10
2.3. Altınordu Devleti'nin Parçalanması	14
2.4. Moğol -Türk Egemenliğinin Ruslar Üzerindeki Etkisi	15

I. BÖLÜM

RUS DEVLETİNİN KURULUŞU VE YÜKSELİŞİ (III. İVAN VE PETRO DÖNEMİ)

1.1. III. İVAN DÖNEMİ (1462–1505)	17
1.1.1. III. Ivan'ın Diğer Devletlerle İlişkileri	19
1.1.2. Rusya'yı Büyük Devlet yapma Projesi	21
1.2. KORKUNÇ İVAN DÖNEMİ	22
1.3. PETRO DÖNEMİ (1689–1725)	28
1.3.1. Petro ve Rusya'nın Büyük Devlet Haline Dönüşmesi	33
1.3.2. Petro'nun Ölümünden Sonraki Siyasi Olaylar	35

II. BÖLÜM

19. YÜZYILDA RUSYA ve PANİSLAVİZM

2.1. 19. YÜZYIL BAŞLARINDA RUSYA	43
2.1.1. Rusya'nın Gürcistan'ı ilhakı ve Kafkasya'daki Faaliyetleri	43
2.1.2. Avrupa'nın Siyasi Durumu ve Rusya'ya Etkisi	44
2.1.3. 1815 Viyana Kongresi ve Rusya.....	48
2.2. RUSYA VE PANİSLAVİZM	49
2.2.1. Panislavizm'in Ortaya Çıkışı ve Gelişimi	49
2.2.2. Rusya'da Panislavizm	53
2.2.3. Rusya'nın Türkistan Coğrafyasına Yayılması.....	62
2.2.4. Rusya'nın Türkistan'ın Ruslaştırma Politikaları	68
2.2.5. Balkanlar'da Panislavizm	71

III. BÖLÜM

20. YÜZYILDA PANİSLAVİZM

3.1. 20. YÜZYIL BAŞLARINDA RUSYA VE PANİSLAVİZM	82
3.1.1. Yeni Slav Hareketi (Neoslavizm)	83
3.1.2. Balkan Savaşı (1912) ve Panislavizm	84
3.1.3. I. Dünya Savaşı ve Rusya	87
3.1.4. Bolşevik Dönemi Panislavizm.....	89
3.2. SOVYET RUSYASI VE SOVYET CUMHURİYETLERİNİN.....	90
KURULUŞU	90
3.2.1. Rus Milliyetçiliğinin Tekrar Canlanması.....	91
3.2.2. Komünizmin Çöküşü ve Sovyet Rusya'nın Dağılması	93

3.3. RUSYA FEDERASYONU VE TEKRAR TOPARLANMA (AVRASYA BİRLİĞİ DÜŞÜNCESİ).....	96
SONUÇ	99
KAYNAKÇA	101
EKLER	105
ÖZET	114
ABSTRACT	116

KISALTMALAR CETVELİ

a.g.e.	: adı geçen eser
a.g.m.	: adı geçen makale
A.Ü DTCT	:Ankara Üniversitesi, Dil - Tarih, Coğrafya Fakültesi
bkz.	: bakınız
C.	: Cilt
Çev.	: Çeviren
Der.	: Derleyen
Haz.	: Hazırlayan
Mad.	: Maddesi
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
s.	: sayfa
S.	: Sayı
TTK	: Türk Tarih Kurumu
vs.	: vesaire

GİRİŞ

1. SLAVLAR'IN MENŞEİ VE RUSLAR

Günümüz Rusya Devleti'nin temelini oluşturan ve Rusların ataları olarak kabul edilen Slavlar'ın menşei hakkında değişik görüş ve teoriler ortaya konmuştur. Fakat yapılan arkeolojik ve antropolojik araştırmalar Slavların Hind-Avrupa (Ari) kökenli kavimlerle aynı ırksal özellikler taşıdığını ortaya çıkarmıştır.¹ Buna müteakip Slav'ların kullandığı bazı kelimelerin, Sümerli ve Babillilerin kullandığı kelimelere benzemesi Slavların filolojik açıdan da Hind-Avrupa (Ari) dil grubuna mensup olduğunu ortaya koymuştur.²

Hind-Avrupa (Ari) menşeli kabul edilen Slavların ilk vatanı Vistül ve Dinyeper Nehri Bölgesi, Pripet Havzası'dır.³ Slav kavimleri bu bölgede başta Türk kavimleri olmak üzere İskandinav kavimlerinin tesiri altında kalarak Orta-Doğu ve Batı Slavları olmak üzere zamanla bu bölgede geniş bir alana yayılmışlardır.

M.S III. ve IV. yüzyıllarda Slav kavimleri çeşitli isimlerle bir araya gelmiştir. M.S 568'de Volga Nehrini aşarak Avrupa'da büyük bir imparatorluk kuran Avarlar Slav bölgelerini hâkimiyeti döneminde ilk siyasi teşkilatlarını kurmuşlar ve Avar hâkimiyetinden etkilenmişlerdir. Avar hâkimiyetinin sona ermesinden sonra Doğu Avrupa'nın tek idaresi olan Hazar Devleti bölgede kurulmuştur. VII. yüzyıla kadar bölgede tek büyük güç olan Hazar Türk Devleti hâkimiyeti altında yaşayan Slavlar bölgedeki Bulgarlar ve Fin kavimlerinden Normanlar ile birlikte Hazar Devleti'ne vergi vermişlerdir.

¹ Akdes Nimet Kurat, Rusya Tarihi: Başlangıçtan 1917'e Kadar, TTK, Ankara 1999, s.3.

² Kezban Acar, Başlangıçtan 1917 Bolşevik Devrimi'ne Kadar Rusya Tarihi, Ankara 2004, s.11.

³ Kurat, a.g.e., s.3.

Slavlar, Hazar hâkimiyetinden de büyük ölçüde etkilenmişlerdir ve özellikle Hazar tesirinde kalan Doğu Slavları siyasi bakımdan ilerleme göstermiştir.

Doğu Slavları, Orta ve Batı Slavlarından farklı olarak Dinyeper Nehrinin başlarına doğru ilerlemiş, kuzeydeki ormanlık alanda yaşamışlar ve avcılık, arıcılık ve ziraat kültürleri edinmişlerdir.⁴ Orman içlerinde yaşadıkları için barınaklarını ve kullandıkları eşyalarını ağaçtan imal eden Slavlar bulundukları bölgede bu geçim kaynakları azaldığında başka bölgeler aramışlardır. Bunun neticesinde Doğu Slavları yarı göçebe şeklinde zamanla geniş bir bölgeye yayılmışlardır.⁵

Ataerkil bir hayat yaşayan Doğu Slavları “Uruğ (Plemya)”, “Boy (Rod)”, ve “Soy (Familya)” gibi sosyal yapıdan oluşuyordu. Soylar boyları, Boylarda Uruğ’ları teşkil ediyordu. Boylar arasındaki önemli meseleler Uruğ reisleri tarafından “Veçe” denilen toplantılarda görüşülüyordu.⁶ Bunun yanında tabiat olaylarını canlı birer varlık gibi tanrılaştıran Slavlar tabiat olaylarına isimler vermişlerdir. Örneğin; şimşek tanrısı Perun, rüzgâr tanrısı Stribog diye adlandırmışlar, güneşi en büyük tanrı olarak nitelemişler ve Dajbog adını vermişlerdir. X. yüzyılda ise Bizans’ın etkisiyle Hristiyanlığı kabul etmişlerdir.⁷

Slavların isminin kökeni ise tam anlamıyla açıklanamamaktadır.⁸ Latincedeki “Sclavus (Köle)” ilk olarak M.S. VI. Yüzyılda Yunanca olarak Bizans kaynaklarında geçen “Sklavini” isimlerinin nereden geldiği konusunda bir bilgi mevcut değildir.

⁴ Acar, a.g.e., s.12.

⁵ A.M. Ataç, Rusya Tarihi, Türkler ve Koşullarıyla Münasebetleri, Ankara 1952, s.5.

⁶ Kurat, a.g.e., s.10.

⁷ Kurat, a.g.e., s.12.

⁸ Alan D. Ferguson-Alfred Levin, Essays in Russian History, (A Collection Dedicated to George Vernadsky), Connecticut 1964, s.21.

Tarihsel olarak, göç eden Slavlarla ilk bağlantıyı kuranlar Bizanslılar olmuştur ancak Bizanslı tarihçiler Slav isminin o topluluğun kullandığını yani Bizanslılardan onlara geçmediğini kaydetmişlerdir.⁹ Yani bu ismi Slavların kendilerine uygun bir isim olarak seçip kullanmış olabilecekleri belirtilmektedir.¹⁰

M.S. VII. Yüzyıldan itibaren ise Arapların Bizans ile savaşları sırasında, Bizans İmparatorluğunun sınırlarına yerleştirilen Arap askerleri ile ücretli Slav askerleri karşılaşmışlardır. Araplar Slavlar için “Sakkab” kelimesini kullanmışlardır.¹¹

1.1. Slav’lar ve Rus’lar

Fin kavimlerinden olan ve İsveçlilerin atası sayılan Normanlar (Varegler) VI. ve VII. Yüzyıllarda kuzey ve güney Baltık kıyılarına gelmişler, VIII. Yüzyılda ise Lagoda ve İlmen Gölü çevresinde bulunan Slavları hâkimiyetleri altına almışlardır. Slavlar, Norman kavmini oluşturanlara Slavcada kürek çeken anlamına gelen “Vareg” adını vermişler, Vareg beylerine de “Knez” adını vermişlerdir.¹² İsveç’ten gelerek Slavları hâkimiyeti altına alan Vareglere “Rusi (Rus)” denilmiştir. Rus ismi zamanla Slavlarla özdeşleşmiş, Slavları bir araya getirerek devlet kuran topluluğun adı olmuştur.¹³

Ruslar bölgedeki Slav halkı üzerindeki hâkimiyetlerini gittikçe güçlendirmiş, şehirler, ticaret merkezleri kurmuşlardı. Bunun sonucu Rus ismi siyasi nitelik kazanmıştır. Ruslar Slavlarla iyice kaynaşmış artık bölgedeki

⁹ Ferguson-Levin, a.g.e., s.22.

¹⁰ Ferguson-Levin, a.g.e., s.23.

¹¹ W. Barthold, “Slavlar” mad., **İslam Ansiklopedisi**, C. X, MEB Basımevi, İstanbul 1966, s. 729.

¹² Kurat, a.g.e., s.15,16- Acar,a.g.e, s.14.

¹³ Kurat, a.g.e., s.16.

Slavlara da Rus denmeye başlanmıştır. Peçenek Türklerinin IX. Yüzyılın ortalarından itibaren bölgeye akınlar yapması ve Hazar Devleti'nin otoritesinin sarsılması Orta Dinyeper Bölgesindeki Rus Knez'lerinin işine yaramış ve hâkimiyet bölgelerini genişletmelerine neden olmuştur.¹⁴ Rus Knezleri arasında güç kazanan Rurik kuzeydeki bütün Slavları hâkimiyeti altına almış ve daha sonra Slavlar tarafından Novgorod şehrine yönetici olması için davet edilmiştir. Rurik'in Novgorod şehrine gelmesi, ilerde kurulan Rus Devleti'nin temellerini oluşturmuştur.¹⁵

Rurik 879'da ölünce oğlu İgor'un küçük yaşta olmasından dolayı yerine akrabası olan Oleg geçmiştir. Oleg, İskandinav-Bizans ticaret yolunu(Büyük Ticaret Yolu) ele geçirmek için güneye inmiş Kiyef şehrine gelince, burayı kontrol altında kuran Askold ve Dir adlı Vareg önderlerini Knez soyundan değiller bahanesiyle öldürmüş ve şehri merkez yapmıştır. Rus Kroniklerinde de Oleg'in, "Kiyef Rus şehirlerinin anası olacaktır" şeklindeki ibaresinden bahsedilmesi, onun bu şehre verdiği önemi göstermektedir.¹⁶ Bu olayla birlikte Rusya tarihinde Kiyef dönemi başlamıştır.

Oleg, Kiyef'i hâkimiyeti altına aldıktan sonra zenginliği ve ihtişamı ile dikkat çeken Bizans üzerine sefer yapmaya karar vermiştir (M.S. 904–907). Birçok Slav kavminden oluşan ordusu ile Dinyeper Nehri ve Karadeniz'i geçtikten sonra İstanbul önlerine gelmiştir. Haliç'in Bizans tarafından kapatılması üzerine Oleg şehre girememiş, şehrin kıyı bölgelerindeki saray ve kiliseleri yakıp yıkmıştır. Bunun üzerine Bizans imparatoru, Oleg'e elçilerini göndererek işgali durdurması karşılığında tazminat vermeyi kabul edeceğini bildirmiştir. Oleg bunun yanında şehre gelecek Rus tüccarlar içinde ayrıcalıklar istemiş Bizans imparatoru bu şartı da kabul etmek zorunda

¹⁴ Kurat, a.g.e., s.17.

¹⁵ Esad Fuad Turgay, Rusya Tarihi, İstanbul 1948, s.76.

¹⁶ Turgay, a.g.e., s.77.

kalmıştır. Seferden sonra Rus'ların itibarı artmış birçok kavim Oleg'in hâkimiyeti altına girmiştir.¹⁷

911 yılında Bizans'la bir antlaşma daha yapan Oleg 912'de ölmüş ve yerine Rurik'in oğlu Igor geçmiştir. 912–944 tarihleri arasında hüküm süren Igor döneminin önemli iki olayı Hazar ve Bizans seferidir. Igor 913 tarihinde ganimet elde etme arzusuyla Don ve Volga Nehirleri aracılığıyla Hazar denizine ulaşmış ve Hazar kıyılarını yağma ettirmiştir. Elde ettiği ganimetlerle geri dönerken Hazar Kağanı'nın birliklerinin saldırısına uğramışlardır.

Ruslar Karadeniz kıyılarında gittikçe güçlenen Peçenek Türkleri ile 920 tarihinde savaşmış fakat başarısız olmuşlardır.¹⁸ Igor Bizans seferinde de başarısız olmuş ancak 944'te Bizans'la yeni bir antlaşma yapmış daha sonra ise vergi vermemek için isyan eden "Drevlyone" gurubu tarafından öldürülmüştür.

Igor'un öldürülmesinden sonra idareyi karısı Olga ele almıştır. Olga döneminin en önemli olayı Olga'nın 955 yılında Hristiyanlığı kabul etmesidir. Rus tarihi açısından önemli olan bu olaydan sonra Hristiyanlık dini Ruslar arasında yayılmaya başlayacaktır.

Olga'dan sonra başa geçen Svyatoslav döneminde Rusların saldırgan politikası devam etmiştir. Svyatoslav, Hazar Devleti'nin bölgedeki hâkimiyetini kırmak için bütün Hazar Hanlığı'nı fethetmeyi düşünmüş ve Volga bölgesine saldırmıştır. Bulgar'lara yardım için gelen ve daha sonra da Kiyef şehrini kuşatan Peçenekleri şehrin etrafından uzaklaştırmıştır.¹⁹

¹⁷ Acar, a.g.e., s.24.

¹⁸ Acar, a.g.e., s.25.

¹⁹ Acar, a.g.e., s.26.

Svyatoslav'dan sonra yerine Vladimir geçmiştir. Vladimir Rusya'yı doğu ve batı yönünde genişletmiş ve Hristiyanlığı kabul etmiştir. Ruslar arasında gittikçe yaygınlaşan Hristiyanlık sonucu kiliseler yapılmaya başlanmıştır. Bu kiliseler Rus Ortodoks kilisesi Yaroslav döneminde Bizans ile yapılan antlaşma ile İstanbul'daki Patrikliğe bağlanmıştır.²⁰

Bu durum Kiyef Rusya'sının dağılmaya başlamasına sebep olmuştur. Yaroslav'ın büyük oğlu Vladimir Monamach 1113'te kardeşlerine üstünlük kurarak bütün prenslikleri Kiyef knezliği etrafında birleştirmiş ise de Vladimir Monamach'ın ölümü üzerine tekrar karışıklıklar ve saltanat mücadeleleri başlamıştır. Bu karışıklık ortamı sık sık devam eden Kuman(Kıpçak) taarruzları Kiyef Devleti'ni Rostov-Suzdal, Novgorod, Çerniyav, Galiç, Pıhsk, Turov, Polotsk - Ryazan vs... gibi birçok knezlik ve prensliğe bölmüştür.²¹

Bu knezlik ve prensliklerden Novgorod ve Rostov-Suzdal knezlikleri önem kazanmış Rostov-Suzdal knezliği ilerde Moskova knezliği ile bütün knezlikleri yönetimi altında birleştirmeye çalışacak büyük Rus Devleti'nin esasını oluşturacaktır.²²

Artık Oleg'in ele geçirdiği ve bütün şehirlerin anası olarak telakki ettiği Kiyef Şehri başkent olma özelliğini kaybedecek ve önemi azalacaktır.

1.2. Rus-Kuman (Kıpçak) Mücadele Dönemi

Kumanlar ilk defa 1055 yılında Rusların yaşadığı sahaya gelmişlerdir. Kuman tehlikesi karşısında Preyaslavl knezi Vsevalod Kumanlara çeşitli

²⁰ Acar, a.g.e., s.28.

²¹ Ataç, a.g.e., s.12.

²² Acar, a.g.e., s. 32-33.

hediyeler vermiş ve barış yapmıştır. Böylelikle Kuman tehlikesi önlenmiş ve Kumanlar da “Uzları (Oğuzlar)” takibe koyulmuşlardır.²³

Ancak Kuman’lar 1061 yılında Preyaslavl va Kiyef knezlikleri sahasına büyük bir hücumda bulunmuşlardır. Bu saldırı Kumanların Ruslara karşı ilk hücumu olmuş ve bu tarihten sonra Rusların bulunduğu saha sık sık Kuman hücumlarına maruz kalmıştır.

Nitekim Rus vakayinamelerde 1061–1210 yılları arasında elli tane büyük Kuman hücumu kaydedilmiş olması,²⁴ Rusların uzun yıllar Kumanlarla mücadelesini göstermektedir. Ruslar Kuman saldırılarını önlemek için sınır boylarına uzun hendekler inşa etmişler ancak Kuman akınlarını durduramamışlardır. Kuman akınları knezlerin kendi aralarındaki mücadeleleri sırasında artış göstermiştir.²⁵

Rus knezleri Kumanlara karşı bazen birleşerek saldırmışlar bazen de kendi aralarındaki mücadeleler sonucunda Kumanlardan yardım istemişlerdir. Göçebe Peçenekler, Uz ve Kuman Türkleri Rusların bir devlet haline gelmelerini geciktirmiştir ve güneye inmelerini engellemişlerdir.

²³ Akdes Nimet Kurat, IV-XVIII- Yüzyıllarda Karadeniz Kuzeyindeki Türk Kavimleri ve Devletleri, Ankara 2002, s.77.

²⁴ Kurat, Rusya Tarihi, s.39.

²⁵ Kurat, Rusya Tarihi, s.40.

2. MOĞOL-TÜRK İŞGALİ VE TÜRK-TATAR EGEMENLİĞİ

Cengiz Han XIII. Yüzyılın başlarında, 1206'da, Orhun Nehri kıyısında toplanan büyük kurultayda hâkimiyeti altına aldığı bütün Moğol-Türk halklarını birleştirdiğini ilan etmiştir. Asya'daki bütün devletleri yıkıp 'Büyük Cengiz İmparatorluğu' kurmayı düşünen Cengiz; Çin, Türkistan ve İran üzerine seferler yaparak hâkimiyeti altına almıştır.²⁶

Cengiz Han, daha sonra Kuzey Kafkasya'daki Kumanları boyunduruğuna almak için Cebe-Noyan ve Sabutay-Batur komutasındaki kuvveti bu bölgeye göndermiş ve Kumanların bir kısmı hırpalanmıştır.²⁷

Ancak Kumanların çoğunluğu Don Nehri boyunda bulunuyordu. Moğol komutanları bunlara karşı harekete geçince, bu zamana kadar çoğunlukla mücadele halinde olan Rus ve Kumanlar ilk defa yeni gelen düşmana karşı birleşmişlerdir. Bütün kuvvetlerini toplayan Rus knezleri Moğollara saldırmışlar ve Moğolları Halka(Halka) Nehrine kadar takip etmişlerdir. Halka Nehri kenarında 16 Temmuz 1223²⁸ tarihinde yapılan savaşta Moğollar büyük bir başarı elde ederek Rusları bozguna uğratmıştır birçok Rus knezini ve Kuman ileri gelenleri askerleriyle birlikte kılıçtan geçirmişlerdir. Bu savaştan sonra Moğol-Türk kuvvetleri daha ileriye gitmemiş ve Türkistan'a geri dönmüştür.²⁹

1235 yılında, Ögeday döneminde, devlet işlerini görüşmek için yapılan büyük kurultayda Batı'ya sefer yapma kararı verilmiş ve bu seferde kullanılmak üzere büyük bir ordu hazırlanmıştır.³⁰ Bu büyük ordunun başında

²⁶ Kurat, "Karadeniz Kuzeyindeki...", s.120.

²⁷ Ataç, a.g.e., s.13.

²⁸ Kurat, Rusya Tarihi, s.13.

²⁹ Ataç, a.g.e., s.65.

³⁰ Kurat, Rusya Tarihi, s.65.

ise Cengiz Han'ın torunu Batu Han geçmiştir. Batu Han komutasındaki ordu 1237 yılında İdil Bulgarlarını bozguna uğratmış ve Rus Knezliklerine yönelmiştir. Batu Han ve ordusu 21 Aralık 1237 tarihinde Riyazan şehrini yağmalamışlar, 7 Şubat 1238 ' de ise Vladimir şehrini yakıp yıkmışlardır.³¹

Bundan sonra ikiye ayrılan Moğol kuvvetlerinin bir kolu İdil'in kuzeyinden ilerlemiş diğer kolu da Rostov ve Yaroslavl şehirleri üzerine yürümüştür. Büyük bir fetih harekâtına dönüşen olaylar sonrasında Moğol-Türk kuvvetleri bir ay içerisinde 14 şehri fethetmişlerdir.³²

1240 yılında ise Moğol kuvvetleri Kiev yakınlarına gelmişler ve elçi göndererek knezden şehrin teslimini istemişlerdir. Ancak teslim çağrısının kabul edilmemesi ve elçinin öldürülmesi sonucu Moğollar şehri işgal etmişler ve yakıp yıkmışlardır. Bundan sonra Moğol kuvvetleri Galiçya'ya, Karpat dağlarından Macaristan ve Çekoslovakya'ya kadar ilerlemiştir.³³

2.1. Altınordu Devleti'nin kuruluşu (1241)

Cengiz Han'dan sonra Moğol İmparatorluğunun başına geçen Ögeday 1241 yılında ölmüştü. Kağan Ögeday'ın ölüm haberini alan Batu Han Almanya'ya yapacağı seferi durdurmuştur. Batı Avrupa seferinden vazgeçen Batu Han'ın bu kararı almasında Ögeday'ın ölümünden sonra İmparatorluk içerisindeki nüfuzunu yitirmemek için merkeze yakın olma düşüncesi etkindi. Bu yüzden aşağı İdil boylarında duran ve Batu Han 1242 yılında Saray şehrini kurdu ve burayı başkent yaptı. Böylece Altınordu devleti kurulmuş oldu.³⁴

³¹ Acar, a.g.e., s.13.

³² Ataç, a.g.e., s.14.

³³ Kurat, Rusya Tarihi, s.69.

³⁴ Kurat, Rusya Tarihi, s.70.

Cengiz Han, büyük oğlu Batu'ya “memleketimin batısında, atının ayak bastığı her yer senin” demiştir. 1223'de güneyden, Kafkaslardan Karadeniz'in, Kıpçak yurduna ayak basan Moğollar, 1241'de idil den Almanya, Macaristan içlerine kadar ilerlemişlerdir. İdil-Tuna arasındaki Kıpçak yurdunda tam hâkimiyet tesis etmişlerdir.

2.2. Rusya'da Moğol-Türk Hâkimiyeti

Moğolların saldırıları durunca saldırılardan kaçan veya hayatta kalan Rus knezleri bulundukları eski yerlerine dönmüşler buralarda idareyi sağlamışlardır. Ancak bu knezlerin Moğol egemenliği altında knezliklerini sürdürmesi için Moğol Kağan'ından izin ve Berat(Yarlık) almak zorundaydılar. Bu yüzden knezler Yarlık almak için birer ikişer Kağan'ın Ordugâh'ına gitmişlerdir.³⁵

Kağan'dan knezlik için izini alan knezlerin içişlerine dokunulmamış ve idarelerinde serbestlik tanınmıştır. Ancak Kağanlar Rusya topraklarında vergi toplanması işlerini yürütmek için “Baskak” adı verilen memurlarını görevlendirmişlerdir.³⁶ Bunun yanında Moğollar işgal sırasında halkın dini inançlarına hoşgörü göstermişlerdir. Altınordu devletinin kurulmasından sonrada bu hoşgörü devam etmiş ve papazların törenlerinde ve dualarında Moğol Kağanlarının ismine de yer vermeleri, Moğol hâkimiyetini tanımaları karşılığında Kağanlar kiliseyi vergiden, din adamlarını askerlikten muaf tutmuştur.³⁷

Moğol Kağanının Rus knezine Yarlık vererek içişlerini serbest bırakması ve kiliseyi vergiden muaf tutması ve dokunmaması ileride

³⁵ Kurat, Rusya Tarihi, s.71.

³⁶ Acar, a.g.e., s.43.

³⁷ Acar, a.g.e., s.44.

Rusya'nın birliğini sağlamasında ve Rus devletinin kurulmasında etkili olacaktır.

Moğol hâkimiyeti döneminde Rus knezlikleri bölünmüş birçok yeni knezlik ortaya çıkmıştı bu knezliklerden kısa sürede yıldızı parlayan knezlik Moskova knezliği olmuştur.

Kısa sürede yükselişe geçen Moskova knezliği Rusları bir araya getirmek ve Büyük knezlik unvanı almak istiyordu. Bu yüzden Moskova knezliği ekonomisi güçlü olan Novogord knezliği ve Tver knezliği ile mücadele halindeydi. Bu mücadele Büyük knezin ölümü üzerine yerine geçmek amacıyla daha da artmıştır.

Büyük knezlikte hak iddia eden Tver knezi Michael ve Moskova knezi Yuri mücadelesinde ilk önce Michael knezlik için şansı artmış ancak Özbek Han'ını sık sık giderek ziyaret eden ve Kağan'ın kız kardeşiyle evlenerek Kağan'ın desteğini alan Moskova Knezi Yuri, "Büyük Knez" unvanı almıştır.³⁸

Bu arada Yuri bir ordu ile Michael'in üzerine yürümüş ancak Michael, Yuri'yi mağlup etmiştir. Bu olay üzerine Michael Orda'ya çağırılmış ve burada Yuri tarafından öldürülmüştür. Michael'in oğlu da 1325 yılında Yuri'yi öldürmüştür.³⁹

Yuri'nin öldürülmesinden sonra İvan Kalita Moskova knezi olmuş ve Tver knezi ile mücadeleye devam etmiştir.1328 yılında Özbek Han'dan Büyük knez ünvanını alan İvan akıllı davranarak Özbek Han'ı adına vergi toplama işini üstlendi böylece Rus topraklarını Moğol vergi memurlarından arındırmış oldu.

³⁸ Acar, a.g.e., s.45.

³⁹ Acar, a.g.e., s.46.

Halktan topladığı vergilerin bir kısmını da kendisine ayıran İvan topladığı vergileri düzenli bir şekilde Özbek Han'a vermesi ve bunun yanında Han'a sık sık hediyeler göndermesi sonucu Han'ın güvenini ve desteğini kazanmıştır. Bu sebeptir ki Moskova knezliği öteki knezlikler arasında önem kazanmıştır.⁴⁰

Bunun yanında İvan Kalita döneminde Moskova'ya büyük bir kilise yapılmış ve Rus Metropoliti kilise merkezi olarak Moskova'yı seçmiş ve buraya gelmiştir. Bu olayla Moskova Rus kilisesi merkezi olmuştur. Böylece siyasi üstünlüğün yanı sıra dini üstünlüğü de elde eden Moskova knezliğinin yapısı daha da güçlenmiştir.⁴¹

İvan Kalita'dan sonra oğulları Simeon Gardıy (1341–1453) ve İvan Krasniy (1353–1359) başa geçmiş ancak Metropolit Aleksey devlet işlerini yönetmiştir.

Daha sonra ise küçük yaşta başa geçen Dimitri İvanoviç Donskoy (1359–1389) knezliği Aleksey nezaretinde yönetmiştir.⁴² Dimitri İvanoviç Hanlardan, Büyük knez unvanını aldıktan sonra Suzdal, Ryazan ve Novogord knezlerini hâkimiyeti altına almıştır. Bunun yanında da Tver knezini de Büyük Knez iddiasından vazgeçiren Dimitri İvanoviç böylece en güçlü knez olduğunu kabul ettirmiş oldu. Nitekim Dimitri İvanoviç bu siyasi gücünde etkisiyle 1378 yılında Volga kenarında Moğol kuvvetlerini yenmiş ve bu olaydan büyük cesaret almıştır. Bu bozgunun acısını çıkarmak için Mamay Mirza büyük bir ordu ile Rusya'nın üzerine yürümüştür. Bunu haber alan Dimitri ise bütün knezliklere haber göndererek savaş için büyük bir ordu hazırlamıştır.⁸ Eylül 1380 tarihinde "Kulikova Ovası"nda yapılan savaşta Mamay Mirza'nın ordusu başlangıçta üstünlük göstermesine rağmen orman

⁴⁰ Kurat, Rusya Tarihi, s.91.

⁴¹ Kurat, Rusya Tarihi, s.92.

⁴² Kurat, Rusya Tarihi, s.93.

içlerine pusu kuran Rus kuvvetlerinin saldırısı sonucu mağlup duruma düşmüşlerdir.⁴³

Bu savaş Rusların artık Moğolları yenecek güçte olduklarına dair inançlarını ve maneviyatlarını yükseltmiş ve Dimitri Donskoy'un ve Moskova Knezliği'nin yıldızı parlamıştır. Ancak bu durum fazla sürmemiş, Aksak Timur'un yardımıyla tahta geçen Toktamış Han 1383 yılında Moskova Knezliği üzerine yürümüş ve üç günlük kuşatmadan sonra şehri ele geçirerek yakıp yıkmıştır.⁴⁴ Böylece Rus knezlikleri tekrar Moğollara vergi vermek zorunda kalmıştır.

Bıraktığı vasiyetnameye göre büyük oğlu Vasili'ye büyük topraklar bırakan Dimitri Donskoy, Vasili'nin diğer kardeşlerine karşı üstün duruma geçmesini sağlamıştır.

I.Vasili bundan sonra Toktamış Han'ın gönlünü almak için çabalamış ve 1392'de Toktamış Han'ı ziyarete gitmiştir. Nitekim Toktamış Han'la iyi geçinme çabaları sonuç vermiş ve Toktamış Han, Nijni-Novogord şehrinin Moskova knezliğine bırakılmasına göz yummuştur. Böylece Moskova Knezliği tekrar güçlenmiş diğer knezlikleri geride bırakmıştır.⁴⁵

1352'de Rusya'da görülen; yüz binlerce kişinin ölmesine neden olan 'taun'(veba) hastalığı, 1419 yılındaki kıtlık ve 1421 yılındaki uzun sert kış I.Vasili'nin knezliğinin kötü geçmesine neden olmuştur. I.Vasili bu felaketlerle dolu yılları geçirdikten bir süre sonra ölmüş ve yerine Vasili Vasilyeviç (1425) geçmiştir.⁴⁶

⁴³ Kurat, Rusya Tarihi, s.97.

⁴⁴ Kurat, Rusya Tarihi, s.99.

⁴⁵ Kurat, Rusya Tarihi, s.100.

⁴⁶ Kurat, "Karadeniz Kuzeyindeki..." , s.138.

2.3. Altınordu Devleti'nin Parçalanması

Maveraünnehir bölgesini eline geçirdikten sonra ün kazanan Timur, Hindistan, İran, Irak'a sefer düzenlemiş bunun yanında Anadolu seferi sırasında Osmanlı Devleti'ni 1402 Ankara savaşında yenmiş ve Yıldırım Bayezid'i esir düşürmüştür. Böylece Anadolu'daki Türk siyasi birliğini parçalayan Timur Anadolu'nun siyasi birliğinin sağlanmasının gecikmesine de sebep olmuştur.⁴⁷

Bu seferlerin yanı sıra Harezm bölgesi hâkimiyeti yüzünden anlaşmazlığa düştüğü Altınordu Devleti Han'ı Toktamış üzerine iki sefer düzenleyen Timur İdil Nehri boyunda 18 Nisan 1391 tarihinde Toktamış Han'ın ordusunu mağlup etmiş ve dağıtmıştır.

Ancak Timur, Toktamış'ı bir tehlike olarak görmüş ve tamamen ortadan kaldırmayı düşünmüştür. Bunun içindir ki Toktamış Han'ın üzerine ikinci bir sefer düzenlemiş ve 15 Nisan 1395 tarihinde, Terek Nehri boyunda Altınordu kuvvetleri büyük bir mağlubiyet almıştır.⁴⁸ Bu savaştan sonra Toktamış Han kaçmış, Timur ise İdil Nehri'ni geçerek ilk önce Astarhan şehrini daha sonra ise Altınordu'nun başkenti olan Saray Berke şehrini yakıp-yıkmıştır.⁴⁹ Böylece Altınordu Devleti'ne büyük darbeler indirmiş olan Timur Altınordu Devleti'nin yıkılmasına sebep olmuş bu durum Rusların güçlenmesine çok büyük bir katkı sağlamıştır.

Timur'un bu iki seferinden sonra yıkılma sürecine giren Altınordu Devleti'nin başına 1465'te Ahmed Han geçmiştir ve Moskova Knezliği'ni tekrar itaat altına almak ve Altınordu Devleti'ni güçlendirmek için Leh Litvanya Kralı ile ittifak yapmıştır.

⁴⁷ Kurat, "Karadeniz Kuzeyindeki...", s.138.

⁴⁸ Kurat, "Karadeniz Kuzeyindeki...", s.139.

⁴⁹ Kurat, "Karadeniz Kuzeyindeki...", s.140.

Bu ittifak sonucu Rusya'nın üzerine yürüyen Ahmed Han ve ordusu Ugra Nehri yakınlarında durmuş ve beklemeye başlamıştır. Bu sırada nehrin diğer yanına gelen Moskova Knezi III. İvan ordusuna güvenemeyerek geri çekilen Ahmed Han'ın bu hareketini gören III. İvan bunu bir saldırı planı zannederek kaçırmaya başlamış ve Ahmed Han'ın kendisini takip etmediğini görünce Moskova'ya zafer kazanmış edasıyla girmiştir.(1480)

Bu olaydan sonra Ahmed Han, Ruslara tekrar saldırmak üzere Don boyunda kışlarken Cengiz Han'ın soyundan Aybek tarafından 1481'de öldürülmüştür.⁵⁰ Böylece Altınordu Devleti tamamen yıkılmış ve bölgede Kazan, Kasım, Kırım, Astarhan, Nogay, Sibir Hanlıkları kurularak hanlıklar dönemi başlamıştır.⁵¹

2.4. Moğol -Türk Egemenliğinin Ruslar Üzerindeki Etkisi

Moğol-Türk egemenliğine girmeden önce birbirleriyle devamlı mücadele eden, siyasi bir birlikten ve teşkilattan yoksun olan Ruslar 240 yıl süren Moğol-Türk hâkimiyeti döneminde birçok şey öğrenmiş ve gelişme imkânı edinmişlerdir.

Rusların kiliselerine birçok hak tanıyarak vergiden muaf tutan, aile hayatlarına ve kanunlarına karışmayan Moğol Hanları knezlerin birbirleriyle mücadelesine de son vermiştir.

Rus Knezleri çok sık Saray'a giderek Han'ın güvenini kazanmaya çalışmışlar ve kız alıp vermek suretiyle, akrabalık kurup ilişkileri geliştirmişlerdir. Han'da menfaatini temin etmek için knezlerden birini "Büyük Knez" ilan ederek onu desteklemiştir.

⁵⁰ Kurat, "Karadeniz Kuzeyindeki...", s.143.

⁵¹ Süleyman Kocabaş, Kuzeyden Gelen Tehdit, Tarihte Türk-Rus Mücadelesi, İstanbul 1989, s.20.

Moğol Han'larının Rus knezliklerini desteklemeleri Rusların içten içe gelişmelerine ve güçlenmelerine sebep olmuştur. Nitekim Moğol Han'ının vekili rolünü üstlenen Moskova Knezliği Hanların desteği sonucu çok güçlenecektir.⁵²

Rusya Devleti'nin kurulmasında mühim rol oynayan Moskova knezliği Moğol-Türk devlet teşkilatından yararlanarak teşkilatlanmışlardır. Bunun yanında Moğol-Türk egemenliği sırasında uygulanan vergi sistemi de Rusların mali alanda gelişmelerine katkıda bulunmuştur.

Altınordu Devleti'nin kurulmasından sonra Ruslar bu sayede batıdan gelecek düşmanlarına karşı korunmuşlardır. Moskova knezleri yaşantılarında Moğol Han'larını taklit ettikleri gibi knezlik bütün kurumlarında Moğol-Türk müesseselerini örnek almışlardır.⁵³

Rus kültürünün gelişmesinde, Rusların sosyal ve idari teşkilatlanmasında olumlu tesirleri olan Moğol-Türk egemenliği; Rusların bir devlet olarak ortaya çıkmasında büyük etkisi olmuştur.

⁵² Kurat, "Karadeniz Kuzeyindeki..." , s.148.

⁵³ Kurat, "Karadeniz Kuzeyindeki..." , s.151.

I. BÖLÜM

RUS DEVLETİNİN KURULUŞU VE YÜKSELİŞİ (III. İVAN VE PETRO DÖNEMİ)

Altınordu Devleti'nin parçalanmasından sonra Uluğ Muhammed Han, 1437'de Kazan Hanlığı'nı kurmuştur. Uluğ Muhammed Han Kazan Hanlığı'nı kurduktan sonra Moskova Knezliği'ne saldırarak Oka Nehri'ne kadar olan toprakları rus hâkimiyetinden kurtarmış, 7 Temmuz 1445 tarihinde yapılan savaşta Moskova Knezliği'ni mağlup ederek Knez Vasili Vasilyeviç'i esir etmiştir.

Bundan sonra Moskova Knezliği Altınordu Devleti'ne vermiş olduğu vergiyi Kazan Hanlığı'na vermiş ve Han'ın oğullarına da Moskova Knezliği'nden Toprak (Yurt) vermiştir.⁵⁴

Kasım ve Yakup'a knez tarafından Oka Nehri civarından toprak verilmiş ve kısa süre sonra burada Kasım Hanlığı adıyla yeni bir hanlık kurulmuştur.

Kasım Hanlığı 1452'de kuruluşundan itibaren Ruslar arasında Türk etkisi gittikçe artmıştır. İki yüz sene ömür süren Kasım Hanlığı döneminde Moskova Knezliği genişlemiş ve güçlenmiştir.⁵⁴

1.1. III. İVAN DÖNEMİ (1462–1505)

1462'de Moskova büyük knezi olan III. İvan Rusya'yı bağımsız bir devlet haline getirmek için akıllı ve sabırlı bir siyaset izlemiştir.

⁵⁴ Kurat, Rusya Tarihi, s.102.

III. İvan bu amaçla 1463-1474'te Rostov'u işgal etmiş daha sonra antlaşma yaparak Livanya devleti himayesine giren Novgorod üzerine saldırmıştır. III. İvan'a göre, Litvanya katolikti ve Novgorod'un Litvanya ile antlaşma yapması ortadoksluğa ihanetti. Bu sebeple Novgorod üzerine saldıran III. İvan Novgorod'u mağlup etti ve daha sonra Novgorod knezi Litvanya ile yaptıkları antlaşmadan vazgeçtiklerini beyan etmesiyle III. İvan geri çekilmiş fakat bir süre sonra Novgorod ile ilişkiler bozulunca III. İvan 1478'de şehri işgal etmiş ve çok sert tedbirler alarak Novgorod'u Moskova topraklarına katmıştır.⁵⁵

Novgorod knezi yanında Tver knezinin de ilhak edilmesi sonucu Moskova knezi çevresinde kendisine rakip olacak knez kalmamıştı.

Ancak 1472'de Leh kralıyla antlaşma yapan Altınordu Hanı Seyit Ahmet Han Moskova üzerine sefer düzenlemiştir.

Ancak Leh Kralının, Macar Kralıyla savaştığından dolayı sözünde durmayarak yardım göndermemesi ve Kasım hanının kuvvetlerinin de Ruslarla birlikte saldırması sonucu Seyit Ahmet Han istediği sonucu alamadan geri çekilmiştir. III. İvan Seyit Ahmet Han'a durumu geçiştirmek istemesi üzerine Seyit Ahmet Han 1472'de tekrar harekete geçmiş ancak bu sefer Rusya sınırlarına kadar gerçekleşmemiştir. 1479 yılında ise Altınordu'yu kendisi için bir tehdit olarak gören Kırım Han'ı Mengligerey Altınordu'ya düşmanlığını açıkça ilan etmiş, III. İvan'da bundan yararlanmak için Kırım Hanlığı ile ilişkilerini geliştirmiştir.

Seyit Ahmet Han'ın 1480'deki Rusya Seferi'nde Leh Kralının yine sözünde durmamış ve III. İvan'ın bu seferden savaşmayarak Moskova şehrine savaşı kazanmış edasıyla girmiştir. 1481 yılında Altınordu Han'ı Seyit

⁵⁵ Kurat, Rusya Tarihi, s.111.

Ahmet'in Sibir Hanı tarafından öldürölmesi sonucu artık Rusya Altınordu hâkimiyetinden çıkmıştır.⁵⁶

Kazan'da 1487 yılında Hanlığı içten zayıflatan Han kavgaları başlamıştı. Bir gurup, "Rus Partisi", Ruslarla ilişkileri arttırmak istiyor diğer gurup ta ,"Milli Parti", buna karşı çıkıyordu. 1485 yılında Kazan tahtına Rus düşmanı olarak tanınan Ali Han'ın geçmesi sebebiyle III. Ivan 9 Temmuz 1487'de Kazan şehri'ni işgal etmiştir. İşgalden sonra kendi yandaşlarını Kazan tahtına geçirerek kendilerine karşı olanları da aileleri ile birlikte başka yerlere sürdüler. Daha sonra yapılan antlaşmayla Kazan Hanlığı tamamen Rus Hâkimiyeti tesirinde kalmıştır.⁵⁷

1.1.1. III. Ivan'ın Diğer Devletlerle İlişkileri

İlk Osmanlı-Rus ilişkileri III. Ivan döneminde başlamıştır. İlişkiler Kırım Hanı Mengligerey aracılığıyla yürütölmüştür. Osmanlı Devleti ile ilişkileri geliştirmeyi isteyen III. Ivan, Azak ve Kefe şehrinde ticaretle uğraşan Rusların himaye edilmesi meselesi üzerine 1492'de Osmanlı Padişah'ına bir mektup yazmıştır. Bu sebeple III. Ivan'ın amaçladığı diplomatik münasebet başlamış oldu. 1497'de İstanbul'a Michail Pleşçeyev adında bir Rus elçisi gönderilmiştir.⁵⁸ Ancak bu elçinin Osmanlı Diplomasi adabına uygun olmayan kaba hareketleri ve Moskova knezini Padişahla olan diplomatik münasebetler Kırım Hani tarafından yürütölmüştür.⁵⁹

Almanlar Rusları, Poppel adındaki bir Alman seyyahın Rusya'yı ziyaret etmesi daha sonra bunları Alman İmparatoruna anlatması sonucu tanımıştır.

⁵⁶ Kurat, Rusya Tarihi, s.115.

⁵⁷ Kurat, Rusya Tarihi, s.117.

⁵⁸ Kurat, Rusya Tarihi, s.118.

⁵⁹ Ataç, a.g.e., s.23

Daha sonra bu Alman Seyyah Rusya'ya Almanya İmparatoru III. Friedrich tarafından Almanya elçisi olarak gönderilmiştir. (1489)

Bu tarihten sonra Alman-Rus ilişkileri giderek gelişmiş ve kısa bir süre birçok Alman bilim adamı, zanaatkâr ve sanatkârlar Moskova'ya gelmiştir. Bu ilişkiler sonucu Ruslar Alman ilim, kültür, sanat ve ticaretinden yararlanmışlar ve Ruslar Avrupa'yı tanımıştır.

III. İvan döneminde İtalya ile ilişkiler kurulmuş ve III. İvan İtalyan mimar Fioraventi Aristotel'e Moskova'da Uspenski Katedralini yaptırtmıştır (1479).⁶⁰

III. İvan 1500–1503 yılları arsında Litvanya ile yapılan savaşlarda üstünlük sağlamış ve toprak elde etmiştir.⁶¹

III. İvan ilk olarak Tver Knezi'nin kızıyla evlenmişti. Eşinin 1467'de ölmesi üzerine Bizansın son imparatorunun yeğeni olan Sofya Paleologos ile evlendi. Sofya İstanbul'un Osmanlı Devleti'nin eline geçmesi üzerine ailesiyle birlikte Roma'ya gitmiş ve babası Thomas ölünce Papa tarafından yetiştirilmiştir. Papa Sofya'nın III. İvan'la evlenmesiyle Papalığın Ruslar üzerindeki etkisinin artacağını düşünüyordu. III. İvanla evlenen Sofia kendisine "Bizans Prensesi" unvanını vermiş ve İstanbul ve Roma'daki yaşantısını burada uygulatmıştır.

III. İvan'da Sofia ile evlenmesinden sonra Rusya'nın Bizansın varisi olduğunu ileri sürmüş ve bunu siyasi olarak kullanmak istemiştir.⁶²

III. İvan hâkimiyetinin son dönemlerinde yerine ilk önce torunu Dimitri'yi geçirmek istemiş fakat daha sonra Sofya'dan olan oğlu Vasili'yi

⁶⁰ Kurat, Rusya Tarihi, s.121.

⁶¹ Kurat, Rusya Tarihi, s.123.

⁶² Kurat, Rusya Tarihi, s.124.

geçirmiştir. 43 yıllık hâkimiyetinden sonra 1505'te ölmüştür. Yerine geçen III. Vasili hâkimiyeti döneminde (1505–1533) babasının uyguladığı genişleme ve Rus birliği politikalarını devam ettirmiştir. Bu sebeple Pskov ve Ryazan knezlerini doğrudan Moskova'ya bağlamış, Çernigov ve Seversk bölgesini ilhak etmiştir.⁶³ Böylece Moskova Knezliği altında büyük bir Rus birliği gerçekleşmiş oluyordu.

1.1.2. Rusya'yı Büyük Devlet yapma Projesi

Küçük bir Knezlik iken gitgide büyüyen Moskova knezliği Altınordu Devleti'nin hâkimiyetinden kurtulduktan sonra bir devlet haline dönüşmüştü. İstanbul'un 1453'te, Osmanlı Devleti tarafından fetih edilmesi ve Bizans İmparatorluğuna son verilmesi sonucu Bizans İmparatoru Konstantin'in kardeşi Thomas Paleologos Mora'dan İtalya'ya kaçmış ve Papaya sığınmıştır. Thomas'ın kızı Sofya Papa tarafından Katolik ve Ortodoks kiliselerini birleştirmek amacıyla, III. İvan'la evlendirmiştir.

Kendisini Bizans Prensesi olarak gören Sofya ve yanında Moskova'ya giden Rumların telkinleri sonucu III. İvan, Bizans tahtının varisi ve Ortodoksluğun koruyucusu olarak görmeye başlamıştır.⁶⁴ Bununla birlikte Rusya'nın ejderha sembolü yerine artık Bizans'ın çift başlı kartalı Rusya'nın sembolü olarak kabul eden III. İvan böylece kendisinden sonra Rus tahtına oturacak knezlere siyasi arenada kullanacakları bir durum bırakmıştır.⁶⁵

Bunun yanında Moskova'da, İstanbul'un Türkler tarafından fethedilmesinden sonra III. Roma düşüncesi ortaya çıkmıştı. Filofey adında Yeni Roma (İstanbul) oldu. Bu iki Roma'da düşmüştür. Bunların yerini üçüncü Roma yani Moskova almıştır. Hristiyanlıktaki "Mukaddes üçlük" hükmüne

⁶³ Kurat, Rusya Tarihi, s.126.

⁶⁴ Kurat, Rusya Tarihi, s.140.

⁶⁵ Kurat, Rusya Tarihi, s.141.

göre dördüncü Roma olmayacaktır. Yani Moskova dünya hâkimiyetinin yeni merkezidir.⁶⁶ Bu düşünce Moskova hükümdarları ve onların halefleri tarafından bir devlet prensibi haline dönüşmüştür ve günün birinde İstanbul'un Bizans'ın halefi olan Rusya tarafından alınacağı idealini ortaya çıkmıştır. Bu ideal Rusya'nın sıcak denizlere inmesi düşüncesinin temellerini oluşturmuştur.

Nitekim Rusların Bizans'a varislik iddiaları Osmanlı İmparatorluğu'nun başına son yıllarda "Boğazlar Meselesi"ni açmıştır, Rusların Ortodoksluğun ve Slavların hamiliğini üstlenmesine zemin hazırlamıştır.

1.2. KORKUNÇ İVAN DÖNEMİ

III. Vasili ölünce yerine oğlu IV. İvan geçmiştir. Küçük yaşta knez olan IV. İvan dönemi boyunca takip ettiği şiddet politikaları ve dengesiz hareketleri sonucu "Korkunç İvan" olarak anılmıştır.⁶⁷

1547 yılında ilk olarak "Çar" unvanını alan IV. İvan, Türk dünyasına yayılmak ve Kazan meselesini halletmek için Kazan'a saldırmış fakat sonuç alamadan geri dönmüştür. 1550 yılındaki saldırıdan da sonuç alamayan IV. İvan 1552'de büyük bir ordu ile Kazan önlerine gelmiştir. Güçlü surlarla çevrili olan ve iyi korunan Kazan'ı kuşatan IV. İvan kazanlılara karşı büyük bir yıldırım harekâtına girişmiştir. Kazan'a her saldırışında püskürtülen Ruslar, yabancı uzmanlar tarafından surların altlarına açılan gedikler vasıtasıyla şehre girerek çok şiddetli ve kanlı çatışmalar sonucu Kazan şehrini işgal etmiş ve 2 Ekim 1552 tarihinde Kazan'a hâkim olmuşlar ve Kazan Hanlığı'na

⁶⁶ Kurat, Rusya Tarihi, s.140.

⁶⁷ Acar, a.g.e., s.67.

son vermişlerdir.⁶⁸ Böylece Orta İdil Nehri bölgesindeki Türk hâkimiyeti sona ermiştir.

Kazan Hanlığının Ruslar tarafından işgal edilmesiyle artık Ruslar Türk illerine doğru ilerleme imkânı elde etmişlerdir. Kazanın düşmesiyle Rus sınırları Kafkaslara, Hazar denizine kadar ilerlemiş ve Rusya'ya Türkistan ve Sibiryaya yolu açılmıştır. Bunun yanında Rusya büyük devlet olma yolunda büyük kazanç sağlamıştır.⁶⁹

Kazan Hanlığını işgal ettikten sonra IV. Ivan İdil Nehri'nin aşağı bölgesindeki iç kavgalar yüzünden çok zayıflayan Astrahan Hanlığını yıkmıştır.¹⁵⁵⁶⁷⁰

Rusların Astrahan Hanlığını da ele geçirmesi, MS. VI yüzyıldan beri Türk kavimlerinin hâkim olduğu dönemin en önemli ticaret yollarından biri olan İdil-Volga Nehri bölgesi Rusların eline geçmiştir. Daha sonra bu bölge Rus ekonomisinin can damarını oluşturmuştur.

Astrahan Hanlığı'nın ele geçirilmesiyle Ruslar güneye, Kuzey Kafkasya'ya doğru ilerlemişlerdir. Böylece bölgede Rus tesiri artmıştır. Bu tesir kısa sürede Çerkesler ve Gürcüler arasında kendini göstermiş ve münasebetler kurulmuştur. Bunun yanında Terek Nehri kenarına Ruslar tarafından Kossaklar (Rus Kazakları) getirilerek yerleştirilmiştir.⁷¹

Rusların Türk bölgelerini işgaliyle kısa zamanda Rusya büyük bir devlet olmuş ve Osmanlı Devletiyle komşu olmuştur. Ancak Rus Çarı IV. Ivan, Osmanlı Devleti'nden çekindiği için Kafkaslarda açıktan bir düşmanlık

⁶⁸ Kurat, Rusya Tarihi, s.153.

⁶⁹ Ataç, a.g.e., s.31.

⁷⁰ Kurat, Rusya Tarihi, s.154.

⁷¹ Ataç, a.g.e., s.32.

takinmamış ancak el altından bölgedeki Türk halkını Kırım Türklerine karşı kışkırtmıştır.

Bunun yanında Ruslar zaman zaman sınır boylarındaki Türklere düşmanca davranıyorlardı. Rus işgaline uğrayan Kazan'dan ve Astrahan'dan İstanbul'a gelen Türkler Osmanlı Devlet adamlarına Rusların yaptığı zulümler hakkında bilgi vermişlerdi. Bunun arkasında Özbek ve Buhara Hanlarının elçileri de Rus zulümlerinin durdurulmasını talep ettiler. Bunların etkisi ve İran'a Kafkasya yolu üzerinden saldırmak isteyen Osmanlı Devleti harekete geçmiştir. Osmanlı Sadrazamı Sokullu Mehmet Paşa, Don Nehri ve İdil Nehirlerini birleştirme projesini uygulamaya koymaya çalışacak böylece Hazar Denizi'ne asker çıkararak İran'ı arkadan vuracaktı. Bölgede güvenlik altına alınacaktı. Bunun için 1569'da Astrahan'ı almak ve projeyi uygulamak için Osmanlı ordusu harekâta geçmiştir. Ancak sefer iyi planlanmadığı için muvaffak olunamamıştır.⁷²

Çar İvan'ın son dönemlerinde Sibir hanı Küçüm Han'ı mağlup eden Yarmak Sibir Hanlığına son vermiş ve burayı Rus çarının toprakları ilan etmiştir. 1581. Yermak'ın öldürülmesiyle Ruslar ile mücadele devam etmiş bu sıralarda çar IV. Ivan 18 Mart 1584 tarihinde ölmüştür.⁷³ Sibirya'nın işgali IV. İvan'dan sonra da devam etmiştir. 1593–1604 yılları arasında Yakutlar ve Buryatlar'ın bölgesini içine alan Rus işgali Çinlilerin karşı çıkmalarına kadar ilerlemiştir.⁷⁴ 1689'dan Rusya ile Çin arasında barış antlaşması yapılmış ve Ruslar Çin bölgesinden uzaklaştırılmıştır.⁷⁵

IV. Ivan'ın ölümünden sonra yerine geçen Feodar dirayetsiz biri olduğu için yönetime tamamen kayınbiraderi Boris Godunov hâkim olmuştu. Boris

⁷² Halil İnalçık, Osmanlı - Rus Rekabeti'nin Menşei ve Don - Volga Kanalı Teşebbüsü (1569), *Belleten* 46, 1948, s.379–383.

⁷³ Ataç, a.g.e., s.36

⁷⁴ Kurat, Rusya Tarihi, s.102.

⁷⁵ Kurat, Rusya Tarihi, s.103.

Godunov, İstanbul'daki kilise başkanı ile görüşmüş ve Moskova Metropolitliğini patrikliğe yükseltmiştir.⁷⁶ Böylece Rusların "Üçüncü Roma" fikirleri gerçekleşmiştir. Ruslar ileride bunu Osmanlı Devleti'ne karşı Ortadoksların hamiliği adı altında kullanmışlardır. Baris Godunov'un ölümünden sonra 13 Nisan 1605 Rus tahtı için mücadele ve karışıklıklar dönemi başlamış Moskova sokaklarında başıboş gezen kimsesiz kişiler bile Rus çarlığında hak iddia etmeye başlamıştır. Birçok düzmece Çar'ın ortaya çıktığı bu dönemde Polonya kralı oğlunu Rus çarı ilan etmiş ancak kısa süre sonra Pojarski Rus tahtını leh idaresinden kurtarmıştır(20 Ekim 1612).

Rus çarlığına da Mihail Romanov'u getirmiştir. Böylece 1917 yılına kadar Rusya'yı idare eden Romanov Sülalesi dönemi başlamıştır.

Çar Mihail döneminde Mihail'in çarlığını tanımayan Polonyalılar Mihail'in çarlığını tanımışlardır.⁷⁷ 1637 yılında ise Don Kazakları Türklerden Azak kalesini almışlar fakat 1642'de Osmanlı'dan çekinen Rusya Kazakların kaleyi boşaltmalarını istemiştir.⁷⁸ Böylece Azak kalesi tekrar Türklerin eline geçmiştir.

Mihail'in ölümünden sonra çar olan Aleksey Mihayloviç zamanında birçok yenilik yapılmış ve batılılaşma hareketi başlamıştır. İç karışıklıklara son vermek için "Yurt temsilcileri kanunnamesi" adıyla bir kanunname hazırlayan Aleksey din kitaplarında da bir takım düzenlemeler yapmıştır.⁷⁹

Avrupa'da devam eden din savaşlarının etkisiyle Katolik Lehistan ve Ortodoks Ukrayna arasında gerginlik oluşmuş, Ukrayna papazların etkisiyle

⁷⁶ Ataç, a.g.e., s.38

⁷⁷ Ataç, a.g.e., s.39

⁷⁸ Kurat, Rusya Tarihi, s.218.

⁷⁹ Ataç, a.g.e., s.40

Moskova'ya elçiler göndermiş ve Ukrayna kazakları ile yapılan anlaşma ile 8 Şubat 1654'te Ukrayna Rusya hâkimiyetini kabul etmiştir.⁸⁰

Ukrayna'nın Rus hâkimiyetine girmesiyle kırım Karpatlar ve Balkanların yolu Rus ordularına açılmış oldu. Nitekim 1654–1667 Rus-Leh savaşı ve 1656 Rus-İsveç savaşları Rusların batıya ilerlemek ve Baltık denizine çıkmak istemesi sonucu gerçekleşmiştir.

Doğu'da da bu durum farksızdı Ruslar Kazan Hanlığı'nı işgal etmesinden sonra 1557 yılında da Rus hâkimiyetine alınmıştı. Rus istilasına uğrayan bütün İdil-Ural bölgesinde yaşayan Türk-Müslümanlar büyük bir baskı ve zulüm içerisinde yaşıyorlardı. Bu durum Romanov sülalesi döneminde artarak devam etti. Bölgedeki Müslüman-Türk halk ellerinden toprakları alınarak Ruslara verilmiş ve kendi topraklarından köle alarak çalıştırmaya zorlanmıştır. Bunun yanında kültürel ve dini baskılar uygulamaya konulmuş ve misyonerler halkı Ortodoksluğa geçirmek için çabalar göstermiştir. Bölge halkı "Ruslaştırma" hareketinden bunalmıştı. 1645'te Ufa çevresindeki Başkurt arazisinin Ruslar tarafından işgal edilmesiyle Başkurtlar ayaklanmıştır. Ruslar bu ayaklanmayı çok kanlı bir şekilde bastırmış 1662'de Başkurtlar yine ayaklanmış ve bu ayaklanma 1664'te büyük bir kurtuluş hareketine dönüşmüştür.

Bu ayaklanmaya Kırgız - Batı Sibir kazakları da katılmış ancak Moskova'dan gönderilen büyük bir ordu karşısında ve mücadelelerden sonra Başkurtlar Rus hâkimiyetini tanımak zorunda kaldılar.⁸¹

1669–1676 yılları arasında ise Ukrayna'da bulunan kazakların Türklerin hâkimiyetini kabul etmesi sonucu Rusya ve Lehistan tedirginlik yaşamıştı. Bunun üzerine Lehistan Ukrayna'ya saldırmıştır. Rusya bu

⁸⁰ Ataç, a.g.e., s.41

⁸¹ Kurat, Rusya Tarihi, s.227.

durumu engellemek için Lehistan ile 1667'de “Andrusovo Barışın”ı imzalamıştır. Hatta Osmanlı Devletine de bir tehdit mektubu göndermiştir. Osmanlı Devleti bu mektupları dikkate almamış ve Lehliler mağlup edilmiştir. 18 Ekim 1672 tarihinde Osmanlı Lehistan arasında yapılan “Bucaş Antlaşması”yla da Osmanlı Ukrayna kazakları üzerinde hâkimiyetlerini sürdürmüştür.⁸²

Bu sıralarda Leh kralı ölmüştü. Osmanlı sadrazamı “Fazıl Ahmet Paşa” Lehistan'ın Boğdan'la yakınlaşmalarını engellemek Ukrayna'nın himayesini devam ettirmek istemiştir. Osmanlı Devleti bu amaçla Merzifonlu Kara Mustafa Paşa komutasında sefer düzenlemiş ve Türk ordusu Rus ve kazaklardan 1678'de Çihri'ni almıştır.⁸³ Bu sefer sonrasında Osmanlı Rusya ile ilişkilerini Kırım Hanlığı tarafından yürüttüğü için Rusların Osmanlı'ya talebi ile 1681'de Bahçesaray Barışı yapılmıştır. Bu barış antlaşmasıyla antlaşma 20 yıl süreyle geçerli olacaktı ve Dnepr nehri sınır kabul edilmiştir.⁸⁴ Ruslar Androsava Antlaşmasından sonra Lehistan'la işbirliği yaparak Türk düşmanlığı siyasetini uygulamaya koymuştur. Bunun yanında Osmanlıya karşı Avrupa'da başında Papa'nın bulunduğu bir "mukaddes birlik" düşüncesi oluşmuştur. Rusya Lehistan'ın da gayretleriyle bu birlik içinde yer almıştır.

Rusların Sibirya'daki işgalleri Çinliler tarafından durdurulmuştu. Çinliler Rusya'nın Amur bölgesinde denize inmelerini önlemişlerdir. Bunun üzerine Rusya, Çin devletiyle 1689 yılında da “Merçinsk Antlaşması”nı imzalamış ve Ruslar Çin bölgesinden uzak durmuşlardır.⁸⁵

⁸² Ataç, a.g.e., s.45

⁸³ Kurat, Rusya Tarihi, s.236.

⁸⁴ Kurat, Rusya Tarihi, s.237.

⁸⁵ Kurat, Rusya Tarihi, s.238.

1.3. PETRO DÖNEMİ (1689–1725)

Aleksey Mihayloviç'in ölümünden sonra yerine geçen oğlu Fedor Alekseyeviç (1676–1682) in çarlığı çok kısa sürdü.

Daha sonra çarlık için iki isim ortaya çıktı ve bunlardan birisi hasta ve akli dengesi iyi olmayan İvan diğeri ise Petro'dur.⁸⁶ İvan ve Petro'nun çarlıkları için Moskova'da büyük bir rekabet başlamış ayaklanmalar çıkmıştı. Özellikle Rus askeri grubu "Streletsler"in ayaklanması etkili olmuştur. Streletsler daha sonra İvan ve Petro'nun birlikte ülkeyi yönetmelerine karar vermişlerdir. Fakat her ikisinin de yaşları küçük olduğu için kız kardeşleri Sofya, İvan ve Petro adına ülke yönetiminde etkili olmuştur.

Sofya'nın bir süre ülkeyi idare etmesinden sonra Streletsler'in de desteğini alan Petro 1680 yılında hâkimiyeti tamamen eline almıştır. Çocukluğunda askerlik oyunları ve denizciliğe meraklı olan Petro bir süre devlet idaresini annesi Natalya'ya bırakarak çocukluk oyunlarına devam etmişti. 1694'te annesinin ölümünden sonra devlet işleriyle daha çok ilgilenmeye başlayan Petro, Avrupalı danışmanlarından devlet işleriyle ilgili yardım alıyordu. Petro bu danışmanlarının telkinleriyle sıcak denizlere inmeyi planlıyordu.⁸⁷

Osmanlı Devleti'nin hâkim olduğu Karadeniz'e inmesi için Azak kalesi'ni almayı düşünüyordu. Azak kalesi, Don Nehri'nin çıkış noktasıydı. Bu sebeple Petro 1695 yılında Azak seferi hazırlıklarını başlattı. Aynı yılın yazında büyük bir ordu ile Azak kalesini kuşatan Petro kaleye denizden gelen yardım dolayısıyla başarısız oldu.

⁸⁶ Kurat, Rusya Tarihi, s.247.

⁸⁷ Kurat, Rusya Tarihi, s.252.

Azak kalesini almak için deniz gücüne sahip olunması gerektiğini düşünen Petro ikinci bir sefer yapmaya karar vermiştir. Bunun için Don nehri civarındaki Maranej kasabasında bir tersane kurdurarak gemiler inşa ettirdi. 1696 yılında gemileri Don Nehrinden aşağı indiren Petro kara ordusuyla birlikte tekrar kaleye saldırmış ve denizden gelecek olan Osmanlı donanmasının önünü kesmiştir. Denizden yardım alamayan Azak kalesi teslim olmak zorunda kalmıştı.⁸⁸ Azak Kalesi'nin Rusların eline geçmesi sonucu Karadeniz'in güvenliği için önemli bir stratejik bölge kaybedilmiş oldu. Bunun yanında Petro'nun "sıcak denizlere inme" politikasının ilk adımı atılmış oluyordu. Petro Azak kalesini işgal ettikten sonra, Osmanlı Devleti'ne karşı ittifak yapacak devletler bulmak amacıyla beraberindeki elçilik heyetiyle birlikte Avrupa seyahatine çıkmıştır(1697).

Gezi sırasında Avrupa yaşantısı hakkında bilgi edinen Petro, Osmanlı karşı ittifakı arayışlarında umduğunu elde edememiştir.

Bu sıralarda Petro'ya, Rusların isyan haberi gelmiş ve bunun üzerine Petro hemen Moskova'ya dönmüş ve isyanı bastırmıştır. Moskova'ya döndükten sonra Avrupa Seyahati sırasında öğrendiklerini uygulamaya koydurtan Petro bir yandan da gemi yapımına önem vermiştir.⁸⁹

Azak kalesini işgal ettikten sonra Petro Kerç boğazını ele geçirmeyi istiyordu çünkü Osmanlı'nın hâkim olduğu Kerç boğazı Karadeniz'e açılan kapıydı. Bunun için tersaneler kurdurtmuş ancak bu sıralarda, Osmanlı Devleti'ne karşı "kutsal ittifak" devletleri (Avusturya, Venedik, Lehistan) Osmanlı Devleti ile barış anlaşması için hazırlık yapıyordu. Bu Petro'nun çıkarlarını bozmuştu ve bu barış antlaşmasına engel olmak istemiş ancak başarılı olamamıştır. Nitekim 1699'da Osmanlı ile "Karlofça Antlaşması" imzalanmıştır.

⁸⁸ Kurat, Rusya Tarihi, s.253.

⁸⁹ Kurat, Rusya Tarihi, s.254.

Ruslar Kerç boğazı üzerindeki istekleri yüzünden anlaşmamış ve Karlofça Antlaşması'na katılmamıştır.⁹⁰ Müttefik olduğu devletlere isteklerini kabul ettiremeyen Petro, Osmanlı Devleti'ne karşı tek başına hareket edemeyeceğini düşünerek hedefini değiştirmiş ve İsveç üzerine bir sefer tasarlamıştır. Bu yüzden İstanbul'a barış görüşmeleri yapması için bir heyet göndermiştir. Neticesinde 3 Temmuz 1700 tarihinde "İstanbul Antlaşması" imzalanmıştır. Bu antlaşmayla Azak Kalesi Ruslara bırakılıyordu ve Rusya Kırım'a vergi vermeyerek ilk defa İstanbul'da elçi bulundurma hakkını elde etmiştir. Yine bu antlaşma ile Rusya, Osmanlı Devleti karşısında ilk defa üstünlük sağlamıştır.⁹¹

Osmanlı ile anlaşma imzalandıktan sonra İsveç üzerine yürüyen Petro'nun Kalabalık ordusu İsveç Kralı XII. Karl'ın (Demirbaş) sayı olarak daha az olan ordusuna "Narva" önlerinde mağlup olmuştur.

Ancak Narva galibiyetinden sonra XII. Karl Lehistan'a yönelmiş ve Lehistan'la meşgul olmuştu. Bu süre zarfında bozguna uğrayan ordusunu yeniden kuran ve güçlendiren Petro taarruza geçmiş ve Fin körfezine ulaşmıştır. (1703)⁹² Aynı zamanda burada bir şehir kurulması kararlaştırılmış ve St. Petersburg şehrinin temelleri atılmıştır. Petro'nun XII. Karl'ın muhtemel saldırısına karşı halka baskı uygulayarak yaptığı hazırlıklar sonucu Astrahan'da ayaklanmalar çıkmış daha sonra Başkurtlar da ayaklanmıştır. Ancak bu ayaklanmalar çok sert bir biçimde bastırılmıştır(1705).

1708 yılında ise Rusları bir tehdit olarak gören XII. Karl Rusya üzerine Sefer düzenlemiş ve Paltova şehrini kuşatmıştır. Ancak Osmanlı yardımı

⁹⁰ Kurat, Rusya Tarihi, s.255.

⁹¹ Kurat, Rusya Tarihi, s.256.

⁹² Kurat, Rusya Tarihi, s.257.

almayan İsveç Kralı Karl bu sefer 8 Temmuz 1708'de Rus ordusuna, Paltova'da mağlup olmuştur. Karl ise Osmanlı topraklarına sığınmıştır.⁹³

Paltova zaferi Rus tarihi açısından önemli bir yer tutmaktadır çünkü Ruslar artık taarruza geçmiş ve Lehistan Ruslara geçmiştir. Bunun yanında Ruslara Avrupa yolu açılmış ve Ruslar doğu Avrupa'da asırlarca sürecektir. hâkimiyetlerinin oluşmasına neden olmuştur. Yine Rusların İsveç karşısındaki zaferi Rusya'yı bir Avrupa gücü haline getirmiş işlerde Avrupa Devletleri arasında söz sahibi olmasına yol açmıştır.⁹⁴ Paltova'da Ruslara yenilen XII. Karl Osmanlı'ya sığındıktan sonra Osmanlı Devleti'nin Rusya'ya karşı savaş açması için ikna etmeye çalışıyordu. İsveç kralı Rusların yenilebilmesinin ancak Osmanlı Devleti'nin taarruzuyla mümkün olabileceğini düşünüyordu. Nitekim Kırım Han'ından ve sınırdaki Türk birliklerinden gelen haberlerde Ruslarla savaşın kaçınılmaz olduğunu gösteriyordu. Bunun üzerine Osmanlı Devleti ordusu 1711 Nisan'ında Sadrazam Baltacı Mehmet Paşa komutasında harekete geçmiştir. Bunun üzerine Petro ve ordusu da karşı harekete geçmiştir. Rus başkumandanı Şeremitiyev, Boğdan Voyvodası Dimitri Kantemir'in Osmanlıya ihaneti sonucun Boğdan'a girmiştir. Daha sonra ise Petro'nun Yaşta beklemesi emrini almıştır. Petro'nun ordusu ise Prut nehrini aşmış ve Dimitri Kantemir'in etkisiyle ordusuna erzak sağlamak için Prut'un güneyine, Falcı ve Kalas adındaki Türk köylerine doğru harekete geçmiştir.⁹⁵ Ancak amacına ulaşamayan Petro Prut'un sağ sahilinden güneye doğru inerken Türk ordusuyla karşılaşmıştır. Son ricat yollarında Kırım Han'ı Devletgery'in kuvvetleri ile kapanan Petro ve ordusu çaresiz bir biçimde köşeye sıkışmıştır. Erzaklar da bitmek üzere olan Rus ordusunun çok kalabalık Türk ordusu karşısında şansı yoktu fakat yanındaki devlet adamlarının da görüşünü alan Baltacı Mehmet Paşa, Petro'nun aman dilemesini ve defalarca süren barış isteklerini baştan dikkate almamış

⁹³ Kurat, Rusya Tarihi, s.260.

⁹⁴ Mesut Hakkı Caşın, Rus İmparatorluk Stratejisi, Ankara 2002, s.79.

⁹⁵ Mehmet Saray, Türk-Rus Münasebetleri'nin Bir Analizi, İstanbul 1998, s.55.

olmasına rağmen barış yapmaya karar vermiştir. 22 Temmuz 1711'de yapılan barış anlaşmasında Ruslar, Azak kalesini Türklere tekrar iade etmesi aşağı Dinepr bölgesindeki kalelerin yıkılması ve İsveç kralının memleketine serbestçe dönmesi yer almıştır.⁹⁶ Baltacı Mehmet Paşa Rus ordusunu Prut Nehri kenarında sıkıştırmasına rağmen saldırmayarak büyük bir fırsatı kaçırmıştır. Prut hezimetinden sonra İsveç'e karşı üstünlük sağlayarak Baltık Denizi'ne hâkim olmuştur. Bu arada Rusların batıya doğru ilerleyişlerinden kuşkulanan İngiltere Rusya'ya karşı bir politika izlemeye başlamış bunun üzerine de Rusya Fransa'ya yakınlaşmıştır. Rusya Baltık Denizinde İsveç'e karşı üstünlük sağlayarak "Nişat barışı" (1721) ile Finlandiya ve Riga körfezleri sahillerini almıştır.⁹⁷

İsveç'le yapılan mücadeleler ve İsveç'e karşı üstünlük sağlanması sonucunda Petro'ya, Rus senatosu "İmparator", "Büyük" gibi unvanlar vermiştir.⁹⁸

Petro, İsveç'le yapılan savaşlarda başarı elde ettikten sonra Kafkaslara karşı ilgi göstermeye başlamıştır. Asıl amacı Kafkaslara yerleşmek ve Hazar Denizi'ne hâkim olmak olan Petro, Hindistan-Türkistan ve Avrupa arasındaki ticari faaliyetleri yönetmek istiyordu. Bu sebeple 1722'de İran üzerine doğru sefer açan Petro, Hazar'ın batı kıyılarından başlayarak güneye doğru işgal etmeye başlamıştır. Derbent kalesi, Bakü şehri Rusların eline geçmiştir. Gelyan, Mazenderan ve Astrabad eyaletleri de Ruslar tarafından işgal edilmiştir. İran 1723'te Petersburg'ta yapılan antlaşma ile işgal edilen bu bölgeleri Ruslara bırakmak zorunda kalmıştır.⁹⁹ Böylece Petro Hazar'ın güneyine kadar inmiştir. Bunun dışında Doğu Türkistan'ın Yarkend şehri civarında altın madeni bulunduğunu haber alan Petro'nun

⁹⁶ Kurat, Rusya Tarihi, s.261.

⁹⁷ Ataç, a.g.e., s.70.

⁹⁸ Kurat, Rusya Tarihi, s.262.

⁹⁹ Ataç, a.g.e., s.76.

Türkistan'a olan ilgisini daha da arttırmıştır. Bu bölgeyi işgal etmek isteyen bir heyet ve bilim adamlarını 1715'te bölgeye göndermesine rağmen başarı elde edememiştir.¹⁰⁰ Petro bundan sonra Rus tüccarların Hindistan'la irtibatını sağlamak ve bölgeyi kontrol altına almak düşüncesiyle Sibiry'a'dan Erektie bir askeri kıta göndermiş. 1717'de Hive Hanlığı'nı işgal etmek içinde askerlerini harekete geçirmiştir.¹⁰¹ Ancak Hivelilerin ve Kalmukların mücadelesi sonucu Ruslar bozguna uğratılmış bir kısım Ruslar canını zor kurtarıp Sibiry'a'ya kaçmıştır. Böylece Ruslar Sirderya Havzasına doğru işgalleri durdurulmuştur.¹⁰²

Petro 1724 yılında, devlet işlerindeki yoğun faaliyetlerden ve bunun yanında hayatından hiçbir zaman eksik etmediği zevk ve sefahatten dolayı hastalanmış, 8 Şubat 1725 tarihinde ölmüştür.¹⁰³

1.3.1. Petro ve Rusya'nın Büyük Devlet Haline Dönüşmesi

Sıkıntılı ve uzun bir süre sonra Rus tahtına geçme imkânı elde eden Petro, ancak annesinin ölümünden sonra yerini sağlamlaştırarak idareyi ele geçirmişti.

Çocukluğundan beri denizciliğe olan ilgisi nedeniyle tersaneler kurdurarak gemiler inşa ettiren Petro Rusya'yı bir kara devleti olmaktan çıkarmak için uğraşmıştır. Bunun yanında sıcak denizlere inme fikrinin de oluşması, Petro'yu Karadeniz'in kilit noktalarından olan Azak kalesini hedef haline getirmesine sebep olmuştur. Azak kalesinin Petro tarafından işgali ona Rus halkı ve kilisesinin itibarını kazandırmıştı. Çünkü Petro Azak'ın işgalini,

¹⁰⁰ Kurat, Rusya Tarihi, s.263.

¹⁰¹ Ataç, a.g.e., s.73

¹⁰² Ataç, a.g.e., s.75

¹⁰³ Kurat, Rusya Tarihi, s.104.

İstanbul'un Türkler tarafından fethinden sonra Türklere karşı bir intikam olarak niteliyordu.¹⁰⁴

Azak'ın işgal edilmesinden sonra Avrupa'ya merak duyan Petro Avrupa Seyahatine çıkmıştı. Bu seyahatten döndükten sonra ise Rus halkını "Avrupalaştırma" hareketlerine girişmiş, Avrupa tekniğinin yanında yaşantısını da Rusya'da uygulamaya koydurtmuştur. Kafasındaki ileri Avrupa modelini geri kalmış Rusya üzerinde uygulamak isteyen Petro'ya bu durum büyük bir şevk vermiştir.¹⁰⁵ Ancak Rus halkının ve kilisenin de tepkisini alan zorla yaptırılmaya çalışılan reformlar dışardan bakıldığında basit bir taklitçilikten öteye gitmemiştir. Ancak Avrupa taklitçiliğinden ibaret olan bu reformlar Rusya'nın gelişmesinde etkili olmuştur. Nitekim Petro Rusya'yı kısa zamanda büyük ve daha kuvvetli bir devlet haline getirmiştir.

Askeri gücüde büyük önem veren Petro İsveç karşı yaptığı "Kuzey Savaşları"nın da etkisiyle modern bir ordu kurmaya çalışmıştır. Kısa sürede asker sayısını artırmıştır. Petro öldüğünde Rusya'nın 250 bin kişilik bir ordusu bulunuyordu.¹⁰⁶ Ancak bu durum Rus halkına büyük mali yükümlülükler getirmiştir. Halk her geçen gün ağırlaşan vergiler karşısında ezilmiştir.

Yaptığı reformları ne pahasına olursa olsun uygulayan I. Petro zamanında Rusya büyük gelişme göstermiş, Avrupalı devletler tarafından tanınmıştır. Ancak Rusya'nın gelişmesi Osmanlı Devleti'nin zararına olmuş, Osmanlı Devleti'nin asırlarca baş düşmanlarından biri olmuştur. Gittikçe güçlenen Rusya Devleti kısa sürede Panislavist düşüncenin uygulayıcısı durumuna gelmiş, Avrupa siyasi tarihinin baş aktörlerinden biri olmuştur.

¹⁰⁴ Hélène Carrere d'Encausse, Tamamlanmamış Rusya, Çev. Reşat Uzmen, İstanbul 2003, s.105.

¹⁰⁵ d'Encausse, a.g.e., s.106.

¹⁰⁶ d'Encausse, a.g.e., s.110.

1.3.2. Petro'nun Ölümünden Sonraki Siyasi Olaylar

I. Petro ölmeden önce yerine geçecek bir halef tayin etmediği için yerine Petro'nun karısı I. Katerina, Rusya'nın ilk kraliçesi olarak geçmiştir. 1725 yılından 1727 yılına kadar hâkimiyet süren I. Katerina döneminde devletin idaresini Mençikov yürütmüştür. Katerina'nın ölümünden sonra I. Petro'nun torunu olan Petr Alekseyeviç, II. Petro adıyla taç giymiştir (1727).¹⁰⁷

II. Petro döneminde Çar adına devleti İdare eden General Mençikov'un bütün servetine el konulmuş ve Sibiryaya sürülmüştür. II. Petro çocuk yaşta olduğu için etrafındaki menfaat düşkünü kişilerin oyuncağı haline gelmiştir. Ancak 1730 yılında 14 yaşında iken hastalıktan ölmüştür.¹⁰⁸ II. Petro'nun ölümünden sonra yerine I. Petro'nun kızı Anna(1730- 1740) getirilmiştir. Anna hâkimiyeti boyunca I. Petro'nun politikasını takip etmiştir. İran'la bir antlaşma yaparak I. Petro döneminde İran'dan alınan topraklar geri iade edilmiştir. Karadeniz'e inme politikasına tekrar ağırlık verilmiş ve Avusturya ile anlaşarak Osmanlı'ya savaş açılmıştır. Ruslar Azak, Kılburun ile Kazan Hanlığı'nı işgal etmişler. Bahçesaray şehrine girerek burayı yağmalamıştır.¹⁰⁹ Rusya'dan sonra müttefiki Avusturya'da Osmanlı topraklarına saldırmış Niş, Bosna ve Eflâk'ı istila etmişlerdir. Ancak Osmanlı ordusunun başarılı karşı koymaları sonucu Avusturya'nın işgal ettiği yerler tekrar alınmıştır.

Avusturya, Osmanlı karşısında mağlup olduktan sonra Fransa'nın arabuluculuğu ile 18 Eylül 1839 tarihinde, Osmanlı ile "Belgrad Antlaşmasını" imzalamış ve savaştan çekilmiştir.

¹⁰⁷ Kurat, Rusya Tarihi, s.275.

¹⁰⁸ Ataç, a.g.e., s.81.

¹⁰⁹ Ataç, a.g.e., s.86.

Bir süre sonra Rusya’da savaşa devam etmenin bir yararı olamayacağını anlamış ve Fransızların önerisi ile 3 Ekim 1739’da Osmanlı ile anlaşma imzalamışlardır.

Anlaşmaya göre Ruslar Azak’ı geri verecek ve kale yıkılacak, Rus tüccarlar Osmanlı gemileriyle ticaret yapabilecek, Rusya Karadeniz’de askeri ve ticari gemi bulundurmayacaktı.¹¹⁰

Bir süre sonra Rusya ile Avusturya’nın tekrar ittifak kurması karşısında Osmanlı Devleti de İsveç’le, Ruslara karşı bir ittifak anlaşması yapmıştır.¹¹¹

Anna döneminde ki bu siyasi olayların yanı sıra yönetimde Alman asıllı kişiler de rol oynamaya başlamıştır. Örneğin Osmanlı üzerine yürüyen ve Rus ordusunun başına getirilen “Minich”, idarede etkili olan “Biron” ve “Ostermann” Rus yönetiminde rol oynamışlardır.

Ancak yönetimindeki bu Alman hegemonyasına daha fazla dayanamayan halk ve bazı Rus subayları 5 Kasım 1741 gecesi sarayı basarak Anna’yı tahttan indirerek yerine Elizaveta Petrona’yı geçirmişlerdir. Elizaveta’nın idaresi döneminde (1741- 1761) yönetim Almanlardan temizlenmiş önemli yöneticiliklere tamamıyla Ruslar getirilmiştir. Bunun yanında bu dönemde İsveç’e karşı mücadelede başarılı olunmuştur. Devletin gelirlerini artırmak için birçok vergi uygulanmaya konmuş ve tuz vergisi artırılmıştır.¹¹² Moskova Üniversitesi de yine bu dönemde kurulmuştur. (Ocak

¹¹⁰ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi, C.III ,Ankara 1949, s.293; Shaw, a.g.e., s.332-333.

¹¹¹ Bu ittifak antlaşması Osmanlı Devleti’nin yabancı bir devletle, Osmanlı- İsveç, yaptığı ilk ittifak anlaşması olması nedeniyle önemlidir.(Kocabaş, a.g.e., s.104.)

¹¹² Kurat, Rusya Tarihi, s.277.

1755)¹¹³ Avrupa’da cereyan eden “Yedi Sene” savaşları da (1756- 1763) bu dönemde olmuştur.¹¹⁴

Elizaveta kendinden sonra miras olarak I.Petro’nun soyundan olan III. Petro’yu, Holstein Dükasının kızı, Sofia Augusta (II. Katerina) ile evlendirmiştir. Elizaveta 4 Ocak 1762’de ölümüyle çar olan III. Petro zayıf kişiliği ve kötü yönetiminden dolayı II. Katerina’nın da etkisiyle tahttan indirilmiş yerine II. Katerina geçmiştir.¹¹⁵

II.Katerina, kendini yetiştirmiş ve ilme, edebiyata önem veren kültürlü bir kadındır. II. Katerina döneminde (1762- 1796) bizzat kendisinin kaleme aldığı “Nakaz” adlı kanunnamelerle devleti yönetmiştir.¹¹⁶

Kendi idaresini sağlamlaştırmak için asilzadelere ve çiftlik sahiplerine bir takım ayrıcalıklar veren II. Katerina’ya karşı bu yüzden 1773- 1775 yılları arasında isyan hareketleri yaşanmıştır.

1775- 1785 yıllarında idari ve sosyal alanda birçok yenilikler yaptı. Ancak bu yenilikler köylülerin durumunu daha da ağırlaştırdı.¹¹⁷

II. Katerina dış siyasetinde Lehistan meselesine öncelik vermiştir. Lehistan bu dönemde zayıf yönetimden dolayı birçok yönden geri kalmıştı. Büyük Lehistan toprakları hem Prusya’nın hem de Rusya’nın ilgisini çekiyordu. II. Katerina Lehistan’ı Rus topraklarına katarak orta Avrupa’ya yerleşmek istiyordu. Nitekim Lehistan’ı işgal için ortamda oluşmuştu çünkü Lehistan kralının ölümüyle taht boşalmıştı. II. Katerina Lehistan’ın iç işlerine

¹¹³ Acar, a.g.e., s.146

¹¹⁴ Kurat, Rusya Tarihi, s.278.

¹¹⁵ Ataç, a.g.e., s.92

¹¹⁶ Kurat, Rusya Tarihi, s.282.

¹¹⁷ Ataç, a.g.e., s.93

müdahale ederek tahta Stanislav Poniatowski seçtirmiştir. IV. August adıyla tahta geçen bu kişi II. Katerina'nın nüfuzu ve tesiri altındaydı. Hatta II. Katerina bu karışıklıklar sırasında Protestan ve Ortodoksların haklarını korumak bahanesiyle Lehistan'a asker de göndermiştir. Nitekim Lehistan meclisinden Ortodokslara Katoliklere tanınan hakların tanınması isteyen II. Katerina bunun red edilmesi sonucu Varşova'yı Rus askerlerince işgal ettirmiştir. Lehistan Meclisi ise bunu kabul etmek zorunda kalmıştır(1767).¹¹⁸ Bu tarihten sonra Lehistan'da iç karışıklıklar baş göstermiş, Lehistan meselesi üzerinde daha önceden Prusya kralı Friedrich ile anlaşılan II. Katerina, Avusturya'nın da buraya asker göndermesi sonucu Avusturya ile de anlaşmaya karar vermiştir. Bu üç devlet, Rusya- Prusya ve Avusturya, 1772-1793 ve 1795 tarihlerindeki taksimlere Lehistan'ı paylaşmışlardır. Son taksimden sonra Lehistan devleti artık ortadan kalkmıştır. Rusya böylece Varşova'ya kadar Doğu Avrupa topraklarına sahip olmuştur.¹¹⁹

II. Katerina Lehistan'ı işgal etmek amacının dışındaki ikinci büyük isteği Osmanlı Devleti'ni parçalamak ve Bizans'ı yeniden kurmaktır. Lehistan'daki iç karışıklıklardan dolayı Osmanlı topraklarına sığınan Lehlileri yakalamak isteyen Ruslar Osmanlı topraklarına girmişlerdi. Lehistan'ın işgaline tepkili olan Osmanlı Devleti bu sınır ihlali üzerine tepkisi daha da artmış ve 1768'de Rusya'ya savaş ilan etmiştir. Ancak Osmanlı Ordusu savaş için hazır değildi, bu durum üç koldan saldıran Rus ordusunun işine yaramış Kırım Han'ı Kerim Gerek'in yerine geçen Devlet Giray'in de yardımlarından istifade edemeyen Osmanlı, Rusya karşısında mağlup olmuştur.¹²⁰

Rusya bu savaş sırasında halkı devletlerarası isyan ettirme politikasını harekete geçirmişti. Bu hareketi Orlov adında bir Rus yönlendiriyordu. Birçok

¹¹⁸ Kurat, Rusya Tarihi, s.287.

¹¹⁹ Kurat, Rusya Tarihi, s.288–289.

¹²⁰ Stanford Shaw, Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye, Çev. Mehmet Harmancı, C.I,İstanbul 1994, s.337.

altın haçlar, İnciller ve II. Katerina'nın resimleri Osmanlı toprakları içerisinde dağıtılıyordu.¹²¹

Bunun yanında başında Orlov'un bulunduğu Rus donanması II. Katerina'nın isteği üzerine Baltık Denizinden hareket etmiş ve İngiltere'nin desteğiyle Cebelitarık Boğazı'nı geçerek Akdeniz'e ulaşmıştı. Rusların bir yandan Balkanlara inerek Eflak ve Boğdan'ı bir yandan Kırım'a girerek işgal etmesi ve Akdeniz'e gelen Rus donanmasının çeşme'deki Türk Donanmasını yakması sonucu Osmanlı Devleti barış istemek zorunda bırakılmıştı. Bunun üzerine Türk tarihinin en ağır anlaşmalarından biri olan "Küçük Kaynarca Antlaşması"(21 Temmuz 1774) imzalanmıştır.

28 maddeden oluşan bu antlaşmaya göre Kırım sadece dini yönden halifeye bağlı olmak üzere, Osmanlı'nın elinden çıkarak serbest hale gelmiş; Yenikale, Azak ve Kerç kaleleri ile Kılburun limanı Ruslara bırakılmıştır. Bununla birlikte Ruslar Karadeniz ve Akdeniz'de serbestçe ticaret yapabileceklerdi. Rusya İstanbul'da bir kilise açacak ve diğer kiliseler ile Ortodoksların hakları Rusya'nın kontrolü altında olacaktı. Osmanlı Devleti Rusya'ya 15 bin kese akçe savaş tazminatı verecekti.¹²²

Halkı Türk- Müslüman olan Kırım'ın Osmanlı elinden çıkması ve Rusya'nın Ortodoksların koruyuculuğunu üstlenmesi antlaşmanın önemli sonuçlarındanıdır. Çünkü Rusya Ortodoksları himaye görüntüsü altında Osmanlı'nın iç işlerine müdahale etme imkânı elde etmiştir.

Rusya, Küçük Kaynarca Antlaşmasıyla Osmanlı Devleti'nin elinden kopardığı kırım için boş durmuyordu. Kırım'a bağımsızlık verildikten sonra Devlet Giray boşa geçirilmişti. Ancak Rusya, kendi taraftarı olan Şahin Giray' ın başa geçmesini istiyordu. Bu yüzden ilk önce Kırım'da bir karışıklık

¹²¹ Ataç, a.g.e., s.95.

¹²² Uzunçarşılı, a.g.e., s.424- 425.

yaratmış ve Kırım halkını zorla Şahin Giray'ın başa geçmesine kabul ettirmiştir. Osmanlı Devleti buna karşı çıkarak Selim Giray'ı başa getirmek istemiş ve Rusya'ya savaş kararı vermiştir ancak Fransa'nın arabuluculuk yapmasıyla 9 Ocak 1784'te "Aynalıkavak Tenkihnâmesi" imzalanmıştır.¹²³ Osmanlı ve Rusya arasında imzalanan bu metne göre Osmanlı Devleti Şahin Giray'ın hanlığını kabul etmiştir. Ancak Rusların kuklası haline gelen Şahin Giray'ın hareketleri Kırım halkını iyice kızdırmıştır. İsyan eden Kırım halkı karşısında Şahin Giray Rus generali Potemkin'e sığınmıştır. Potemkin ise II. Katerina'nın isteğiyle, Şahin Giray'ı büyük bir Rus ordusuyla Kırım'a sokulmuştur. Kırım'ı resmen işgal eden Ruslar buradaki binlerce Kırım halkını kılıçtan geçirmişlerdir. Kırım'ı ilhak eden Rusya savaş tehdidi ile bunu zorla Osmanlı Devleti'ne kabul ettirmişlerdir.¹²⁴ Osmanlı Devletini parçalamayı tasarlayan II. Katerina, Osmanlı topraklarını işgal etme sevdası günden güne artmıştır. Potemkin'de Eflak- Boğdan, Beserabya gibi bölgelerde kendine ait bir krallık kurmak istiyordu. Bunun yanında Rusya, Avusturya ile 1780'de Osmanlı topraklarının paylaşımı için anlaşmıştı.¹²⁵ Kırım'ın kaybedilmesiyle derinden etkilenen Osmanlı Devleti'ni ise Kırım'ı geri alma düşüncesi sarmıştı. Bir yandan da İngiltere ve Prusya da Osmanlı'yı Rusya'ya savaş açması için kışkırtıyordu. Bütün bu nedenlerden dolayı Osmanlı Devleti Rusya'ya savaş ilan etmiştir (1787). Ancak Osmanlı'nın Rusya'ya savaş ilan etmesinden sonra Avusturya'nın da Osmanlı'ya karşı savaşa girmesi Osmanlı Devleti'ni hem şaşırtmış hem de zor durumda bırakmıştı. Osmanlı ordusu artık iki devlete karı savaşmak zorundaydı.¹²⁶ Nitekim Potemkin kumandasındaki Rus ordusu "Özi" kalesini ele geçirmiş ardından da "Bender" ve "Akkerman" kalelerini işgal etmişlerdir.¹²⁷ Osmanlı Devletinin Ruslar karşısından ard arda yenilmesinden sonra Osmanlı İttifak arayışlarına girmiştir. İlk önce İsveç'le anlaşılan Osmanlı; İsveç'in savaşa girmesine

¹²³ Shaw, a.g.e., s.346.

¹²⁴ Kocabaş, a.g.e., s.146-147.

¹²⁵ Saray, a.g.e., s.97.

¹²⁶ Saray, a.g.e., s.98.

¹²⁷ Kocabaş, a.g.e., s.154.

rağmen bir süre sonra çekilmesi sonucu (1790 Şubat) Prusya ile anlaşma yapılmak istenmiş fakat başarısız olunmuştu.¹²⁸ İsveç'in savaştan çekilmesinden sonra Fransa'da başlayan ihtilalin (1789) etkisiyle Avusturya'da "Ziştovi Antlaşması" ile savaştan çekilmiştir. "İsmail Kalesi"ni de kaybeden Osmanlı ise savaşa son vererek 9 Ocak 1792'de, Rusya ile "Yaş Antlaşması"nı imzalamıştır.¹²⁹ Antlaşmaya göre Dnestr (Turla) ve Kuban Nehirleri iki devlet arasında sınır kabul edilmiş Özi Kalesi Ruslara verilmiştir.¹³⁰ Yaş Antlaşması ile biten Osmanlı Rus Savaşlarından (1787-1792) Rusya karlı çıkmıştı ama Rus çariçesi II. Katerina Savaşın sonuçlarından pek memnun kalmamıştır. Çünkü II. Katerina savaştan önce Avusturya ile birlikte ortaya koyduğu "Grek Projesi"ni uygulamak istiyordu.¹³¹ Yani Osmanlı Devleti hızlı bir şekilde parçalanarak, Eflak ve Boğdan'da başında Potemkin'in bulunduğu "Daçya"¹³² isminde bir krallık kurmak ve Bizans Devletini yeniden ortaya çıkarmayı düşünüyordu.

Bizans tahtına ise Konstantin adını vererek yunan adetlerine göre yetiştirdiği torununu geçirecekti.¹³³ Osmanlı'ya hiçbir zaman yaşama hakkı tanımayan II. Katerina'nın Avusturya ile yaptığı bu projeler savaşın bitmesiyle anlamını yitirmiştir. Büyük Petro'dan sonra Rus tarihinin ikinci büyük hükümdarı olarak anılan II. Katerina 17 Kasım 1796 tarihinde ölmüştür.¹³⁴ II.Katerina'nın ölümünden sonra yerine II.Katerina'nın III.Petro'dan olma oğlu "Pavel" geçti(1796- 1801). Pavel Rus tahtına geçtikten sonra annesinin

¹²⁸ Enver Ziya Karal, Osmanlı Tarihi, C.V, Ankara 1995, s.17.

¹²⁹ Karal, a.g.e., s.20

¹³⁰ Kocabaş, a.g.e., s.163.

¹³¹ Kocabaş, a.g.e., s.149.

¹³² Acar,a.g.e., s.161.

¹³³ Kocabaş, a.g.e., s.151.

¹³⁴ Ataç, a.g.e., s.113.

izlemekte olduğu emperyalist politikayı devam ettirmek istememiş barış içinde yaşamak istediğini bildirmiştir.¹³⁵

Rus taht verasetinde de değışiklik yapan Pavel, 1797’de tahtın “babadan büyük oğluna” geçeceği şeklinde değışiklik yapmıştır.¹³⁶ Böylece Rus tahtına kadınların geçmesine mani olmuştur.

Pavel, iç politika da baskıcı bir yönetim sergilemiş Fransız İhtilali fikirlerinden tedirgin olduğu için, Rusya’yı tamamen Avrupa’ya kapalı hale getirmiştir.

Ancak Pavel’in yönetimini kötü bulan halk fazla dayanamamış ve Pavel’e karşı bir teşkilatlanma gerçekleşmişti. Nitekim bu durum fazla sürmemiş, Pavel muhalifleri 11 Mart 1801 tarihinde saraya girerek Pavel’i öldürmüş ve yerine oğlu Aleksandr’ı Rus tahtına geçirmiştir.¹³⁷

¹³⁵ Ataç, a.g.e., s.114.

¹³⁶ Kurat, Rusya Tarihi, s.294.

¹³⁷ Kurat, Rusya Tarihi, s.295.

II. BÖLÜM

19. YÜZYILDA RUSYA ve PANİSLAVİZM

2.1. 19. YÜZYIL BAŞLARINDA RUSYA

2.1.1. Rusya'nın Gürcistan'ı ilhakı ve Kafkasya'daki Faaliyetleri

I.Petro'nun İsveç, II. Katerina'nın Osmanlı topraklarında yayılma siyaseti sonucu Rusya birçok bölgeyi ve İsveç aleyhine sınırlarını genişletmişti.

19. yüzyıla girildikten sonra ise Rusya'nın başında I.Aleksandr (1801-1825) bulunuyordu. Bu sıralarda Gürcistan'da taht kavgaları vardı ve Rusya bu kavgaları destekliyordu. Gürcü kralı XII. Gorg Rus çarı Pavel'in himayesine girmişti.¹³⁸ XII. Gorg'un ölümünden sonra yerine, Rus desteğini alan, oğlu David geçmişti. Ancak Gürcüler David'in krallığını kabul etmiyorlardı. I.Aleksandr Rus Çarı olmasından sonra David'i tahttan indirmiş ve Gürcistan'ı işgal ederek, ilhak etmiştir. Gürcistan'ın ve Kafkasya'nın kontrolünü sağlamak içinde Tsitsianov adlı komutanını görevlendirmiştir. Tsitsianov bütün Gürcistan topraklarının işgalini tamamlamış, İmeretya ve Mingrelya gibi Gürcü beyliklerini de boyundurukluk altına almıştır. Daha sonra Bakü'yü ele geçirmek isteyen Tsitsianov ilk önce "Gence" üzerine saldırmış ve 3 Ocak 1804'te burayı işgal etmiştir. Daha sonra Ruslar Erivan ve Karabağ Hanlıklarını da işgal etmiştir. Tsitsianov 30 Ocak 1806'da Bakü Hanlığını muhasara etmiş fakat bu sırada "İbrahim Bey" adında birisi tarafından öldürülmüştür.¹³⁹ Tsitsinov kısa sürede çok kan dökmüş ve Kafkasların büyük bir bölümünü işgal etmiştir. Rus işgalleri Tsitsianov'un

¹³⁸ Kurat, Rusya Tarihi, s.299.

¹³⁹ Ataç, a.g.e., s.126.

ölümünden sonra da devam etmiş, 1810 yılına kadar Ruslar Azerbaycan'ın tamamını, Dağıstan'ın büyük bir kısmını ele geçirmişlerdir. Rusya artık sınırlarına yaklaştığı Anadolu içinde tehlike arz etmeye başlamıştı.¹⁴⁰

2.1.2. Avrupa'nın Siyasi Durumu ve Rusya'ya Etkisi

Fransız ihtilâlinin ortaya çıkması üzerine (1789) Prusya, Avusturya, Rusya gibi topraklarında birçok ulusu barındıran devletler ihtilâlin siyasi bütünlüklerine zarar vereceği düşüncesiyle aralarındaki ihtilafa son vererek Fransa'ya karşı birleşmişlerdir. Amaçları Fransa yönetimini tekrar getirmek olan bu devletler ile Fransa arasında ilki 1792'de başlayan ve 1815 yılına kadar süren “Koalisyon Savaşları” çıkmıştır.¹⁴¹

İlk savaşlarda Napolyon Bonapart komutasındaki Fransız ordusu Avusturya'yı ve Piyemonte'yi yenmiştir. 18 Ekim 1797 tarihinde yapılan “Campo Formio” antlaşmasıyla Belçika'yı ve Ren nehrinin sağ kıyısındaki toprakları ele geçirmiştir.¹⁴² Barış antlaşmasıyla Napolyon yıldızı parlamaya başlamıştır. Bundan sonra Napolyon Osmanlı toprağı olan Mısır'ı işgal etmiş ve Suriye'yi işgali sırasında, Akka'da, Cezzar Ahmet Paşa karşısında ilk yenilgisini almıştır. Fransa'nın Mısır'ı işgaliyle çıkarları zedelenen İngiltere Osmanlı yanında yer almış ve Napolyon Mısırdan çıkartılmıştır. 1799 Ekiminde Fransa'ya dönen Napolyon bir süre sonra idareyi ele geçirmiş, 2 Aralık 1804'ta da kendisini “İmparator” ilan etmiştir.¹⁴³ Avrupa Napolyon tehlikesiyle baş ederken başta tarafsız kalan Rusya Napolyon'un Osmanlı toprakları ile ilgilenmesi ve bu durumun kendi çıkarlarına uygun olmamasından dolayı 6 Kasım 1804'te Avusturya ile ittifak yapmış, 11 Nisan

¹⁴⁰ Kurat, Rusya Tarihi, s.300.

¹⁴¹ Rifat Uçarol, Siyasi Tarih(1789–1999), İstanbul 2000, s.20.

¹⁴² Fahir Armaoğlu, 19.Yüzyıl Siyasi Tarihi Siyasi Tarihi(1789–1914), Ankara 1999, s.54.

¹⁴³ Armaoğlu, a.g.e., s.62.

1805'te İngiltere'de bu ittifaka katılmıştır. Böylece Rusya- Avusturya ve İngiltere, Napolyon'a karşı bir koalisyon oluşturmuş oldu.

Rusya Avusturya ile birlikte Napolyon'a karşı Austerlitz'de, savaşmış ancak 2 Aralık 1805'te mağlup olarak geri çekilmiştir.¹⁴⁴

Rusya, Napolyon'a mağlup olduktan bir süre sonra tekrar Fransa'ya savaş açmıştır. Berlin'i ve Varşova'yı işgal eden Napolyon¹⁴⁵ ve Rus Çarı I.Aleksandr'ın orduları 8 Şubat 1807'de Eylau'da karşılaşmış ancak iki tarafta ağır kayıplar vermesine rağmen bir sonuç alınamamıştır. 14 Haziran 1807 tarihinde Friedland'da yapılan savaşta ise Napolyon Rus ordusunu bozguna uğratmıştır. 1806'da Osmanlı ile başlayan savaşında devam ediyor olmasından dolayı Rus Çarı I.Aleksandr, Napolyon karşısında mağlup olunca Fransa'dan barış istemiştir. Bunun üzerine Rus çarı I.Aleksandr ile Fransa İmparatoru Napolyon arasında 7 Temmuz 1807'de, Tilsit'de bir barış antlaşması imzalanmıştır.¹⁴⁶ Tilsit'deki antlaşmaya göre;

Rusya, Fransa'nın, Napolyon'dan sonraki sınırlarını kabul etmiş ve Napolyon'un kurduğu "Varşova Büyük Dukalığı"nı tanımıştır. Fransa ise Rusya'nın İsveç'i işgal etmesini kabul etmiştir.¹⁴⁷ Bunun yanında Napolyon, Rusya'nın Balkanlar'da serbest hareket etmesine göz yumuyordu. Rusya'yı yanına çekmek için çeşitli tekliflerde bulunan Napolyon Rusya ile Osmanlı Devleti'nin parçalanması planını bile yapmıştır. Fakat I.Aleksandr bir an önce Balkanlar'da işgallere başlamak ve Osmanlı Devleti'ni parçalamak istiyordu. Napolyon ise I.Aleksandr'ın bu aceleciliğine ve Osmanlı Devleti'nin parçalanmasından sonra İstanbul'un Rusya'ya kalması fikrine sıcak bakmıyordu. Bunun üzerine bu anlaşmazlıklara son vermek için Rusya ile

¹⁴⁴ Armaoğlu, a.g.e., s.64.

¹⁴⁵ Uçarol, a.g.e., s.26.

¹⁴⁶ Armaoğlu, a.g.e., s.66.

¹⁴⁷ Armaoğlu, a.g.e., s. 67.

Fransa 28 Eylül 1807 'de, Erfurt'da yeniden görüşmüşler ve 21 Ekim 1807 'de yeni bir antlaşma imzalamışlardır. Antlaşmaya göre; Rusya'nın Finlandiya, Eflak ve Boğdan işgallerini Fransa tanıyordu. Ancak Osmanlı Devleti'nin parçalanması meselesi daha sonraya ertelenmiş ve Fransa Rusya'nın sınırlarını Tuna'ya kadar olan kısım olarak kabul etmiştir.¹⁴⁸ Ancak karşılıklı menfaatleri doğrultusunda bir araya gelen Rusya ve Fransa arasındaki bu yakınlık fazla sürmemiştir. Rusların antlaşma şartlarına uymayan hareketleri ve İngiltere'ye yakınlaşmaları ilişkilerin bozulmasına sebep olmuş ve Napolyon'u kızdırmıştır.

Bu sıralarda Rusya, 1806 'dan beri, Osmanlı Devleti'ne karşı devam eden savaşı bitirmiş ve Osmanlı Devleti ile "Bükreş Antlaşmasını" (1812) imzalamıştır. Antlaşmaya göre Rusya işgal ettiği Eflak ve Boğdan'dan çekilecek ancak "Besarabya" bölgesi Rusya'da kalacaktı.¹⁴⁹ Bükreş Antlaşması ile savaşta Rusların yanında Osmanlı'ya karşı savaşan Sırlara Osmanlı muhtariyet sözünde bulunacaktı.¹⁵⁰

Rusya ile Fransa'nın Tilsit'te başlayan dostluğu git gide bozulmaktaydı. Çünkü Rusya, Napolyon'un İngiltere'ye karşı oluşturduğu "kita abluka"sını söz vermesine rağmen uygulamıyor, İngiltere ile ticari ilişkilerini devam ettiriyordu. I.Aleksandr Fransa ile dostluğun Rusya'ya bir şey kazandırmayacağını düşünüyordu. Bunun yanında Napolyon Rus Çarının kız kardeşi ile evlenmek istemiş ama I.Aleksandr buna karşı çıkmıştı. Bütün bu olanlar kısa sürede gelişen Rus – Fransız dostluğunu bitirmişti. İyice sinirlenen Napolyon Rusya üzerine sefer yapmaya karar vermiştir.

¹⁴⁸ Uçarol, a.g.e., s.27.

¹⁴⁹ Karal, a.g.e., s.100.

¹⁵⁰ Sâmîha Ayverdi, Türk-Rus Münasebetleri ve Muharebeleri, İstanbul 2004, s. 259.

Bunun için Napolyon sayısı 400 binin üzerinde olan ve içinde birçok milletten askerin olduğu büyük bir ordu hazırlatmıştır.¹⁵¹

24 Haziran 1812 tarihinde Rusya üzerine yürüyen Napolyon'un ordusu karşısında Rus ordusu başarılı olamayarak devamlı geri çekilmiştir. Bunun üzerine Napolyon ve ordusu Rusları birkaç defa mağlup ettikten sonra 14 Eylül 1812 tarihinde Moskova'ya gitmiştir.¹⁵² Ruslar Napolyon'un Moskova'ya girmesiyle şehri boşaltmışlar bir yandan da her yeri ateşe vermişlerdir. Çıkan bu yangınlar şehrin dörtte üçünü yok etmiştir.¹⁵³ Ruslar, Napolyon'un barış antlaşması teklifine de sıcak bakmamışlardır. Ordunun iâşe ve barınma sorunun günden güne azalması ve kışın bastırması Napolyon'u güç duruma sokmuştu. Bunun yanında Ruslar fırsat buldukça Fransız ordusunu arkadan vuruyordu. Bu yüzden Napolyon 10 Ekim 1812 'de Moskova'dan geri çekilme kararını vermiş ve şehri boşaltmıştır. Fransızların Rusya'yı boşaltmalarından sonra Rus çarı I.Aleksandr Napolyon'un tamamıyla yok edilmesi fikrini savunuyordu. Böylece Rusya rahatça Lehistan'ı, Balkanları ve Güney Kafkasya'yı işgal edebilirdi.¹⁵⁴ Bu yüzden Rusya, Prusya, İngiltere, İsveç ve bazı Alman devletlerinin Napolyon'a karşı oluşturduğu ittifakta yer almıştır. Daha sonra Avusturya'nın da bu ittifaka katılmasıyla Napolyon 19 Ekim 1813 tarihinde, Leipzig'de yapılan "Milletler Savaşı" adı verilen savaşı kaybetmiştir.¹⁵⁵ Rusya'nın da içinde bulunduğu müttefik ordusu Napolyon'un geri çekilmesiyle 31 Mart 1814 tarihinde Paris'e girmiştir.¹⁵⁶ Çar I.Aleksandr ise savaşta pek büyük olmamasına rağmen Avrupa'nın kurtarıcısı rolüne bürünmüştür.¹⁵⁷

¹⁵¹ Armaoğlu, a.g.e., s.71.

¹⁵² Armaoğlu, a.g.e., s.72.

¹⁵³ Kurat, Rusya Tarihi, s.305.

¹⁵⁴ Kurat, Rusya Tarihi, s.308.

¹⁵⁵ Armaoğlu, a.g.e., s.73.

¹⁵⁶ Uçarol, a.g.e., s.32.

¹⁵⁷ Kurat, Rusya Tarihi, s.309.

2.1.3. 1815 Viyana Kongresi ve Rusya

Napolyon'un mağlup edilmesinden sonra müttefikler Avrupa'nın düzenini yeniden oluşturmak için Viyana'da görüşmelere başlamışlardı. Bu sırada sürgün edilen Napolyon yeniden Fransa'ya dönmüş ve bir ordu oluşturmuştu. Bu yüzden Viyana'daki görüşmelere ara verilmiş ve tekrar Napolyon'a karşı birleşilmiştir. Napolyon ve ordusu 18 Haziran 1815 'te, "Waterloo"da mağlup edilmiştir.¹⁵⁸ Böylece Napolyon tehlikesi tamamen bertaraf edilmiştir. Daha sonra Viyana'daki kongreye devam edilmiştir.

Avusturya başbakanı Metternich başkanlığında toplanan Kongrede Rusya toplantıya katılan diğer devletlerden daha fazla kazanç elde etmeyi istiyordu. I.Aleksandr, Napolyon tehlikesini kendisinin yok ettiğini düşünüyordu.¹⁵⁹ 9 Haziran 1815 'te imzalanan Viyana Kongresi kararlarına göre Rusya, daha önce işgal ettiği Finlandiya ve Besarabya'yı korumuş oldu. Napolyon'un kurmuş olduğu "Varşova Büyük Dükanlığı"nın da büyük bir kısmını ilhak etti.¹⁶⁰ Rusya kongre sonunda elde ettiği bu kazançları sonucunda Orta ve Güney Avrupa'da etkili hale gelmiştir. Viyana Kongresinden sonra Çar I.Aleksandr Osmanlı toprakları üzerine saldırmayı düşünüyordu. Ancak Çarın 1825 yılında ölümü üzerinde bu düşüncesini gerçekleştiremedi.¹⁶¹

¹⁵⁸ Uçarol, a.g.e., s.33.

¹⁵⁹ Uçarol, a.g.e., s.36.

¹⁶⁰ Armaoğlu, a.g.e., s.77.

¹⁶¹ Kurat, Rusya Tarihi, s.310.

2.2. RUSYA VE PANİSLAVİZM

2.2.1. Panislavizm'in Ortaya Çıkışı ve Gelişimi

Panislavizm, Çarlık Rusya zamanında uygulanmaya başlayan, İslav kavimlerinin Rusya devletinin çatısı altında toplamayı ön gören siyasi bir fikir hareketidir.

Panislavizm, 1870 yılından itibaren Batı Avrupa siyasetinde çok sık kullanılan terim haline gelmiştir¹⁶². “Panislavizm” terimini ilk defa kullanan ise Slovak yazar “J. Herkel”dir. Bu yazar 1826 yılında, Latince olarak yazdığı, Slav diline ait eserinde “Verus Panslavismus” (Hakiki Panslavizm) tabirini ortaya atmıştır. Herkel’e göre Slavlar birbirleriyle kültürel alışverişte bulunarak ilmi ve edebi alanda birleşmeliydi. Bu birleşme siyasi alanda da kendisini göstermeli ve Slavlar tek çatı altında büyük bir devlet haline gelmeliydi. Böylece “Slav birliği”nin oluşturulması fikri Katolik dinine mensup bir Slovak olan Herkel tarafından şekillendirilmiştir.

Herkel “Panslavizm” tabirini ilk defa olarak kullanmasına rağmen bu fikrin temelleri çok daha önce bazı Slav şair ve tarihçilerin eserlerinde yer almıştır.1588–1638 yılları arasında yaşayan Raguzalı (Dubrovnikli) şair İvan Gunduliç bunlardan biridir. Gunduliç, “Osman” adlı epik manzumesinde Slav kavimlerini karşılıklı ilişki ve yardım içerisinde olması düşüncesini belirtmiştir. Lehlilerin Türkler karşısındaki başarısı ve Hotin kalesi atfı yapılarak yazılan bu eserde Lehlilerin Balkan Slavlarını Türk hâkimiyetinden kurtarması görüşü ortaya atılmıştı.

Bir diğer görüş ise güney Slavlarından Katolik bir Hırvat olan “Yuriy Krijaniç”e (1618- 1683), aittir. 1659 yılında Moskova’ya giderek çarın saray kütüphanesinde hizmet eden Krijaniç burada Panslavist düşünceler

¹⁶² Akdes Nimet Kurat, Panslavizm, A.Ü. DTCF Dergisi, C.XI, S. 2-3-4, Ankara, 1953, s.241.

tasarlamaya başlamıştır. Krijaniç, Balkan Slavlarının, Türklerin ve Almanların hâkimiyetinde olduğunu, Balkan Slavlarının tek kurtuluşunun Rus Çarlığı altında toplanmasıyla olabileceği görüşünü savunmuştu.¹⁶³ Bunun yanında Slavların arasında din ve dil birliğinin olmadığını belirten Krijaniç Slavların birleşmesinde bu iki unsurun büyük rol oynayacağını belirtmiştir. Slav grameri ve tarihinin de hazırlanması gerekliliğinden de söz etmiştir.¹⁶⁴ Ancak bu düşünceyle Moskova'da pek taraftar toplayamamıştır. Panславизм üzerine düşüncelerinin şüphe uyandırması ve Katolik olmasından dolayı tepki gören Krijaniç, papanın ajanı olabilir düşüncesiyle Sibirya'ya sürülmüştür.¹⁶⁵

Slavlarda milli bilincin ortaya çıkmasında ve gelişiminde alman bilim adamlarının büyük etkisi vardır. Alman tarihçi ve dilbilimcilerinin araştırmaları ve ortaya koydukları eserler Panславизм'e kaynak teşkil etmiştir. Özellikle Alman bilim adamı olan August Ludwing von Schlözer'in Slav dili ve tarihi üzerindeki çalışmaları Slav menşeli araştırmacılara öncülük etmiştir.¹⁶⁶ Alman filozofu "Johann Gottfried Herder" ise büyük bir İslav dünyası hayal ediyordu.¹⁶⁷ Geleceğin, yaşlanmış Avrupa'ya karşı uyanmakta olan genç Rusya'ya ait olacağı şeklinde bir kanaate varmıştır.¹⁶⁸ Herder, Slav dili ve folklorunun araştırılması ve incelenmesinin Slavların birlik içinde olmalarına büyük etkisinin olacağını düşünüyordu. "İnsanlık Tarihinin Felsefi Temelleri"

¹⁶³ Kurat, a.g.m., s.245

¹⁶⁴ Kurat, Rusya Tarihi, s.243.

¹⁶⁵ Krijaniç yazdığı "Rusya'nın Siyaseti" adlı eserinde: "Ey haşmetli Çar Cenapları, sen elinden Musa'nın mucize yaratan esasını tutuyorsun ve bununla mucize yaratmağa muktedirsın; sen tebaalarının mutlak bir hükümdarısın ve dolayısıyla onlardan mutlak bir itaat görmektesin. Sen, Tanrı'nın yardımıyla yalnız kendi devletini değil diğer Slav ülkelerini de yükseltecek ve bu sayede devamlı bir takdir ve takdis kazanacak durumdasın. Bütün Slav milletleri ancak sen, haşmetli çar, cenaplarına nazarlarını çevirmiş bulunuyorlar; darma dağınık bir hale getirilen çocuklara bir babanın ihtiyar edeceği bir harekette bulun ve onları bir araya topla" ifadesiyle Slavların ancak Rus devletinin bir araya getirebileceğini belirtmiştir.(Kurat, a.g.m., s.245)

¹⁶⁶ Kurat, a.g.m., s.246

¹⁶⁷ Yaşar Onay, Rusya ve Değişim, Ankara 2002, s.39.

¹⁶⁸ Kurat, a.g.m., s.247.

adlı eserinde(1784) Slav folklorünün, Slav Milli bilincinin gelişmesi üzerindeki etkisinden bahsetmiştir.¹⁶⁹

Heder'in çalışmaları sonucu 18. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Slav folkloru Almanya'da da ilgi çekmeye başlamıştır. Bu ilgi ancak 19. yüzyılın başlarında İslavlar arasında yayılmaya başlamıştır.¹⁷⁰

Alman ilim adamlarının Slav dil ve tarihine büyük katkısı olmuştur. Slavlara hayranlık duyan Herder'den başka, Gerhald F.Müller (1705- 1786), Augusti L. Schlözer (1735- 1809) ve Karl Göttlieb Anton (1751–1818) Alman ilim adamları İslavların incelenmesi üzerine çalışmışlar ve İslav dil ve tarihlerinin temellerini atmışlardır.¹⁷¹

Almanya'daki bu İslav hareketlerine kendi dil ve tarihlerine ilgisiz kalan ve Milli bir şuur oluşturmamayan İslavların dil ve tarihlerinin temellerinin başka bir milletten bilim adamlarının artması düşündürücü bir gelişmedir.

Panislavist hareket batılı İslavlar arasında 1820 yılına doğru başlamıştır.¹⁷² Alman ilim adamları tarafından başlatılan Slav hareketi bir süre sonra Çek, Slovak, Hırvat, Leh ve Sloven ilim adamları tarafından devam ettirilmiştir.¹⁷³ Slav hareketi özellikle Çekler arasında (Avusturya-Almanya egemenliğine tepki olarak) gelişmiştir.¹⁷⁴ Prag'da Michel Douriché ve J.Dobrovski İslavlar hakkında çalışmalar yapmışlardır. Napolyon'un Ruslar karşısındaki mağlubiyetleri ilim adamlarının İslavcılık üzerine daha da önem vermelerine sebep olmuştur. Jungman, altı ciltten oluşan Çek-Alman sözlüğünü oluşturmuş; diğer bir Çek âlimi olan Hanka ise Sırpların, Çeklerin

¹⁶⁹ Hans Kohn, Panislavizm ve Rus Milliyetçiliği, Çev. Ağâh Oktay Güner, İstanbul 1983, s.15.

¹⁷⁰ Kohn, a.g.e., s.16.

¹⁷¹ Onay, a.g.e., s.40.

¹⁷² Kohn, a.g.e., s.25.

¹⁷³ Kurat, Rusya Tarihi, s.247.

¹⁷⁴ Uçarol, a.g.e., s.322.

ve Lehlerin efsanelerini araştırmıştır. 1818–1825 yılları arasında, Prag’da bir müze kurulmuştur. Bunlara ilaveten Çek edebiyatı tarihi, İslav dininin tarihi adlı kitaplar yayımlanmıştır. Bütün bu çalışmalar Slavlar arasında büyük bir heyecan uyandırmıştır.¹⁷⁵ Slovaklarda ise “Ian Kollar” (1793–1852) ve Pavel Josef Safarik (1795–1861) Panislavizmin öncüsü olmuşlardır.¹⁷⁶ Teorisyen olan Safarik 1826 yılında “İslavların Dil ve Edebiyat Tarihi”ni, 1837 yılın da ise “İslav Antikleri”ni yazmıştır.¹⁷⁷ Daha sonra ise İslav etnografyasını oluşturmuştur. Safarik eserinde Avrupa’da 78 milyon İslav yaşadığını ve bunların 16 milyonunun Avusturya hâkimiyetinde olduğunu belirtmiştir. (1847) Kollar ise eserinde İslav dilleri arasında bir birlik olduğunu ve İslavların edebi ve kültür birliği içinde sağlam bir bütünleşmeden söz ediyordu. Bir birlik çağrısı bütün İslavlar üzerinde etkili olmaya başlamıştır. Slovenler, Hırvatlar, Sırp, Karadağlılar, Bulgarlar ve Rutenler arasında Slavcılık üzerine edebi ve kültürel çalışmalar giderek hızlanmıştır. Edebi ve kültürel alandaki yapılan bu çalışmalara bir süre sonra “Panislavizm” adı da verilmiştir.¹⁷⁸

Bütün bu Panislavist çalışmaların yanında Avrupa’da Fransız inkılâbının ortaya attığı hürriyet fikirleri giderek yaygınlaşmıştı. Bu fikirler İslav âlimleri arasında İslav milliyetçiliğinin gelişmesine de neden olmuştur. Bu etki Sırp, Karadağlılar, Bulgarlar ve Rutenler arasında Slavcılık üzerine edebi ve kültürel çalışmalar giderek hızlanmıştır. Edebi ve kültürel alandaki yapılan bu çalışmalara bir süre sonra “Panislavizm” adı da verilmiştir.¹⁷⁸

¹⁷⁵ Enver Ziya Karal, Osmanlı Tarihi, C.VII., Ankara 1995, s.56.

¹⁷⁶ Kohn, a.g.e., s.25.

¹⁷⁷ Kohn, a.g.e., s.27.

¹⁷⁸ Karal, a.g.e., s.57.

¹⁷⁹ Kurat, Rusya Tarihi, s.248.

siyasi manada bir İslav birliğinden söz edilmemiştir. Sadece dil ve kültür birliğinden yana olan delegeler Rus çarı I.Nikola'ya da bağlanmak istememişlerdir. Çünkü Habsburg hanedanlığı Prag'da çıkan ayaklanmayı şiddet kullanarak bastırması üzerine İslavların, Habsburg hanedanlığına güvenlerini azaltmış ve Rusya'ya yakınlaşmalarına sebep olmuştur. Nitekim yavaş yavaş Rus etkisine giren Panislavist düşünce bir süre sonra Rusya'nın koruyuculuğu ve önderliğine mahkûm olmuştur.¹⁸⁰ Bir, dil ve kültür hareketi olarak İslavlar arasında gelişen Panislavist düşünce hareketi artık Rusya'nın hegemonyası altında Rus emperyalizmine hizmet için kullanılacaktır.

2.2.2. Rusya'da Panislavizm

Rusya dışında ortaya çıkan ve gelişen Panislavizm düşüncesi Rusya'da da yayılmaya başlamıştır. Ancak başta dil ve kültür meselesi şeklinde başlayan ve hareket daha sonra siyasi bir nitelik kazanmıştır. Panislavizm, bir süre sonra Rusya'nın asırlarca süren emperyalist düşüncesini uygulamak için bir araç durumuna dönüşmüştür. Rusya'da kılıf değiştirerek siyasi bir nitelik olan Panislavizm düşüncesi böylece kısa sürede hızla yayılmıştır.

Rus Panislavizmi bütün İslavları Rus hegemonyası altına almayı amaçlıyordu. Yani bütün İslavları "Ruslaştırarak" Rus kimliği altında hayat sürmelerini öngörüyordu. Artık Panislavist düşünce hedeflerinden saparak "Panrussizm" şekline dönüşmüştür.

Rusya'da Panislavizm düşüncesini ortaya çıkaran ve yaymak isteyen ilk kişi daha öncede belirtildiği üzere, Hırvat asıllı Yuriy Krijaniç'tir. I.Petro, Prut seferi sırasında, Balkan Slavlarını Türklere karşı kışkırtmıştır. Haseten Sırp ve Karadağlılar I.Petro'ya kurtarıcı gözüyle bakmıştır. Ancak I.Petro'nun 1711 Prut seferini başarısızlıkla sonuçlanması onun Balkan

¹⁸⁰ Kurat, a.g.m., s.249.

Slavları üzerindeki emellerinin son bulmasına sebep olmuştur. II. Katerina ise Slav birliğini Osmanlı Devleti'ni parçalayarak kurmayı düşünmüştür. Yeniden bir "Grek devleti" kurma planları yapan II. Katerina bütün İslavların tek kurtuluşlarının Rusya sayesinde olacağı görüşünü savunmuştur. I.Aleksandr Balkan Slavlarına açık bir destek vermiş ve bunları kışkırtarak Türklere karşı kullanma politikası gütmüştür.

Rusya'da Panislavizm'in gelişmesi ise 1725'te, "Rus İlimler Akademisi" ve 1755'te Moskova Üniversitesi'nin kurulmasıyla başlayan Rus dili ve tarihine olan ilginin artması ile olmuştur.¹⁸¹ Rusya dışında başlayan Slavcılık hareketi Rusya'da "Slavophil (Slavofil)" ismini almıştır. Slavofiller Ortodoksluğu bağlı olarak yaşamışlardır.¹⁸² Rusya'daki Slavofillik hareketinin öncülerinden şair Khomyakov kilise etkisinde büyümüş bir Rus milliyetçisidir. Khomyakov'a göre batıdan gelecek olan zararlı fikirlere karşı fikirler geliştirilmeli ve bu fikirlere karşı korunmalıdır. Khomyakov, Rusya'da yeni gelişen kozmopolit fikirlere karşı bir sistem oluşturmaya çalışmıştır. Bu fikirlere karşı, milletlerin birliklerini ancak mensup oldukları din kaidelerini örf, adet ve geleneklerini koruyarak ulaşabilecekleri görüşünü ortaya atmıştır.¹⁸³ Khomyakov'dan sonra Avrupa'da iyi bir öğrenim görerek batı medeniyetini tanıyan Kireyevskiy (1806–1856) görüşleri ile ön plana çıkmıştır. Kireyevskiy Avrupa'daki eğitimini tamamlayıp Rusya'ya döndüğünde Rusya'nın kayıtsız şartsız Batı'yı örnek almasına inanmıştır. Ancak bir süre sonra bu fikirleri tamamen değiştirerek Batı'ya cephe almaya başlamıştır. Kireyevskiy, Katolikliğin ve Protestanlığın Roma medeniyeti ve skolâstik düşüncenin etkisiyle bozulduğunu bu bozukluğun Avrupa milletlerini ferdiyetçiliğe ittiğini ve maneviyatını kötülediğini belirtmiştir. Rusya'nın ise hâlâ bozulmadığını ve İslavların kurtarıcısı olacağını öngörmüştür. Kireyevskiy'in görüşleri

¹⁸¹ Kurat, a.g.m., s.249-250.

¹⁸² Armaoğlu, a.g.e., s.490.

¹⁸³ Kurat, a.g.m., s.251.

Khomyakov'un görüşlerin devamı niteliğindedir. Bu görüşler Rus milliyetçilerinin hoşuna gitmiş ve bunlar tarafından benimsenmiştir.¹⁸⁴

Khomyakov'un ve Kireyevskiy'in bu görüşleri Slavofil düşüncenin (Rus Slavcılığı) temellerini oluşturmuştur. Diğer bir slavofil ise Aksakov'dur. Aksakov, I.Petro'nun Avrupa kültürünü Ruslara zorla benimsettiği bu yüzde İslavlar için model olan dönem I.Petro'dan önceki dönem olduğunu savunmuştur. I.Petro'yu Rusların doğal gelişimini bozduğunu düşünerek suçlamıştır. Hatta I.Petro'nun zamanında yasaklanan eski slav elbiseleri giyerek tepkisini göstermiştir.

19. yüzyılın ortalarına doğru Khomyakov'un, Kireyevskiy'in ve Aksakov'un birbirlerini tamamlayan fikirleri gitgide benimsenerek gelişme kaydetmiştir.¹⁸⁵ Rusya'da aşırı milliyetçi Slavofillerin yanı sıra batıcı ve Slav birliğinin gerçekleşebileceğine inanmayan "Zapadniki" adında slavofillere zıt bir grup da ortaya çıkmıştı. Ancak her şeye rağmen Rusya'da Panislavist düşünce gelişmekte idi. Ünlü Rus yazarları eserlerinde Rus milliyetçiliğinden bahsediyordu. Rusların ünlü şairi ve koyu bir Panislavist olan "Puşkin" Rusya'yı, Slavların anası ve bütün Slav nehirlerinin döküldüğü okyanus olarak tabir ediyordu.¹⁸⁶

1854'te başlayan Kırım Savaşı ile Avrupa devletleri Rusya'ya karşı birleşmişti. Rusya'nın mağlup olarak savaştan çıkması ve Avrupa'nın Rusya'nın karşısında olması Panislavizmi daha da güçlendirmiştir. Savaştan sonra Pagodin panislavizmin sözcülüğünü üzerine almıştır. Moskova üniversitesinde tarih profesörü olan Mikhail Petrovich Pagodin (1800–1875) Kırım Savaşından önce 1841 yılında kurulan "Moskvityanin" dergisinin başyazarlığını yapmıştır. Bu dergide bütün Slavofilistler yazılar

¹⁸⁴ Kurat, a.g.m., s.252.

¹⁸⁵ Onay, a.g.e., s.42.

¹⁸⁶ Kohn, a.g.e., s.120.

yayımlamıştır.¹⁸⁷ Yazılarında Panislavizmi ateşli bir şekilde savunmuştur. Pogodin, Avusturya'nın ve diğer Avrupa devletlerinin Rusya'ya karşı düşmanca davrandığını düşünmüş ve bütün Slavları bu devletlere karşı birleşmeye davet eden yazılar yazmıştır.

Pogadin'e göre Rusya'nın himayesi altında büyük bir Slav devleti kurulmalıydı. Bunun için de Osmanlı Devleti'nin ve Habsburg İmparatorluğunun yıkılması gerektiğini düşünüyorlardı. Kurulacak Slav devletinin de merkezinin İstanbul olması gerektiğini belirtiyordu.¹⁸⁸ Bu slav devletinin kurulmasıyla, Pogadin'e göre 80 milyonluk bir blok oluşacaktı. Pogadin böylece Panslavist hareketin amacını doğrudan açıklıyordu. Kırım savaşıdan sonra Rusya'da Panislavizm gittikçe güçlenmiştir. Panislavist birisinin görüşüne diğer bir Panislavist kendinden bir şeyler katarak desteklemiştir. Khomyakov ve şair Tyütçev tekrar Panislavist şiirler yazmaya başlamıştır.¹⁸⁹ Pogadin ve aşırı Rus milliyetçisi arkadaşlarının çalışmaları sonucu 1857'de, Moskova'da "Slav Yardım Derneği" adında bir dernek kurulmuştur. Bu dernek Rusya dışında yaşayan Slavlara her türlü yardım yapma adı altında kurulmuştur. Bir süre sonra Rus Dışişleri Bakanlığı derneğin yönetmeliğini onaylamıştır. Derneğin koruyuculuğu da Rus Çarlığının veliahdı Aleksandr (III.) almıştır.¹⁹⁰

Pogadin Panislavizm düşüncesini siyasallaştıran ilk kişi olmuştur.¹⁹¹ Artık Panislavizm Rus hareketinin siyasi misyonu haline dönüşmüştür.

Almanya'nın 1871'de milli birliğini sağlaması Rusya'daki Rus milliyetçilerini telaşlandırmıştır. Almanya 'yı tehlike olarak gören Ruslar bu tehlikeye karşı Rusya'da güçlü bir milli devletin olması ve hâkimiyetin Rus

¹⁸⁷ Kohn, a.g.e., s.127.

¹⁸⁸ Armaoğlu, a.g.e., s.491.

¹⁸⁹ Kurat, a.g.m., s.255.

¹⁹⁰ Armaoğlu, a.g.e., s.491.

¹⁹¹ Onay, a.g.e., s.43.

milliyetçilerinin elinde olması gerektiğini düşünmüşlerdir.¹⁹² Bu sebeple Ruslaştırma politikası bir program olarak ele alınmıştır.

Ruslaştırma politikası, Rus işgalinde yaşayan, Rus olmayan milletleri hedef almıştır. Lehlilerin bir an önce Ruslaştırılmasını amaçlayan Rusya Leh'lileri üzerine baskı ve kısıtlamalar getirmiş ağır vergiler almıştır. Karşı gelen yüzlerce Leh ileri gelenleri Sibiry'a ve çeşitli bölgelere sürülmüşlerdir. Leh'lilerden sonra Ukraynalılara karşı da Ruslaştırma politikası uygulanmıştır. 20 milyona yakın kişinin konuştuğu dili (Ukraynaca) yasaklayan Rus yönetimi, bu dille yazılacak her türlü yazıyı da men etmiştir. Ruslaştırma politikası, daha sonra en çok zarar gören millet olan Türkistan Türkleri üzerinde de uygulanmaya başlanacaktır.¹⁹³ 16. yüzyılda Kazan'ın Ruslarca işgali ile başlayan değişik Türk illeri ve boyları ile devam eden Ruslaştırma hareketi 19 yüzyılda hız kazanmıştır.

Ruslaştırma politikası uygulanırken Ruslar biryandan da Panislavist hareketlerine devam ettiriyorlardı. Nitekim 1867'de, Moskova'da Rus Etnografya Sergisi için gelen Slavlar bir araya gelerek kongre düzenlemişlerdir. Burada Slavlar arasında bol bol dostluk kardeşlik lafları edilmiştir.¹⁹⁴

Kongredeki konuşmalar sırasında Sırp temsilcisi Polit; "Rusya'nın tamamlaması gereken iş yalnızca Asya değildir. Aynı zamanda kapısının önündeki ilk adımdadır. Bir başka deyişle Avrupa'nın doğusundadır."¹⁹⁵ Diğer bir konuşmasında ise; "Rus kardeşlerimize karşı sevgi ta küçük yaşımızdan itibaren biz Sırların kalbine yerleşmektedir; anneler beşikteki çocuklarına aynı dildeki kardeşlerinden, mukaddes Rusya'nın büyüklüğünden bahsederler. Fena günlerimizde, büyük Rusya durdukça mahvolup

¹⁹² Armaoğlu, a.g.e., s.491.

¹⁹³ Kurat, a.g.m., s.259.

¹⁹⁴ Kurat, a.g.m., s.260.

¹⁹⁵ Kohn, a.g.e., s.154.

gitmeyeceğimizi bilerek teselli bulmaktayız. Bir Slav devleti olan Rusya, yalnız Asya'da değil Doğu Avrupa'da da kültür yaratıcısı olmalıdır. Doğu Avrupa'nın kurtarılması onun vazifesidir. Bir Slav kavminin diğerine, bir milletin öbürüne hâkimiyet sürmesine, ister Türk, ister Alman veya Macar olsun nihayet verilmelidir. Sadova meydan muharebesiyle Slav kavimleri Almanlardan ayrılmıştır. Slavlar kendi mukadderatlarını kendileri tayin etmek hakkını haizdirler. Bu hususta birinci vazife Rusya'ya düşmektedir. Rusya artık bütün Slavların devleti haline gelmiştir; yalnız maddi değil ahlâki kuvvete de maliktir. Slav Rusya'sı kültür için tehlike teşkil etmiyor; bilakis onu kuvvetlendiriyor ve Avrupa'daki Slavlara hürriyet getiriyor. Atılacak ilk adım 'Şark meselesi'nin halli olmalıdır. Bunun halli, Rusya'nın büyük bir devlet olmak itibarıyla, şeref ve namusunun iktizasıdır."¹⁹⁶ Demiştir. Rusya dışındaki Slavlar adına konuşan Sırp Polit'in kongredeki bu konuşmaları hamiliğini kabul ettikleri emperyalist Rusya'ya karşı Balkan Slavlarının ne düşündüklerini ve sempatilerini açıkça ortaya koyuyordu.

Rus olmayan Slavlar Rusya'dan, kendilerini Avusturya ve Osmanlı hâkimiyetinden kurtarmayı isterken bir yandan da Panislavist birlik oluşurken kendi dil ve kültürlerini konuşacaklarını düşünüyorlardı. Hâlbuki Rus Panislavistler bir "Panrusluk" düşüncesi ile hareket ediyordu. Onlara göre Rusluk üstündü ve Rus olmayan Slavlar kendi dil ve kültürlerini bırakarak Rus dili, kültür ve geleneklerini benimsemeleri gerektiğini savunuyorlardı. Gerçek Slavcılığın da, Rus dili, kiril alfabesi ve Ortodoks kilisesi gibi unsurlardan oluştuğunu ileri sürmüşlerdir.

Rus Panislavizm'i artık amacından sapmış ve bir Panrusluk meselesi haline dönüşmüştü. Rusya bundan sonra Ruslaştırma politikasını şiddetle uygulamaya devam etmiştir.

¹⁹⁶ Kurat, a.g.m., s.262.

Moskova'dan sonra 1868'de Petersburg'ta, 1869'da Kiev'de, 1870'de Odessa'da Slavcılık hareketi gittikçe güç kazanmıştır.¹⁹⁷

Rus aydınları, yazarları, askerleri Panislavizm üzerine teoriler üretmeye başlamıştı.¹⁹⁸ Bu teorilerden biri de Nikolay Yakovleviç Danilevski'ye (1822–1885) aitti. Danilevski'nin 1869'da “Zarya (Şafak)” Dergisinde yayınlanan “Avrupa ve Rusya İslavlarının Germen- Latin dünyası ile siyasi ve kültürel münasebetleri üzerine araştırma” adlı makaleleri¹⁹⁹ ile 1871'de yayınladığı “Rusya ve Avrupa” adlı kitabı Panislavistler üzerinde büyük etki yaratmıştı.

Danilevski bütün Slavların serbest topluluklar halinde, merkezi İstanbul olan, bir “Slav ittifakı” oluşturmaları gerektiğini düşünüyordu. Böylece Avrupa'nın kötü etkisinden de kurtulacaktı. Danilevski bu plana engel olarak öteki Panislavistler gibi Avusturya ve Osmanlı Devletlerini görüyor ve bu devletlere hayat hakkı tanımıyordu. Bunun yanında Yunan, Romen gibi küçük, Slav olmayan grupların da temsil edilmesi gerektiğini belirtiyordu.²⁰⁰

Rus hâkimiyetindeki bu siyasi birleşmeden sonra Slavlar Rusçayı da resmi dil olarak kabul edip kültürel birleşmede sağlanacaktı.²⁰¹ Danilevski'nin bu fikirlerinden de anlaşılacağı Slavcılık hareketi artık Rus asimilasyon hareketine hizmet eder biçime dönüşmektedir. Çünkü bundan sonra ortaya atılan ve yazılan tüm Panislavist teorilerde Panrussizm etkisi görülecektir.

Danilevski Rusya ve Avrupa adlı kitabında oluşturulacak ittifakın sınırlarını da belirlemiştir. Bu planlanan ittifak sahasını da sekiz bölüme ayırmıştı.

¹⁹⁷ Kurat, a.g.m., s.263.

¹⁹⁸ Armaoğlu, a.g.e., s.491.

¹⁹⁹ Kohn, a.g.e., s.164.

²⁰⁰ Kurat, a.g.m., s.263.

²⁰¹ Kurat, a.g.m., s.265.

Bu bölümler:²⁰²

1. Rus imparatorluğu (Galiçya, Bukovina ile Macaristan'ın Rutenlerle oluşan kısmı Rusya'ya dâhil olmak üzere)
2. Çek, Moravya- Slovak Krallığı(9 milyon nüfus ve 1800 km²'lik alan.
3. Sırp- Hırvat- Sloven Krallığı (8 milyon nüfus ve 4500 km²'lik alan)
4. Bulgar Krallığı (Rumeli ve Makedonya'da dâhil 6 veya 7 milyon nüfus ve 3000 km²'lik alan.)
5. Romanya (Boğdan ve Eflak ile Slav halkı olmayan Bukovina kısmı. Tuna çevresi ve Dobruca Rusya'ya verilecek. 7 milyon nüfus ve 3000 km²'lik alan.)
6. Yunan Krallığı (Bütün adalar, Rodos- Girit- Kıbrıs 4 milyon nüfus ve 3000 km²'lik alan.)
7. Macar Krallığı (Ruslar ve çekler arasında paylaşılmaya kısım- 7 milyon nüfus ve 3000 km²'lik alan.)
8. İstanbul bölgesi (Rumeli ve Anadolu Sahası, Marmara ve Çanakkale Boğazı, Gelibolu yarımadası ve Bozcaada)

Danilevski böylece, Adriyatik denizinden Büyük Okyanusa, Kuzey Buz denizinden, Ege denizine kadar uzanan alanı içine alan bir Rus- Slav birliği planı yapmıştı. ²⁰³ Danilevski'nin bu plan ve projeleri ilerde Rusya devletini

²⁰² Michael Boro Petrovich, The Emergence of Russian Panslavism 1856- 1870, Columbia University Press, New York and London 1966, s.270.

²⁰³ Armaoğlu, a.g.e., s.492.

siyasi politikası haline gelmiş ve Rus dış politikasına yön vermiştir. Danilevski'nin "Rusya ve Avrupa" adlı eseri Rusya'da büyük etki yaratsa da Batı'nın ilgisini çekmemiştir. Halbuki Moskova Slav yardım derneğinin St.Petersburg şubesinin üyesi olan Rus Generali Rostislav Fadeyev'in (1824-1883) Panislavizmi sade bir biçimde doğrudan anlatması Rusya dışında ve Rusya'da büyük yankı uyandırmıştır.²⁰⁴ Fadeyev tarafından yazılan "Şark meselesi hakkında düşünceler" adlı kitap, 1870 yılında çıkarıldığında Batınında ilgisini çekmişti. Nitekim daha sonraları bu kitap İngilizce, Sırpça ve Çekceye tercümelemleri yapılmıştır.²⁰⁵ Fadeyev'e göre Rusya için şark meselesinin halli çok önemliydi aksi takdirde Rusya'ya karşı daima düşman ittifak grupların oluşacağını düşünüyordu. Yazısında General Peskiyeviç'in Çar I.Nikolay'a söylediği "İstanbul'un yolu Viyana'dan geçmektedir." Sözünü de hatırlatan Fadeyev İstanbul'a hâkim olmak için Avusturya'nın yok edilmesi gerektiğini söylüyordu.²⁰⁶ Bunun yanında Fadeyev'e göre birliğini sağlamış güçlü bir Almanya'nın varlığı Rusya dışındaki Slavların varlığına büyük tehlike idi. Fadeyev'in görüşleri tamamıyla politikti ve Rus hükümeti, kendilerinden önce birçok Panislavist görüş ortaya çıkmasına rağmen Danilevsky ve Fadeyev'in planlarına destek olmuştur. Fadeyev'in Slav birliği planı ise Rusya tarafından oluşturulacak Slav devletleri konfederasyonu şeklindedir.²⁰⁷

1870 yılından sonra Fadeyev'den sonra Panislavizmin diğer bir ateşli taraftarı Nikolay İvanoviç İgnatiyef'dir. 1864'te İstanbul'a Rus büyükelçisi olarak gönderilen İgnatiyef koyu bir Rus milliyetçisi ve aşırı bir Panislavisttir. İgnatiyef Osmanlı Devleti'nin derhal parçalanmasını arzuluyordu. Bunun için de elinden gelen bütün entrikaları uygulamıştır.²⁰⁸ 1870 yılında diğer bir gelişme ise Rusların ünlü yazarlarından "Dostoyevski"nin (1821- 1881) büyük

²⁰⁴ Petrovich, a.g.e. , s.264.

²⁰⁵ Petrovich, a.g.e. , s.265.

²⁰⁶ Kurat, a.g.m., s.266.

²⁰⁷ Petrovich, a.g.e., s.265- 266.

²⁰⁸ Kurat, a.g.m., s.267.

bir şevkle Panislavist harekete katılmasıdır.²⁰⁹ Kısa sürede büyük bir Türk düşmanı olan Dostoyevski, “Şark meselesi” adlı yazısında Rusları Türklere karşı mücadeleye ve şiddet kullanmaya davet ederek Balkanlardaki isyanları teşvik etmiştir.²¹⁰

Rusya’daki Panislavizmin gelişimine baktığımızda başta dil ve kültür hareketi olarak Rusya’ya giren bu hareketin zaman geçtikçe siyasi bir nitelik kazandığını artık Rus Panislavistlerin dil, kültür gibi konularla ilgilenmediğini görmekteyiz. Ruslaştırma, asimilasyon Rus Panislavistler için en büyük gaye haline dönüşmüştür. Bu da Rus emperyalizmini git gide körüklemiştir. Rusya’nın Kafkaslarda, Türkistan coğrafyasında ve Balkanlardaki emperyalist faaliyetleri Panislavizmin amacından ne kadar saptığına dair örneklerdir.

2.2.3. Rusya’nın Türkistan Coğrafyasına Yayılması

Rusya 1854–1856 yıllarında Kırım Savaşı’nda mağlup olmuştu. Kırım Savaşı sonrası yapılan Paris barışında da Rusya’nın Osmanlı Devleti üzerindeki emperyalist politikası ertelenmişti. Osmanlı Devleti’ni yıkarak boğazları ele geçirmeyi ve Balkanlar üzerindeki emperyalist politikalarını uygulayamayan Rusya dikkatini Türkistan üzerine yoğunlaştırmış ve buralara yayılma politikasını uygulamaya koymuştur.

Rusya daha önce Kafkasları işgal ederek kontrol altına almıştı. İran ile yaptığı savaşlar sonucu 1813 Gülistan ve 1828 Türkmen çayı Antlaşmaları ile Kafkasya ve Kuzey Azerbaycan’ı, Güney Azerbaycan’dan da bir kısım yerleri işgal etmiştir. Daha sonra ise Türkistan’ı işgal planları yapmıştır.

Batı’da Hazar Denizi, kuzeyde Ural Dağları ve Sibiry, güneyde Hindikuş Dağları, doğu da Altay Dağları ile çevrili olan Türkistan

²⁰⁹ Kohn, a.g.e., s.176.

²¹⁰ Kurat, a.g.m, s.270.

coğrafyasında 19.yüzyıl ortalarında “Buhara Hanlığı” (1500–1868), “Hive (Harezmi) Hanlığı” (1512–1873), “Kokand Hanlığı” (1710–1865)²¹¹, ve “Kaşgar Hanlığı” (1865–1878) varlığını sürdürüyordu.

Buhara Hanlığı’nı başkenti “Buhara” olmakla beraber Semerkand, Duşanbe gibi şehirler sınırları içerisindeydi. Hanlık güneyde Afganistan, kuzeyde Aral Gölü’nün doğusuyla çevriliydi.²¹² Aral Gölü’nü kuzeyden çevreleyen topraklarda ise Hive (Harezmi) Hanlığı bulunmaktaydı. Hive (Harezmi) Hanlığı’nın başkenti Hive şehriydi. Buhara’nın doğusundan Çin’e kadar uzanan topraklarda ise başkenti Hokand (Kokand) olan Hokand Hanlığı vardı. “Taşkent, Türkistan, Bişkek, Fergana Vadisi” bu hanlığa aitti. Kaşgar Hanlığı ise Doğu Türkistan’da varlığını sürdürüyordu²¹³.

Kazan ve Astrahan Hanlıklarının Ruslar tarafından işgali sonrası Türkistan coğrafyası Ruslar için işgale açılmış durumdaydı. Bundan en çok etkilenen Doğu Türk illerindeki Türkler olmuştur. Çünkü Kazan ve Astrahan’ın Rusların işgaline uğramasıyla bu şehirler üzerinden yapılan ticarete durmuştu. İngiltere’nin Asya’nın güneyindeki emperyalist faaliyetleri yüzünden buradan da ticari faaliyette bulunamayan Türkler gittikçe fakirleşmiştir. Bunun yanında Türkistan coğrafyasında yaşayan Türkler arasında büyük bir hâkimiyet mücadelesi sürüyordu. Bütün bunlar bölgeyi işgal etmeyi düşünen Rusya’nın işine yaramıştır²¹⁴. 1734’te “Küçük Yüz” Kazak Hanlığı Rus hâkimiyetine alınmıştı. Ruslar daha sonra “Yayık Nehri” boyunca karakollar oluşturmuşlar ve buralara Rus Kossakları getirilerek yerleştirmişlerdir. Ancak bölgedeki aşırı Rus baskısından bunalan halk Kırgız Hanlarından “Kene Sarı” önderliğinde İstiklâl mücadelesine girişmişlerdir²¹⁵. Kene Sarı Türk memleketlerini korumak için bütün Kazak beylerini birleştirmek

²¹¹ Kurat, Rusya Tarihi, s.346.

²¹² Uçarol, a.g.e., s.267.

²¹³ Uçarol, a.g.e., s.268.

²¹⁴ Saray, a.g.e., s.224-225.

²¹⁵ Kurat, Rusya Tarihi, s.348.

üzere çağrıda bulunmuştur. Ancak Rusların modern silahları yüzünden Kene Sarı geri çekilmek zorunda kalmıştır. Bunun üzerine güneye inerek Kırgızları Ruslara karşı toplamak isteyen Kene Sarı 1847’de Kara-Kırgızlar tarafından öldürülmüştür. Kene Sarı Hanın ölümünden sonra Ruslara karşı mücadele zayıflamıştır. Ruslar bundan sonra sinsice planlar yaparak sistemli ve sürekli bir biçimde işgallerini devam ettirmişlerdir. 1854 yılında Yedisu bölgesini işgal eden Ruslar 19.yüzyılın ortalarına kadar Issık Gölü’nden Sir Derya (Seyhun) Nehri boyunca Aral Gölü’ne kadar olan Kazak-Kırgız bozkırlarını ellerine geçirmişlerdir. Böylece Türkistan içlerine Rus yayılcılığı başlamıştır²¹⁶.

Rusların Türkistan’ı işgalini hızlandıran bir diğer gelişme ise İngiltere’nin de bu bölgeyle ilgilenmesidir. Rusya 1820 ve 1835 Buhara’ya elçilik heyeti göndermişti. 1835’teki elçilik heyeti Kabil’e gitmişti. Bu sıralarda İngiltere’de 1838 Pamir’e kadar ilerlemişti. İngilizlerin 1839’de Kandahar ve Kabil şehirlerini işgal etmesiyle devam eden ilerlemeleri İngiltere ve Rusya arasında Türkistan’ı istila etme yarışına dönüşmüştür²¹⁷. Ruslar bu yüzden işgal için hazırlıklarını artırmıştır. 1848 yılında Aral Gölü’ne limanlar yapmış ve Aral Gölü’ne işgallerde kullanmak üzere iki gemi indirmiştir.

İlk olarak Hokand Hanlığını hedef seçen Ruslar 1852’de “Akmescid Kalesi”ne saldırmışlar. 22 günlük kuşatmadan sonra kaleyi ele geçirmişlerdir. Vatanlarını, Rusların üstün silah gücüne rağmen cesurca savunan Akmescid Halkı Rusların işgali sonrası tamamıyla Ruslar tarafından katliama uğramıştır²¹⁸.

1853–1856 Kırım Savaşı’nda mağlup olan Rusya, batıda umduğunu elde edemeyince, Türkistan’ı işgalini hızlandırmıştır. Kırım Savaşından arta kalan askerlerini de Türkistan’a kaydıran Rusya bölgenin işgal stratejisi belirlemek için heyetler de göndermiştir. İçinde coğrafyacıların, tarihçilerin,

²¹⁶ Kurat, Rusya Tarihi, s.348.

²¹⁷ Kurat, Rusya Tarihi, s.349.

²¹⁸ Saray, a.g.e., s.227.

jeologların, etnografların, şarkiyatçıların, zoologların vs. bulunduğu Rus heyetlerinin amacı Rusya'nın bölgeye nasıl hâkim olacağı konusunda araştırmalar yapmaktır. Bu heyetlerden biri de başkanlığını Panislavist İgnatiyef'in yaptığı heyettir. İgnatiyef'in heyeti diplomatlar, şarkiyatçılar ve askerlerden oluşuyordu. Heyetin görevi ise Türk Hanlıkları hakkında detaylı bilgi toplamak, Buhara Hanlığı'nı Hokand Hanlığı'na karşı kışkırtmaktır²¹⁹. 1858 yılında Buhara'ya elçi olarak gönderilen İgnatiyef Buhara Emirine baskı yapmaya çalışmıştır²²⁰. Bir yandan da Rus askerleri işgale başlamıştı. Ruslar 2 Ekim 1860'da Uzun Ağaç Savaşı'nda kazanmış ve Yedisu Bölgesi'nin en önemli mevkisini işgal etmişlerdir. Daha sonra ise Takmak ile Pişkek şehirleri Rusların eline geçmiştir. Rus Çarlığı 23 Aralık 1862'de "Suzak, Evliya Ata, Türkistan ve Çimkent" in işgal planını onaylamıştır.

2 Yıl süren keşiflerden sonra Rus generali Çernanyef emrindeki kuvvetler 1864 yılında işgale başlamışlardır²²¹. Ruslar aynı yıl Yesi şehrini işgal ettikten sonra Çernanyef Evliya-Ata ve 18 gün süren kanlı savaştan sonra 22 Eylül 1864'te Çimkent'i işgal etmiştir. Çimkent'in Rusların eline geçmesinden sonra Çernanyef Taşkent üzerine saldırmayı planlamıştır. 1 Ekim 1864'teki ilk Rus saldırısı başarısızlıkla sonuçlanmıştır²²². Çernanyef Rus hükümetinden Taşkent'e saldırma iznini aldıktan sonra Taşkent üzerine 1865'te, ikinci kez saldırmıştır. 100 bin nüfuslu Taşkent Rusların zalimce saldırılarından sonra 16 Haziran 1865'te Rusların eline geçmiştir.

Ruslar Taşkent'ten sonra Buhara Emirliği'ne saldırmışlardır. 1866 yılında Ruslar İrcar ve Yenikurgan çevresinde Buhara Emirinin kuvvetlerini yenmişlerdir²²³.

²¹⁹ Baymirza Hayit, Türkistan Devletlerinin Milli Mücadeleleri Tarihi, Ankara 2004, s.68.

²²⁰ Kurat, Rusya Tarihi, s.349-350.

²²¹ Hayit, a.g.e., s.76.

²²² Hayit, a.g.e., s.78.

²²³ Kurat, Rusya Tarihi, s.350.

17 Temmuz 1867’de ise Rus Çarı Alman menşeli General Konstantin Von Kaufman’ı “Türkistan Genel Valisi” olarak atamıştır²²⁴. Kaufman 2 Mayıs 1868’de Semerkand’ı işgal etmiştir. Rus kuvvetlerin işgal hareketlerinin süratle ve zalimce ilerlemesinden dolayı Hokand Hanı ve Buhara Emiri, Kaufman ile antlaşma yapmıştır. Buhara Rus himayesini kabul etmek zorunda kalmıştır (23 Haziran 1868). Ruslar bir süre sonra Kaufman’ın 13 bin kişilik kuvvetiyle Hive Hanlığı’na saldırmıştır.²²⁵ Karşılıklı çatışmalardan sonra 29 Mayıs 1873’te Hive şehri Rusların eline geçmiştir. Hive Han’ı ile Kaufman arasında, 12 Ağustos 1873’te yapılan 18 maddelik antlaşma ile Hive Hanlığı’da Rus himayesini kabullenmek zorunda bırakılmıştır²²⁶.

Hokand Hanlığı’nda baş gösteren iç karışıklıklar dolayısıyla Ruslar bundan faydalanmak istemiştir. Ruslar bunun üzerine Skobelev komutasındaki Rus birlikleri Hokand’ı işgal etmiştir. 19 Şubat 1871’de de Hokand Hanlığı “Fergana Bölgesi” adı altında Rusların Türkistan genel valiliğine bağlanmıştır. Fergana valiliğine de General Skobelev getirilmiştir²²⁷.

Hokand Hanlığının da yıkılmasıyla Orta Asya’daki Türk Hanlıkları sona ermiştir ve Ruslar kendi hâkimiyetlerini kurmaya başlamışlardır.

Rusların Türkistan Hanlıklarını birer birer işgal etmesi sırasında Hanlıklardan Osmanlı Devleti’ne elçiler gönderilmek vasıtasıyla yardım istenmiştir. Ancak Bâb-ı Âli gerek Osmanlı Devleti’nin içinde bulunduğu siyasi durumun gerekse yardım için mesafenin uzaklığını gerekçe göstererek

²²⁴ Hayit, a.g.e., s.84.

²²⁵ Hayit, a.g.e., s.102.

²²⁶ Hayit, a.g.e., s.104.

²²⁷ Hayit, a.g.e., s.89.

Türkistan Türklerinin Ruslara karşı birlik olmaları şeklinde çeşitli nasihatlerde bulunmuştur²²⁸.

Ruslar, Türkistan'ı işgal ettikten sonra bu seferde kendilerine Hazar Denizi'nin doğusunda yaşayan Türkmenleri hedef seçmişlerdir. Bunun için "Krsanovodsk ve Çikişler" adlı mevkiiler oluşturmuşlardır. Daha sonra ise Rus kuvvetleri Türkmenler üzerine harekete geçmiştir. General Lomakin komutasındaki Rus kuvvetleri 1871'den 1879'a kadar Teke Türkmenleri ile savaşmış ancak bir sonuç elde edememiştir. Bir başka Rus işgal kolu 1877'de Türkmenlere ait "Kızılavrat" bölgesini işgal etmiştir²²⁹

Ruslar daha sonra Türkmenlerin en önemli mevkilerinden olan "Gök Tepe" üzerine saldırmışlardır. 9 Eylül 1877'de Gök Tepe üzerine saldıran Ruslar Türkmenlerin kahramanca yurtlarını savunmaları sonucu Ruslar 177 ölü ve 268 yaralı ile geri çekilmişlerdir. Ancak 1800 – 1881 yıllarında büyük bir kuvvetle saldırılarda bulunan Ruslar 12 – 24 Ocak 1881'de Türkmenler karşısında büyük kayıplar vermelerine rağmen, Gök Tepe'nin işgalini tamamlamışlardır.²³⁰

Gök Tepe'nin Ruslar tarafından işgal edilmesinden sonra şehir tahrip edilmiş ve esir edilen Türkmenler hunharca kılıçtan geçirilerek öldürülmüştür.²³¹ Gök Tepe'den sonra 17 Ocak 1881'de Aşkabat²³² 4 Mart 1884'te de Merv şehirleri ile Murgab ırmağının sağ kıyısındaki bölge Ruslar tarafından işgal edilmiştir.²³³ Rusların daha da ilerlemeleri güneydeki İngiltere

²²⁸ Bkz. Mehmet Saray, "Rus İşgali Devrinde Osmanlı Devleti ile Türkistan Hanlıkları Arasındaki Siyasi Münasebetler (1775–1875)", TTK, Ankara 1994.

²²⁹ Hayit, a.g.e., s. 106.

²³⁰ Hayit, a.g.e., s. 111.

²³¹ Kurat, Rusya Tarihi, s.352.

²³² Hayit, a.g.e., s. 113.

²³³ Hayit, a.g.e., s. 114.

tehdidi yüzünden durmuştur. Ruslar böylece kısa bir sürede bütün Türkistan coğrafyasını işgal etmiştir.

2.2.4. Rusya'nın Türkistan'ın Ruslaştırma Politikaları

Rusya Türkistan'ı işgalinden sonra buralara Rus köylülerini yerleştirmiştir. Daha önce toprağa bağımlı köle olarak çalıştırılan bu insanlar 1861 yılında reform sonucu o toprağa bağımlı kölelikten (serflik) kurtulmuşlardır. Daha sonra ise bu Rus köylüleri imtiyazlı sınıf olarak Türkistan'a yerleştirilmişlerdir.²³⁴

Bu iskân politikasının yanında Ruslar işgal ettikleri bölgelerin idari teşkilatını da değiştirmişlerdir. Rusya Türkistan'ın işgalinden sonra 11 Temmuz 1867'de yayınladığı bir kanunla merkezi Taşkent olan "Türkistan Genel Valiliği"ni oluşturmuşlardır.²³⁵

Hokand Hanlığı'nın işgalinden sonra oluşturulan Fergana Bölgesi yönetimi ve kademeli olarak yapılan işgallerden sonra kurulan bölge valilikleri, Türkistan Genel Valiliği'ne bağlanmıştır. Genel valiler Türkistan bölgesindeki Rus hâkimiyetini kayıtsız şartsız korumakla yükümlüydüler. Ruslar işgallerden sonra Türkistan'daki bütün idareyi ellerine geçirmişlerdir.²³⁶ Yönetimde de Rus yanlısı yerli halktan kişilerden faydalanarak onları kullanmışlardır. Bunun yanında Türkistan'ın işgalinden sonra buranın önde gelen kişilerinin hepsi ya öldürülmüş ya da sürgüne gönderilmiştir. Türkistan halkı kendi vatanlarında azınlık durumuna düşürülmüştür. Türkistan halkı ağır vergiler vermeye zorlanmıştır. Bölgedeki asker ve sivil Rus yöneticilerin kötü yönetimleri Türkistan halkını huzursuz

²³⁴ Abdullah Demir, Tarihten Günümüze Rus Yayılmacılığı ve Yeni Kurulan Cumhuriyetler, İstanbul 1998, s.68.

²³⁵ Saray, a.g.e., s.234.

²³⁶ Hayit, a.g.e., s. 158.

etmiştir. Rus yöneticilerin kötü idaresi üzerine Rus çarlığı bölgenin yönetiminden sorumlu olan General Kaufman yerine General Çarnyayev'i göndermiştir (1882). Bölgede ıslahat yapması istenen General Çarnyayev bunu gerçekleştiremeyince General Rosenbach getirilmiştir. Bir süre sonra ise Türkistan'ın işgal planını yapan General İgnatiyef Türkistan'a gönderilmiştir. İgnatiyef başkanlığındaki Rus heyeti yaptığı incelemeden sonra Türkistan halkının bütün haklarından mahrum bırakılması gerekliliği hakkında görüş beyan etmiştir.²³⁷

Rusya'nın Türkistan'ı işgalinden sonra bölge halkını Ruslaştırmak için giriştiği politikasının en önemli amaçlarından biride kültür siyasetidir. Bunun için Türkistan halkını milli kültüründen uzaklaştırarak bir Rus gibi düşünmesini ve yaşamasını sağlamaya çalışmışlardır. Bölgede Rus dilini ve Ortodoks dinini yerleştirmek için Panislavizm'in Rus olmayanları da Ruslaştırma siyaseti gereğince çeşitli politikalar tasarlamışlardır. Nitekim bu politikalar sonucu birçok medrese kapatılarak askeri kışla haline dönüştürülmüş ve geri kalanlarında Rusların kontrolüne girerek eğitim dili Rusçaya dönüştürülmüştür.²³⁸

Bunun yanında Ruslar tarafından büyük bir Ortodokslaştırma hareketi başlatılmıştı. Ortodoksluğu yaymak için büyük bir çaba sarf ediliyordu. Ortodoksluğa giren Türkistan halkından vergi alınmayacağı ve askerlikten muaf tutulacağı şeklinde vaatlerde bulunulmuştur. Ortodoksluğa geçip tekrar Müslümanlığı seçenler ise ölüm cezası verilmiştir. Müslümanlara büyük bir dini baskı uygulanmıştır. Ortodoksluğa geçmeyenler cezalandırılmış ya da yaşadıkları yerlerden kovularak sürgüne gönderilmiştir.²³⁹ Türkistan halkının Ruslaştırma ve Ortodokslaştırma hareketinin öncüsü ise Kazan Dinler

²³⁷ Saray, a.g.e., s.235.

²³⁸ Hayit, a.g.e., s.165.

²³⁹ A. Bennigsen – Lemerier – C. Quelquejay, Steppe Ezan Sesleri, Çev. Nezih Uzel, İstanbul 1997, s.43.

Akademisi Profesörü ve bir Ortodoks misyoneri olan Nikolay İlminski'dir.²⁴⁰ 1861 – 1862 yıllarında Kazan'da Türkoloji profesörlüğü yapan İlminski görüşleriyle Rusya'nın eğitim başkanı olan Graf D.A. Tolstov'u etkilemiştir.²⁴¹

Tolstov'un, "Yabancı milletlerin eğitilmesi ve bunların Rusya'nın ruhuna yakınlaştırılması, istikbal için büyük siyasi önemi olan bir vazifedir.", "Anavatanımızın sınırları dâhilinde yaşamakta olan bütün yabancı milletlerin eğitimi onları, kayıtsız, şartsız Ruslaştırma ve Rus halkı ile kaynaştırma hedefini gütmelidir." Şeklindeki karar ve talimatları misyoner İlminski'nin işine yaramıştır. İlminski, "Yabancı milletlerin Ruslaştırılması, onların, inanç ve dil bakımından da Ruslar ile kati olarak kaynaştırılmaları, yabancı milletleri eğitime sisteminin erişmek istediği son hedeftir." Şeklinde görüş ortaya atmış ve 3 Mayıs 1876'da Rus eğitim bakana yazdığı mektup da, "İslam dini var oldukça, Rus harflerinin Arap alfabesine karşı savaşı güç olacaktır." Demiştir. İlminski bunun yanında Rusçanın çeşitli işaretlerle harekelenmiş olarak Müslümanlar üzerinde uygulanmasını ve bölgedeki ortak bir Türk dili yerine her bir boy şivesinin o boyun ana dili olması gerekliliğini Rus yöneticilere teklif etmiştir.²⁴² Böylece Türkistan halkı arasında iletişim de önlemiş olacaktı.

Ruslar Türkistan'ı işgal ettikten sonra Türkistan'da üstün Türk – Müslüman kültürünü kendileri için tehlike olarak görmüşler ve bu kültürü yok etmek için sistemli bir çaba göstermişlerdir. Türkistan halkının dillerini, tarihlerini, kültürlerini unutturarak Ruslaşmaları için Rusya tarafından birçok Rus misyoner, bilim adamı, sivil ve asker yöneticiler görevlendirilmiştir.

Çarlık Rusyası tarafından yürütülen bu asimilasyon hareketi ilerde Sovyet Rusyası tarafından da takip edilmiştir.

²⁴⁰ Quelquejay , a.g.e., s.44.

²⁴¹ Hayit, a.g.e., s.166.

²⁴² Hayit, a.g.e., s.167.

2.2.5. Balkanlar'da Panislavizm

Balkanlarda ve Orta Avrupa'da büyük bir Slav devleti kurmak isteyen Rusya bunu gerçekleştirebilmek için Panislavizm düşüncesini kullanmıştır.

Rusya Balkanlar'daki ve Orta Avrupa'daki emellerini gerçekleştirmek için karşısında iki devleti görüyordu. Bunlar Osmanlı Devleti ve Avusturya – Macaristan imparatorluğu'dur. 1472'de Çar III. İvan'ın Bizans imparatorluğu'ndan bir prenses ile evlenmesi sonucu kendisini Bizans'ın varisi ilan etmesinden başlayan Rusya'nın Ortodoks kilisesini ve Ortodoksları himaye etme düşüncesi 19. yüzyılda Panislavizm düşüncesiyle siyasi bir niteliğe dönüşmüştür.

Özellikle Çariçe II. Katerina döneminde Türk düşmanlığı etkisini arttırmış ve Çariçe Osmanlı Devletine hayat hakkı tanımamıştır. Nitekim 1774 Küçük Kaynarca Antlaşması ile Rusya Osmanlı Devleti sınırları içerisinde yaşayan Ortodoks Osmanlı halkının koruyuculuğunu üstlenmiştir.

Rusya'nın mağlup olduğu Kırım Savaşından sonra 1856 Paris Barış Antlaşmasıyla Avrupalı devletlerce Osmanlı toprak bütünlüğü garanti altına alındığı için Rusya, Ortodoksların koruyuculuğunu üstlenmesinden vazgeçmek zorunda kalmıştır. Ancak Rusya Paris barışına rağmen gizlice Osmanlı'nın iç işlerine müdahale ederek Ortodoks halkı gizlice himaye etmiştir. Hatta 1864 yılında Rusya'nın Türkistan'ı işgal politikasında da önemli rolü olan, Panislavizmin aşırı sonuçlarından Nikolay İvanoviç İgnatiyef İstanbul'a Rusya'nın büyük elçisi sıfatıyla gönderilmiştir.

Duruma göre hareket etmesini bilen ve kurnaz bir yapıya sahip olan İgnatiyev İstanbul'daki Rus elçiliğini Panislavizmin casusluk merkezine dönüştürmüştür.²⁴³

Balkanlarda İgnatiyef çevirdiği çeşitli entrikalarla Osmanlı Devleti aleyhine Osmanlı Devleti'nin 1866 Girit isyanını bastırılmasındaki zaafı Balkanlardaki diğer Hristiyanları da cesaretlendirmiştir.²⁴⁴ İgnatiyef, 1829 Edirne Antlaşması ile bağımsız olan Yunanistan, Eflak – Boğdan ve Sırbistan'ı, birleştirerek Rusya'ya bağlı bir Slav devleti oluşturmayı planlamıştır. Bu planı gerçekleştirmek için ise Balkan milletlerini devamlı olarak Osmanlı'ya karşı kışkırtmıştır. Bu Panislavist plana göre Balkanlarda Rusya tarafından çıkarılacak isyanlarla Osmanlı Devleti gittikçe yıpratılacak ve Balkanlar'daki askeri gücüne son verilecekti. Daha sonra ise Osmanlı Avrupa'dan çıkarılacaktı.²⁴⁵

Rusya'nın Osmanlı Devleti üzerindeki emellerini gerçekleştirmesi için şartlar da uygundu. 1856 Paris barışıyla Osmanlı Devletinin topraklarının garantisi olan Avrupa devletleri artık Osmanlı Devleti ile ilgilenmiyordu. Fransa'nın, 1871'de birliğini sağlayan Almanya ile çekişmesi İngiltere'nin Avrupa siyasetinde bir süre uzak durmayı tercih etmesi, Avusturya'nın ise Rusya karşısında yalnız kalması Rusya'ya Osmanlı'ya karşı serbest hareket etmesini sağlamıştır.

Nitekim Osmanlı topraklarında Panislavizm hareketinin başı ve uygulayıcısı olan İgnatiyef'in casusluk hareketleri ve kışkırtmaları sonucu Balkan'larda isyan baş göstermeye başlamıştır. Bunun yanında Bulgarlar arasında bağımsızlık fikirleri gittikçe artmıştır. 1856 Paris Barışından sonra Bulgarlar İstanbul Patrikhanesinden ayrılarak kendi kiliselerini kurmak

²⁴³ Kurat, a.g.m., s.267.

²⁴⁴ Karal, a.g.e., C.VII, s.38.

²⁴⁵ Kocabaş, a.g.e., s.287.

istemişlerdir. Girid isyanının etkisi ve İgnatiyef'in Bulgarlar lehine Bâb-ı Âli'ye ısrarı sonucu 1870'te "Bulgar Eksarhlığı (Bulgar Milli Kilisesi)" kurulmuştur.²⁴⁶

Bulgar Eksarhlığı'nın kurulması Bulgarların bağımsızlık fikirlerini artırmıştır. Bulgarlar 1812 Bükreş Antlaşması ile muhtariyet elde eden Sırlar ve 1829 Edirne Antlaşması ile bağımsızlık elde eden Yunanlılar gibi Osmanlı Devletine başkaldırmak için fırsat kolluyorlardı. Bulgarların bağımsızlık sevdası Rus Panislavistlerce propaganda ve kışkırtma ile yönlendirilmiştir.²⁴⁷ Bu propaganda ve kışkırtmalar sebebiyle 9 Temmuz 1875'te, Hersek'e bağlı Nevsinye'de Hristiyan halk isyan çıkarmıştır. Sırbistan ve Karadağ'dan birçok asi bu isyana katılmıştır.

Kısa sürede büyüyen Hersek isyanı Osmanlı Devleti'nin isyancılara ıslahat yapılacağını beyan etmesine rağmen devam etmiştir. Avrupalı devletleri de asileri destekleyerek Osmanlı Devleti'ne nota vermiştir. Bu sıralarda Rus Panislavistlerin çabalarıyla Bulgaristan'da da isyan çıkmıştır (1876). Bulgarlar Rusya'nın kışkırtması sonucu bölgedeki Türk halkına karşı katliam hareketine girişmiştir. Balkanlar'da karışıklık çıkartmak için elinden geleni yapan İgnatiyef, Bulgaristan'daki isyancılar üzerine kuvvet gönderilmemesi için, Osmanlı Sadrazamına çeşitli telkinlerde bulunarak aldatmıştır.²⁴⁸ Katliam hareketleri arttıkça bölgedeki Türkler canlarını korumak için kendilerini savunmaya başlamışlardır. Ancak bu olay Panislavistlerce Avrupa kamuoyuna bölgede Türklerin katliam yaptığı şeklinde yansıtılmıştır.²⁴⁹ Türklerin katliam yaptığı şeklindeki asılsız iddialar ve propagandalar Balkanlardaki diğer Slav milletler arasındaki Türk düşmanlığını giderek arttırmıştır. Çok geçmeden Rusya'nın kışkırtması ve desteklemesi sonucu Sırbistan ve Karadağ 2 Temmuz 1876'da Osmanlı

²⁴⁶ Süleyman Kocabaş, Avrupa Türkiye'sinin Kaybı ve Balkanlarda Panislavizm, Kayseri 1986, s.108.

²⁴⁷ Kocabaş, "Avrupa..", s.110–111.

²⁴⁸ Kocabaş, "Avrupa..", s.130.

²⁴⁹ Kocabaş, "Avrupa..", s.133–134.

Devleti'ne savaş açmıştır. Rusya'nı planları gerçekleşmiş, Osmanlı'ya karşı Slav isyanları giderek artmıştır.²⁵⁰

Rusya, Osmanlı'ya savaş ilan eden Sırbistan ve Karadağ'a her türlü yardım faaliyetlerinde bulunmuştur. Bunun yanında Panislavistler Rusya'da da boş durmamıştır. Türklere karşı savaşmak için gönüllü asker toplayan, "Slavlara Yardım Cemiyeti" adındaki dernek faaliyetlerini arttırmıştır. Panislavistlerce, başlatılan Türk düşmanlığı ve Slav kardeşlerine yardım propagandası kıs sürede topyekûn bir hale dönüşmüştür. Rusların milli duygularını ve halk arasında Rus milliyetçiliğini de arttırmak isteyen Panislavist yazar, ressam ve yayıncılar yayınlarını propaganda aracına dönüştürmüşlerdir.

Okuma bilen Rus halkı gazetelerin ve kitapların okuma bilmeyenler ise görsel bir propaganda aracı olan "Lubok" resimleri²⁵¹ ile Türklere karşı kışkırtılmıştır. Sırbistan'a ve Karadağ'a para yardımı toplamak için toplantılar, konserler, kampanyalar düzenlenmiştir. Zamanın Rus gazetelerinden "Moskova gazetesi", "Slav kardeşleri kurtarmak" adı altındaki propagandasıyla Türklere karşı savaşmak için gönüllü kişileri toplamıştır. Bu tür propagandalar kilise papazları tarafından da yapılmıştır. Nitekim Rus askerlerinden ve sivil halktan binlerce kişi bu propagandalara alet olarak Sırbistan ve Karadağ'a yardım için gitmiştir.

²⁵⁰ Kurat, a.g.m., s.268.

²⁵¹ Lubok veya Lubki (Lubok'un çoğulu) adı verilen resimler ilk defa 1812 Fransız – Rus savaşı sırasında ortaya çıkmıştır. Napolyon ordularının Moskova'ya doğru ilerlemesi üzerine "İvan Terebenev" halktaki milliyetçilik duygusunu ortaya çıkarmak için Lubok resimleri yapmıştır. Kırım savaşı sırasında da yapılan bu resimler, panislavist propaganda aracı olarak Balkan isyanları ve 1877 – 1878 Osmanlı – Rus Savaşı sırasında etkisini göstermiştir. Daha çok okuma yazma bilmeyen ve köylerde yaşayan Rus halkını hedef alan lubki'de Türkler ve Ruslar arasındaki savaş kutsal bir din savaşı olarak nitelendirilmiştir. Böylece Rus halkının milliyetçilik duygularının yanında dini duygularını da kamçılamıştır. Rus emperyalizminin görsel bir propaganda aracı olarak kullanılan lubok resimlerinde Türkler aşağılanan alaya alınan tanımlamalarla resmedilmiştir. Bkz. Kezban Acar, Resimlerle Rusya. Savaşlar ve Türkler, Ankara, Mayıs 2004.

Ünlü Rus yazarı “Leon Tolstoy” Sırbistan’a yardıma giden gönüllü Ruslar için “Anna Karenina” adlı eserinde: “Cemiyet içindeki mevkilerini kaybetmiş Pugaçev güruhuna katılmayan, Hive ve Sırbistan’a gitmeğe daima hazır olan başıboş kimselerin adedi, seksen milyonluk bir halk kitlesi arasında şimdi olduğu gibi yüzlerce değil, on binlerce olabilir” diyerek bu Rus gönüllülerini başıboş kimseler olarak nitelendirmiştir.²⁵² Buna karşın Türk düşmanı Katkov’un çıkardığı Moskova gazetesine yazılar yazan koyu Panislavistlerden, yazar Dostoyevski’nin yazıları Balkanlardaki Osmanlı Devleti’ne karşı olan isyanları tetiklemiştir. Türk düşmanı olan ve bunu yazılarında belirten yazar “Şark Meselesi” adlı yazısında Türklerin Avrupa’dan atılması, İstanbul ve Boğazların Rusya’ya verilmesi gerektiğini istiyor, bunun için Rusları topyekûn Türklere karşı savaşılmaya çağırıyordu.²⁵³ Sık sık kendi fikirleri ile de çelişen Dostoyevski savaşa karşı olduğunu belirtmesine rağmen Rusya’nın girdiği bütün savaşları desteklemiştir. Balkan isyanlarının çıkmasında da etkisi olan Dostoyevski “Le journal d’un Ecrivain” deki yazısında Balkanlardaki isyanlar hakkındaki; “Şimdiye kadar bilinmeyen bir ışık, İslav ışığı parlamaya başlıyor. Bu harikulade bir zamandır. Burada bütün Rusya’nın kalbi çarpıyor ve halk savaşa bizim kardeşlerimizi kan ve iman kardeşlerimizi kurtarmak için yürüyor. Fakat biz bu savaşı asıl kendimiz için yapıyoruz. Biz sadece kardeşlerimizi savunmak ve onları Türklerin işkencesinden kurtarmak için değil, aynı zamanda kendi kurtuluşumuzu sağlamak için savaşıyoruz. Savaş bizim soluduğumuz havayı temizleyecektir. Savaşlardan ve zaferlerden sonra yeni bir dünya meydana çıkacak ve yeni bir yaşam başlayacaktır.”²⁵⁴ Sözleriyle Balkanlardaki savaşları ve özellikle de Osmanlı’ya karşı olan savaşı desteklemiştir.

Sırbistan ve Karadağ’ın başlattığı savaş sırasında Sırp askerlerine Rus generali Mikhail Grigorovich Chernyaev komutanlık etmiştir. Rusya’nın

²⁵² Kurat, a.g.m., s.269.

²⁵³ Kurat, a.g.m., s.270..

²⁵⁴ Onay, a.g.e., s.53.

Türkistan'ı işgalinde de bulunan Chernyaev isyanlar sırasında Sırbistan'a gelerek Sırpı kışkırtmış ve Sırp ordusunu teşkilatlandırmıştır.²⁵⁵

Ancak Chernyaev komutasındaki Sırp ordusu Osmanlı ordusu mağlubiyetler almıştır. Osmanlı ordusunun Chernyaev komutasındaki Sırp ordusunu mağlup etmesi Panislavistleri telaşlandırmıştır. Rus çarına bir şeyler yapması konusunda Sırp ve Panislavistlerce telkinlerde bulunulmuştur. Bunun üzerine Rus çarının direktifiyle İstanbul'daki Rus elçisi İgnatiyef, Sırbistan ve Karadağ ile ateşkes imzalanması 31 Ekim 1876'da Osmanlı hükümetine 48 saatlik bir ultiatom vermiştir. Osmanlı tarafından ateşkes gerçekleşemediği takdirde Rus elçiliğinin İstanbul'u terk edeceğini belirtmiştir. Rusya ile çıkabilecek herhangi bir savaşa karşın askeri ve mali durumu elverişli olmayan Osmanlı Devleti bu ultiatomu kabul etmek zorunda kalmıştır.²⁵⁶

Bu olay üzerine Rusya'nın Balkan olaylarını tek taraflı olarak çözmesini çıkarlarına ters bulan İngiltere, barış şartlarının belirlenmesi için İstanbul'da, altı büyük devletin delegelerinden oluşan bir konferans toplanmasını teklif etmiştir. Rusya'nın da bunu kabul etmesi sonucu 23 Aralık 1876 tarihinde Konferans İstanbul'da toplanmıştır. Konferans görüşmeleri sırasında Osmanlı Devleti'nin meşruti yönetime geçmesi öngörülmüş fakat bu konferans delegeleri üzerinde etkili olmamıştır.²⁵⁷

Nitekim konferans sürmüş, konferansa katılan devletler aldıkları kararları Bâb-ı Âli'ye sunmuşlardı. Konferansta alınan kararlara göre; Sırbistan ve Karadağ'ın sınırları genişletilecek, Bosna ve Hersek ayrı iki özerk devlet olacaktı Bosna ve Hersek'in valilerini konferansa katılan devletler tayin edecekti. Bunun yanında Bulgaristan ise doğu ve batı olmak

²⁵⁵ Kocabaş, "Türk-Rus..", s.297.

²⁵⁶ Karal, a.g.e., **C.VIII**, s.24.

²⁵⁷ Karal, a.g.e., **C.VIII**, s.29.

üzere ikiye ayrılıyor ve yönetimine de Hristiyan vali getiriliyordu. Ayrıca yabancı devletlerin oluşturduğu komisyon Bulgaristan, Bosna ve Hersek'te yapılacak reformları gözetecekti. Bu komisyonun güvenliğini ise 5000 kişilik Belçika askeri sağlayacaktı.²⁵⁸

Özellikle İngiliz temsilcisi Salisbury konferans kararlarını Bâb-ı Âli'ye kabul ettirmek için yoğun çaba harcamıştır. Salisbury Osmanlı devleti'nin konferanstan çıkan kararları kabul etmemesi halinde Rusya'nın Osmanlı devletine savaş açacağını ve devletin kısa sürede de parçalanacağını söylüyordu. Bununla Bâb-ı Âliyi konferans kararlarını kabul ettirmeye zorluyordu. Ancak Osmanlı'nın içişlerine ve hukukuna müdahale anlamı taşıyan bu kararlar. Babıâli de büyük tepki ile karşılanıyordu. Nitekim 20 Ocak 1877'de Osmanlı Devleti konferans kararlarını reddetmiştir. Bunun üzerine konferansa katılan yabancı devletlerin üyeleri de İstanbul'u terk etmiştir.²⁵⁹ Böylece Rusya, İstanbul konferansından umduğunu elde edememişti. Bu durum Rusya 'da Osmanlı'ya karşı savaş söylentilerinin çıkmasına neden oldu.

Balkanlar'da Rusya'nın yayılmasını önleyemeyeceğine düşünen Avusturya ise Rusya'ya yakınlaşmaya başlamıştır. Avusturya'nın bu yakınlaşmadan amacı Rusya'nın Doğu Avrupa da kendi aleyhine yayılmasını engellemektir. Bu yakınlaşmayı Alman İmparatoru Bismarck da desteklemiştir. Yapılan görüşmeler sonucu Rusya ile Avusturya arasında, 15 Ocak 1877'de "Peşte antlaşması" imzalanmıştır.

²⁵⁸ Armaoğlu, a.g.e., s.513.

²⁵⁹ Armaoğlu, a.g.e., s.514

Bu antlaşmaya göre; Avusturya Bosna-Hersek'i alacak ve karşılığında da Rusya'yı Balkanlarda serbest bırakılacaktı. Ancak Rusya Balkanlar'da bir Slav devleti kuramayacaktı.²⁶⁰

Avusturya ve Almanya'nın desteğini alan Rusya İngiltere desteğini sağlamaya çalışmıştır. Buna karşın Panislavistler ve askerler biran önce savaşı başlatmak istiyordu. Ancak Çar, İgnatıyef'i yeni bir konferans toplanması için görevlendirmiştir. Londra'da yapılan görüşmelerde İngiltere Rusya'nın savaş hazırlıklarından vazgeçmesini istemiş ancak İgnatıyef bunu kabul etmemiştir. Buna rağmen altı devletin onayı ile Londra'da bir protokol kabul edilmiştir. 31 Mart 1877'de imzalanan Londra protokolünde; Osmanlı Devleti'nden gayr-ı Müslim halk için ıslahatlar yapması isteniyordu. Ancak Osmanlı devleti "hak ve istiklalini korumak zorunluluğu"ve "toprak bütünlüğüne ve bağımsızlığına dokunmayan tavsiyeleri kabul"²⁶¹ ederek her türlü ıslahatı yapacağını" belirtmiş ve protokolü 12 Nisan 1877'de reddetmiştir.²⁶²

Böylece Rusya'nın istediği durum oluşmuş ve Rusya Osmanlı devleti'ne bir nota vererek savaş açmıştır. Rusya'nın savaş açmasının amacı görünüşte İstanbul konferansı kararlarını Osmanlı devleti'ne kabul ettirmektir gerçekte ise Slavların bulunduğu Balkan topraklarını Osmanlı'dan almak ve daha sonra Boğazlara ve İstanbul'a hâkim olmaktır. Doğu da ise Batum, Kars, Ardahan ve Erzurum'u ele geçirerek İskenderun'a doğru ilerleyerek Akdeniz'e inmekti.²⁶³

Osmanlı Devleti ise Avrupalı Devletlerinin, Kırım savaşı ve 1856 Paris Antlaşmasındaki gösterdiği desteği görememiştir.

²⁶⁰ Armaoğlu, a.g.e., s.515

²⁶¹ Armaoğlu, a.g.e., s.516

²⁶² Karal, a.g.e., C. VIII, s.40

²⁶³ Karal, a.g.e., C.VIII, s.45

Savaşın başlaması üzerine Romanya 22 Mayıs 1877'de Rusya ile anlaşarak Rusya'nın yanında savaşa katılmıştır. Daha sonra Sırbistan ve Karadağ'da Osmanlıya karşı savaşa katılmıştır.

Savaş Balkanlar ve Kafkas cepheleri olmak üzere iki cephede olmuştur. Ruslar Balkanlar'da Romanya üzerinden Tuna'ya varmış ve Tuna'da ki Osmanlı donanmasını yok etmişlerdir. Daha sonra Zıştovi'den Tuna'yı aşarak Plevne'ye saldırmışlardır. Ancak Rus ordusu burayı kahramanca savunan Gazi Osman Paşa karşısında yenilgiler alıyordu. 25 bin kişiden oluşan Osman Paşa'nın kuvveti 100 bin kişilik Rus ordusunun saldırılarını defalarca önlemişti. Bunun üzerine Ruslar Plevne'yi çember içine alarak kuşatmışlardır. Dışarıdan hiçbir yardım alamayan Gazi Osman Paşa Rus kuşatmasını yarmaya çalışmış fakat daha sonra teslim olmaya mecbur kalmıştır.²⁶⁴

Kafkas cephesinde ise Ruslar Ardahan ve Kars'ı işgal ederek Erzurum üzerine yürümüşlerdir. Bu sıralarda Rus ordusu Plevne'nin düşmesiyle Edirne'ye kadar ilerlemiş 20 Ocak 1878'de Edirne'yi işgal etmişlerdir.²⁶⁵ Edirne'nin düşmesi İstanbul için tehlike yaratmıştır. Bu yüzden Bâb-ı Âli tekrar Avrupalı devletlerin desteğini sağlamaya çalışmış fakat 1856 Paris antlaşmasını imzalayan devletler oralı olmamıştır. Bunun üzerine Osmanlı Devleti antlaşma yapmak için kendisi harekete geçmiştir.²⁶⁶ 22 Ocak 1878 tarihinde Ruslara mütareke teklif edilmiştir. Nitekim 31 Ocak 1878'de Osmanlı ile Rusya arasında şartları çok ağır olan mütareke imzalanmıştır. Daha sonra ise 3 Mart 1878'de Yeşilköy'de (Ayastefanos) barış antlaşması imzalanmıştır. Yeşilköy Barışı'na göre; Sırbistan, Karadağ ve Romanya bağımsız oluyor ve toprakları genişletiliyordu.

²⁶⁴ Karal, a.g.e., **C.VIII**, s.51

²⁶⁵ Karal, a.g.e., **C.VIII**, s.52

²⁶⁶ Karal, a.g.e., **C.VIII**, s.58

Balkanlarda büyük bir Bulgaristan prensliği ortaya çıkarılmıştı. Bu prenslik Osmanlıya vergi verecekti. Bosna ve Hersek'te İstanbul konferansı kararları gereğince ıslahat yapılacaktı. Bu ıslahatları Avusturya ve Rusya kontrol edecekti.²⁶⁷

Osmanlı Devleti için ağır şartlar taşıyan bu antlaşma Rusya'ya büyük üstünlük sağlamıştır. İşte bu yüzden ki Avrupalı devletler Berlin'de bir kongre düzenlemiş ve Yeşilköy Antlaşmasını geçersiz saymışlardır. Kongre 13 Temmuz 1878'de imzalanan Berlin Antlaşması ile sonuçlanmıştır.²⁶⁸

Rusya savaştan yeni çıktığı için Avrupalı devletler ile çıkabilecek savaştan çekindiği için Berlin Antlaşmasını kabul etmiştir. Berlin antlaşması ile. Sırbistan, Karadağ ve Romanya bağımsız birer devlet haline getirilmiş, Osmanlı himayesinde küçük bir Bulgar prensliği oluşturulmuştur.

Rusya, Türk tarihinde "93 Harbi" olarak isimlendirilen, 1877-1878'de Osmanlı ile yaptığı savaşta Balkanlar'da yaşayan Slavları birer devlet haline getirmesine rağmen İstanbul ve Boğazları işgal edememiştir.

Ayastefanos antlaşmasının geçersiz sayılması Avrupalı devletlerinin dayatması ile Berlin antlaşmasının imzalanması aşırı Rus milliyetçilerini kızdırmıştır. Hatta Rus diplomatlar vatana ihanetle suçlanmışlardır. Bunun üzerine Moskova'da bulunan ve Panislavistlerin merkezi olan "Slav Komitesi" kapatılmıştır.²⁶⁹

Osmanlı Devleti ise bu savaşta çok büyük kayıplar vermiştir. Rusya'nın Balkan Türklerini silahsızlandırması ve Slavları kışkırtarak Türklere karşı tarihte eşine az rastlanılan topyekûn bir katliam ve imha politikası

²⁶⁷ Armaoğlu, a.g.e., s.525

²⁶⁸ Armaoğlu, a.g.e., s.525

²⁶⁹ Kurat, a.g.m., s.271.

gütmesi sonucu savaş sırasında 500 bin Balkan Türkü katlolunmuştur. Bir milyonu aşkın Türk ise yurtlarından ayrılarak göç etmek zorunda bırakılmıştır.²⁷⁰

²⁷⁰ Nedim İpek, Rumeli'den Anadolu'ya Türk Göçleri, TTK, Ankara, 1999, s.40.

III. BÖLÜM

20. YÜZYILDA PANİSLAVİZM

3.1. 20.YÜZYIL BAŞLARINDA RUSYA VE PANİSLAVİZM

1877–1878 savaşıdan sonra Rus tahtına bir suikast sonucu öldürülen II. Aleksandr'ın oğlu III. Aleksandr geçmiştir. Koyu bir Rus milliyetçisi ve panislavist olan II. Aleksandr döneminde Ruslaştırma ve Ortodokslastırma politikası hız kazandı. Bunun için “Sinod (Rus kilisesi)”ün başına Pobedonostsev getirilerek Çar'dan bu iş için tam yetki aldı. Bu dönemde Rusya “Ortodoksluk, Mutlakiyet ve Rus Milliyetçiliği”ne dayalı olarak yönetilmiştir.²⁷¹

III. Aleksandr'ın ölümüyle yerine geçen II. Nikola (1894–1917) döneminde ise çarlık Rusyası'nda iç karışıklıklar başlamıştı. Sosyalizm düşüncesi gittikçe yayılmış ve çarlık Rusyası'na karşı ihtilâl grupları oluşmuştur.

Bu sıralarda Rusya, 1877–1878 savaşında İstanbul ve Boğazları ele geçiremeyince Uzakdoğu'ya yönelmiştir. Rusya, Çin'de başlayan “Boxer” ayaklanması ve karışıklıklardan faydalanarak 1898 de “Port-Arthur” limanını işgal etmiş, daha sonra Mançurya'ya asker sevk etmiştir. Rusya Çin'deki karışıklıklardan yararlanarak Mançurya'ya iyice yerleşmek istiyordu. Rusya'nın Uzakdoğu'daki yayılmacı hareketi İngiltere ve Japonya'yı endişelendirmiştir. İngiltere ve Japonya'nın Rusya'ya bölgedeki askerlerini çekmesini istemesine rağmen Rusya bunu gerçekleştirmeyince Japonya Şubat 1904 tarihinde Rusya'ya savaş ilan etmiştir. 18 ay süren Rus-Japon

²⁷¹ Kurat, Rusya Tarihi, s.359

savaşında Ruslar hem kara hem de deniz savaşlarında Japonlara mağlup olmuştur. Rusya “Portsmouth Barışı”yla (1905) geri çekilmiştir.²⁷²

Böylece Rusya’nın Uzakdoğu’daki yayılmacı siyasetinin önüne geçilmiş oldu. Rusya tekrar Avrupa siyasetine yönelmiştir.

1904–1905 Rus-Japon savaşının en önemli neticesi de Rusya’da 1905 ihtilâlinin ortaya çıkması olmuştur. Bu ihtilâl sonrası Çar II. Nikola, meşruti idare sistemini kabul etmek zorunda kalmıştır. 1905 ihtilâli çarlık rejimini sarsmıştır.

3.1.1. Yeni Slav Hareketi (Neoslavizm)

Çarlık Rusya’sını derinden sarsan 1905 ihtilâlinin sonra ortaya çıkan fikirlerden birisi de Neoslavizm (Yeni Panislavizm)’dir. 1905 ihtilâli sonrası Rusya’da yaşayan milli duyguları kuvvetli milletler muhtariyet talebinde bulunmuşlardır. Bu milletlerden birisi de Rusya tarafından baskı altında tutulan Lehlilerdir. Lehlilerin muhtariyet istekleri bazı Rus partilerince desteklenmiştir. Hatta Lehlilere yakınlık bile gösterilmiştir. Moskova’da 1908 de kurulan “Slavlar Arasında Dostluğu Yayma Derneği” Lehlileri de Panislavist hareket içerisine sokmaya çalışmıştır.²⁷³ Nitekim Lehliler o zamana kadar Slav birliği dışında tutulmuştur. Yani tarihten beri devam eden Rus – Leh ihtilafına son vermek isteniyordu. Ancak bundaki amaç yıldızı sönmeye başlayan Panislavizmi yeni bir kılıkla ortaya çıkarmaktı. İşte bu hareketi benimseyenlerde Neoslavist (Yeni Slavcılar) ismi verilmiştir.

Meşruti idareye geçilmesi ve “Duma”nın (Rusya Halk Meclisi) açılmasıyla Duma’nın en büyük partisi konumunda bulunan “Kadet Partisi” Neoslavizm hareketini benimsemiştir. Neoslavizm güç kazanınca bir süre

²⁷² Fahir Armaoğlu, 20. yüzyıl Siyasi Tarihi, Alkım Kitabevi, s.94.

²⁷³ Kurat, Rusya Tarihi, s.404

sonra da Çar II. Nikola tarafından benimsenerek Rus dış politikasına esas teşkil etmiştir.²⁷⁴

Yeni Slav hareketinin eskisinden değişmeyen yönü Türk düşmanlığıdır. Ancak bu sefer Türk düşmanlığının yani sıra Avusturya-Macaristan düşmanlığı da güdülmüştür. “Slav Kardeşleri”, yabancı hâkimiyetinden kurtulmak propagandası ile hareket etmişlerdir. Bu Slav kardeşleri içerisinde Lehli ve Ukraynalılar da almışlardır.

Nitekim Neoslavizm kısa sürede Panislavizm kadar güç kazanmıştır. Yine kongreler düzenlenmeye başlamıştır. 1908’de Prag’da toplanan kongrede Slavların durumları görüşülmüştü. 1910’da, Sofya’da ikinci bir Slav kongresi düzenlenmiştir.²⁷⁵

Rusya’daki bu yeni Slav hareketi Balkan savaşlarına zemin hazırlamıştır.

3.1.2. Balkan Savaşı (1912) ve Panislavizm

Rusya’da Neoslavizm adı ile yeniden canlanan Panislavizm Türk ve Avusturya düşmanlığını iyice artırmıştır.

Rusya İstanbul ve Boğazları ele geçirerek kesin olarak işgal etmeyi planlıyordu. Bu yüzden Panislavizm silahını kullanarak Balkan halklarını ve devletlerini yeniden kışkırtmış ve ittifaka teşvik etmiştir.

²⁷⁴ Kurat, a.g.m., s.273.

²⁷⁵ Kurat, a.g.m., s.274.

İlk ittifak 13 Mart 1912 tarihinde Bulgaristan ve Sırbistan arasında olmuştur.²⁷⁶ 29 Mayıs 1912'de, Sofya'da Bulgaristan ile Yunanistan ittifak antlaşması yapmış daha sonra bu ittifak antlaşmasına Karadağ'da katılmıştır.²⁷⁷

Böylece Rusya'nın çabaları sonucu bu dört devlet Osmanlıya karşı birleşmiş oldu. Balkan savaşı 7 Ekim 1912 tarihinde Kadarağ'ın Osmanlı devletine savaş ilan etmesiyle başlamıştır. 17 Ekim 1912'de Bulgaristan ile Sırbistan, 18 Ekim de ise Yunanistan Osmanlı Devleti'ne savaş ilan etmiştir.²⁷⁸

Harp başladıktan sonra Rusya'dan birçok Panislavist Bulgar ve Sırp ordusuna gönüllü olarak katılmışlardır. Bunun yanında Rusya'dan Bulgarlar ve Sırlara çok miktarda para, erzak ve eşya yardımı yapılmıştır.²⁷⁹

Buna karşın Osmanlı Devleti savaşa hazırlıksız yakalanmıştır. Bu sebeptendir ki Türk ordusu Balkanlardaki iki cephede de mağlup olmuştur. Ordu Çatalca'ya kadar çekilmek zorunda kalmıştır. Bulgarların Çatalca üzerine saldırıları sonucu yenilmesi üzerine Osmanlı Devleti ile Bulgaristan arasında 3 Aralık 1912 de ateşkes antlaşması imzalanmıştır.²⁸⁰

Ancak 1912 Balkan savaşı sonrası ortaya çıkan durum Balkanlar'da bir bunalım ortamı yaratmıştır. Bu yüzden 17 Aralık 1912'de Londra'da bir

²⁷⁶ Uçarol, a.g.e., s.433.

²⁷⁷ Uçarol, a.g.e., s.434.

²⁷⁸ Uçarol, a.g.e., s.439.

²⁷⁹ Kurat, a.g.m., s.274.

²⁸⁰ Uçarol, a.g.e., s.441.

konferans düzenlenmiştir. 30 Mayıs 1913'te ise Londra Barış Antlaşması imzalanmıştır. Antlaşma ile:²⁸¹

- Osmanlı Devleti'nin batıdaki sınırı Midye-Enez hattı olarak belirlenmiştir.
- Selanik, Güney Makedonya ve Girit'i Yunanistan almıştır.
- Bulgaristan bütün Trakya'ya sahip olmuştur.
- Savaş sırasında bağımsızlığını ilan eden Arnavutluk'un ve Ege Adaları'nın geleceği büyük devletlerin eline bırakılmıştır.
- Sırbistan, orta ve kuzey Makedonya'ya hâkim olmuştur.

Ancak bu durum Balkan devletlerini memnun etmemiştir. Balkan devletleri arasındaki bu çıkar çatışması yeni bir bunalıma yol açmıştır. Osmanlıya karşı birlikte hareket eden Balkan devletleri bu sefer birbirlerine karşı mücadele etmeye başlamışlardır. Buda Balkanlar'da savaşın yeniden başlamasına sebep olmuştur. 1913 Balkan savaşı sırasında Osmanlı Devleti Meriç Nehri'ne kadar ilerlemiş ve Edirne'yi Bulgarlardan kurtarmıştır.

Balkan savaşları sonucu Osmanlı Devleti ağır kayıplar vermiştir. Meriç Nehri'nin batısındaki bütün topraklar ve Adalar Denizi'ndeki (Ege) adalar kaybedilmiştir.²⁸²

Böylece panislavistler Balkanlardaki emellerine ulaşmışlardır. Ancak Rusya'nın bitmek bilmeyen emperyalist politikası devam ediyordu.

²⁸¹ Uçarol, a.g.e., s.443.

²⁸² Uçarol, a.g.e., s.446.

Panislavistler İstanbul'a ve Boğazlara sahip olmak hırsıyla yanıp tutuşuyordu. Panislavistlerin bu sevdası Rusya'nın siyasetine de yön vermiştir.

3.1.3. I. Dünya Savaşı ve Rusya

Rusya'nın Panislavist ve emperyalist siyaseti I. Dünya savaşı'nın çıkmasında da büyük etkisi olmuştur. Osmanlı Devleti'nin Balkan Savaşı'nda yenilmesi Rusya'nın Boğazlar ve İstanbul üzerindeki emellerinin artmasına yol açmıştır. Rusya I. Dünya Savaşı ile Boğazları tamamen ele geçirmek ve Anadolu'yu işgal plânları yapmıştır. Bunun yanında Balkan savaşı sonucu topraklarını genişleten Sırbistan ile Avusturya arasında büyük bir rekabet vardı.²⁸³

Rusya Sırbistan'ı hem kışkırtıyor hem de destekliyordu. Savaş için bütün şartlar olgunlaştıktan sonra, 28 Haziran 1914 tarihinde Avusturya veliahdı "Franz Ferdinand"ın Saray Bosna'da bir Sırp öğrenci tarafından öldürülmesi olayı savaşın başlamasını tetiklemiştir. Bu olaydan sonra 28 Temmuz'da Avusturya-Macaristan Sırbistan'a, 1 Ağustos'ta ise Almanya Rusya'ya savaş açmıştır. Birkaç gün sonra Fransa ve İngiltere'nin de savaşa girmesiyle savaş, dünya savaşına dönüşmüştür.²⁸⁴

Rusya'daki Panislavistler savaşa girmekten memnun olmuş hatta birçoğu savaşmak için gönüllü olarak savaşa katılmıştır.

Savaşın başlamasıyla harbiye nazırı Enver Paşa Rusya ile anlaşma yapmak istedi. Hatta Enver Paşa Rus hükümetine 150–200 bin Türk askerinin anlaşma yapılırsa Rusya lehine kullanılabileceğini belirtmiştir. Bunun karşılığında ise Rusya'dan Osmanlının toprak bütünlüğünün korunması, batı Trakya sınırının tekrar gözden geçirilmesi ve Ege Denizi'nde

²⁸³ Halûk Ülman, *I. Dünya Savaşı'na Giden Yol ve Savaş*, Ankara, 2002, S.293.

²⁸⁴ Armaoğlu, "20. yüzyıl...", s.104.

birkaç ada isteniyordu. Ancak Türkiye üzerinde emperyalist hedefleri olan Rus hükümeti bu ittifak teklifini ret etmiştir. Bunun üzerine Bâb-ı Âli Almanya ile 2 Ağustos 1914'te gizli bir anlaşma imzalamıştır.²⁸⁵ Daha sonra ise Almanya'nın üstün gayretleri ve İtilaf Devletleri grubunun ittifak tekliflerini reddetmesi ve savaşı Osmanlı topraklarını parçalama siyaseti üzerine kurmasıyla Osmanlı Devleti, 2 Kasım 1914'te Rusya'nın savaş ilanı ile I. Dünya Savaşı'na girmiştir.²⁸⁶ Daha Osmanlı tarafsız iken yapılan gizli antlaşmalarla Rusya Boğazlar ve İstanbul üzerindeki isteklerini İngiltere ve Fransa'ya kabul ettirmiştir.²⁸⁷

Bunun yanında İngiltere hazırladığı planla Boğazlara saldırmayı amaçlamıştır. Boğazların itilaf devletlerince işgal edilmesi sonucu hem Osmanlı Devleti savaş dışı bırakılacaktı, hem de Rusya'ya silah ve erzak yardımı sağlanacaktı. Buna karşın Rusya'dan elde edilecek buğday da itilaf devletlerince önemliydi.

Ancak İngiltere ve Fransa tarafından Boğazları ele geçirme teşebbüsü Çanakkale'de Türk ordusunun kahramanca savaşması sonucu başarısızlığa uğramıştır.

Buna karşın Ruslar Kafkas cephesinde Erzincan'a kadar ilerlemiştir. Ancak Panislavist emellerle I. Dünya Savaşı'na katılan Rusya'nın emperyalist ilerleyişi Bolşevik ihtilâlinin ortaya çıkmasıyla son bulmuş ve Rusya bir süre sonra savaştan çekilmiştir. Bolşevik ihtilâli Rusya'da Panislavist eğilimin bir süre duraklamasına sebep olmuştur.

²⁸⁵ Kurat, Rusya Tarihi, s.418.

²⁸⁶ Armaoğlu, "20.yüzyıl...", s.110.

²⁸⁷ Armaoğlu, "20. yüzyıl...", s.115.

3.1.4. Bolşevik Dönemi Panislavizm

Fransız ihtilâlinden sonra ortaya çıkan fikir akımının etkisiyle Rusya'da 1825 Aralık ayında “Dekabrist (Aralık)” ayaklanması çıkmış ancak bu ayaklanma bastırılmıştır.

Ancak çarlık Rusya'sına karşı ayaklanmalar daha sonraları da devam etmiştir. Bu ayaklanmalar sonucu 1905 yılında Çar II. Nikola Duma'yı (Rus Meclisini) açmıştır. Ancak Bolşeviklerin 1917 yılındaki ayaklanmaları geniş çapta olmuş, Bolşevik ihtilâli Çar II. Nikola'nın, 16 Mart 1917 tarihinde Rus tahtından vazgeçmesiyle son bulmuştur. Böylece Rusya'daki idareyi ele alan Bolşevikler üç yüz yıldır devam eden “Romanov Sülalesi” hâkimiyetine son vermiştir.²⁸⁸

Bundan sonra Rusya'da 14 Eylül 1917'de cumhuriyet ilan edilmiş ve Menşeviklere üstünlük sağlayan Bolşevikler idareyi üslenmişlerdir. Bolşevik hükümeti, idareyi ele aldıktan sonra I. Dünya Savaşı'ndan çekilme kararı almıştır. Nitekim barış kararı alan yeni idare 3 Mart 1918 tarihinde ittifak devletleriyle Brest-Litovsk antlaşmasını imzalayarak Rusya'yı savaştan çekmiştir.²⁸⁹

Bolşevikler “Antiemperyalist” bir politika izleyeceklerini belirtmişlerdir. Bunun içindir ki Bolşeviklerin lideri Lenin, I. Dünya Savaşı sırasında İngiltere, Fransa ve çarlık Rusya'nın kâğıt üzerinde Türkiye'yi paylaşma planlarını açıklamada sakınca görmemiştir.

Antiemperyalist bir dış politika izleyeceklerini bütün dünyaya ilan eden Sovyet Rusya döneminin başlangıcında Panislavizm düşüncesi zayıflamış görünmektedir.

²⁸⁸ Armaoğlu, “20.yüzyıl...” s. 131.

²⁸⁹ Armaoğlu, “20. yüzyıl...” s.140.

Bolşevik hükümeti Çarlık Rusyası dönemindeki Boğazları ve İstanbul'u ele geçirmek gibi bir emperyalist düşünceyle ilgilerinin olmadığını açıklamıştır.²⁹⁰ Ancak bu durum fazla sürmemiş Rus milliyetçiliğinin tekrar güçlenmesiyle başta barışçı bir politika izlenimi veren Rusya'nın siyaseti değişmeye başlamıştır. Lenin ve arkadaşları biraz sonra, Çarlık Rusyası'nın Panislavist fikirlerine kızılboya sürüp bayraktarlığına soyunacaklardır.

3.2. SOVYET RUSYASI VE SOVYET CUMHURİYETLERİNİN KURULUŞU

Bolşevikler idareyi ele geçirince 1918–1922 yılları arasında hâkimiyetlerini sağlamlaştırmak için uğraşmışlardır. Bolşevikler Rusya'da yaşayan Rus olmayan milletlere eşit hak ve özgürlükle verileceği sloganıyla yönetime gelmiştir.²⁹¹ Hatta Lenin tarafından imzalanan “Rusya Halklarının Hakları Deklarasyonu”nda rol almayan milletlere kendi geleceklerini tayin etme hakkı veriliyordu. Ancak bu sadece görünüşten ibaretti. Çünkü bütün bu vaatlere rağmen son söz Bolşevik yönetimine aitti. Bunun üzerine Rus işgali altında yaşayan milletler teker teker özerkliklerini ilan etmişlerdir. Daha sonra ise bu devletler, Ruslar'ın Rus olmayana hayat hakkı ve hakimiyet tanımaması üzerine 30 Aralık 1922'de zorla SSCB'ye katılmışlardır.²⁹²

1936 Rus anayasasına göre Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'ni 12 cumhuriyet oluşturmuştur. Bunlar; Rusya, Beyaz Rusya, Ukrayna, Kazakistan, Gürcistan, Özbekistan, Moldovya, Azerbaycan, Kırgızistan, Türkmenistan, Tacikistan ve Ermenistan Cumhuriyetleridir.²⁹³

²⁹⁰ Kurat, a.g.m., s.275.

²⁹¹ Fırat Purtaş, Rusya Federasyonu Ekseninde Bağımsız Devletler Topluluğu, Ankara, 2005, s.2.

²⁹² Purtaş, a.g.e., s.26.

²⁹³ Purtaş, a.g.e., s.27.

Bu cumhuriyetler özerk olmalarına rağmen adeta hapis hayatı yaşamışlardır. Dış dünya ile münasebetleri Moskova'nın emir ve direktiflerini yerine getirmekten ibaretti.

3.2.1. Rus Milliyetçiliğinin Tekrar Canlanması

Bolşevik idarenin ilk yıllarında Panislavizm ve emperyalizm gibi düşünceler rafa kaldırılmıştı. Ancak zaman geçtikçe Çarlık Rusya'sının siyasetine yön veren bu düşünceler tekrar ortaya çıkmaya başlamıştır.

1930 yılından sonra Avrupa'da Hitler Almanyası'nın bir tehlike olarak ortaya çıkması ve Almanyası'nın Slav devletlerini ele geçirme plânları yapması Avrupa'daki Slavlar ile Sovyet Rusya arasında yakınlık oluşmasına zemin hazırlamıştır. Hatta 1935 yılında Çekoslovakya ile Sovyet Rusya arasında Almanyası'nın saldırısına karşı bir ittifak antlaşması yapılmıştır.²⁹⁴

Hitlerin Çekoslovakya'yı işgal etmesi ve Yugoslavya üzerindeki baskıları Sovyet Rusya'yı harekete geçirmiş ve bir "Slav cephesi" oluşturulmaya başlanmıştır.

Bundan sonra Sovyet Rusya Hitlerin işgallerine karşı Slavları koruyucu rolü üstlenmiştir. Bunun için "Slav Komitesi" kurulmuş ve 1941–1943 yılları arasında kongreler düzenlenmiştir.²⁹⁵

II. Dünya Savaşı'nda Almanyası'nın yenilmesi 9 Mayıs 1945'te teslim olmasıyla savaşa Almanyaya karşı katılan Sovyet Rusya Avrupa'da üstünlüğü ele geçirmiştir. II. Dünya Savaşı'ndan sonra Almanyaya karşı üstünlük kuran Sovyet Rusya komünizm'i geniş sahalara yaymak için

²⁹⁴ Kurat, a.g.m., s.275.

²⁹⁵ Onay, a.g.e., s.90.

harekete geçmiştir²⁹⁶. Nitekim savaş sonrası, Sovyet Rusya tarafından, doğu Avrupa ülkeleri işgal edilerek ya da komünist hükümetler iş başına getirilerek Sovyet Rusya emperyalizminin kurbanı olmuşlardır. Sovyet Rusya II. Dünya savaşı sonrası Alman tehlikesinden korunmak bahanesiyle Polonya, Çekoslovakya, Macaristan, Romanya, Bulgaristan gibi Doğu Avrupa ülkelerine asker sokmuş, buralarda komünist rejimler kurdurmuştur. Bu durum Dünya siyasetine de yön vermiş ve dünya doğu batı diye iki bloğa, (Varşova Paktı - NATO), ayrılarak “Soğuk Savaş” diye adlandırılan dönem başlamıştır.

Sovyet Rusya işgal ettiği Doğu Avrupa ülkelerini yıllarca sömürmüştür. Bu ülkelerde iktisadi emperyalizmi hat safhada uygulayan Sovyet Rusya bu ülkelerin hammaddelerini ve ürettikleri malları yok pahasına satın alarak bu ülkelere fahiş fiyatlarla ihraç etmiştir.²⁹⁷

Bu durum Sovyet Rus hegemonyasında yaşayan ülkeleri kısa sürede iktisaden felce uğratmıştır. Sovyet Rusya'nın lideri, Gürcü asıllı olan, Stalin'in, 1953 yılında ölümüyle Sovyet Rusya'nın uydusu haline gelen bu ülkelerde ayaklanmalar ortaya çıkmaya başlamıştır.

Polonya'nın Poznan şehrinde ve Macaristan'daki ayaklanmalar Sovyet Rusya tarafından çok kanlı bir şekilde bastırılmıştır. Yugoslavya'nın komünist lideri Tito ise Sovyet Rusya'dan bağımsız hareket etme çabası vermiştir.²⁹⁸ Bütün bunlar Stalin'in batıya karşı üstünlüğünü kanıtlamaya çalıştığı komünizm idaresini zayıflatmaya başlamıştır. Ancak Sovyet Rusya Doğu bloku devletleri üzerindeki etkisini yitirmemek için baskıları artırmıştır. Macar

²⁹⁶ Armaoğlu, “20.yüzyıl...”, s.423.

²⁹⁷ Taha Akyol, Sovyet Rus Stratejisi ve Türkiye, Ötüken Yay., İstanbul, 1979, s.133.

²⁹⁸ Henry Kissinger, Diplomasi, Çev. İbrahim H. Kurt, Ankara, 2000, s.519.

ayaklanması sırasında, 1955'te Macaristan'a asker sokan Sovyet Rusya 21 Ağustos 1968'de Prag'a asker sokarak Çekoslovakya'yı işgal etmiştir.²⁹⁹

Sovyet Rusya'nın bu emperyalist faaliyetlerinden Türkiye'de büyük ölçüde etkilenmiştir. Çünkü Sovyet Rus yayılcılığının hedeflerinden birisi de Türkiye idi.

Sovyet Rusya II. Dünya savaşını takip eden yıllarda, Çarlık Rusya'sının hayali olan Boğazlar ve Anadolu toprakları üzerinde taleplerde bulunmuş ve rejimini Türkiye'de yaymak için çaba göstermiştir.³⁰⁰ Ancak Türkiye Cumhuriyeti Devleti bağımsızlığı için hiçbir tavizde bulunmamıştır. Neticede II. Dünya savaşı sonrası tekrar canlanan Rus milliyetçiliği ve panislavizm ruhu sosyalist emperyalizm olarak tatbik ettirilmiştir. Ancak bu sömürü ve baskı yönetimi fazla sürmemiştir.

3.2.2. Komünizmin Çöküşü ve Sovyet Rusya'nın Dağılması

Stalin'in 1953'te ölmesiyle yerine Kruşçev geçmiştir. Stalin dönemini eleştiren Kruşçev'in döneminde Stalin'den farklı geçmemiştir. Bu dönemde sert politikalar uygulamıştır. 1968'de Paris'te masum öğrenci hareketleri gibi başlayan gençlik hareketleri ülkemize de sıçramış ve bunun bir Sovyet oyunu olduğu ortaya çıkmıştır. Türkiye'de kendilerine sol gruplar adını veren aydın, öğrenci ve işçi hareketlerini açıktan ve gizli olarak Sovyetler desteklemiştir. Bu gruplar Türkiye'yi Sovyet Rusya'nın bir peyki haline getirmek için kardeş kavgası yaratmaktan geri durmamışlardır. 1554'te Kazan'ın düşürülmesi ile tezgâhlanan Türk ülkelerinin Rus işgali altına düşmesi hareketi 1970'li yıllarda neredeyse tamamlanmak üzere idi. Ancak Rusya'nın beklemediği bir milli hareket bir milli direnç gelişmiştir. Milliyetçi aydın ve gençler Rusların oyununu bozmuştur. Diğer yandan Afganistan üzerinden Hindistan'a

²⁹⁹ Armaoğlu, "20. Yüzyıl...", s.568

³⁰⁰ Armaoğlu, "20. Yüzyıl...", s.427.

ulaşmaya alışan Ruslar, Afganistan'ın yerli halkı ve Türk gruplarca durdurulmuşlardır. Böylece Sovyet Rusya 1990 yılların başında dağılmak zorunda kalmıştır.

Kruşçev'den sonra Sovyet Rusya'nın başına geçen Brejnev, 1975'de "Helsinki Nihai Senedi"ne imza koyarak Sovyet bloku'nu batılı ülkelere kabul ettirmiştir.³⁰¹

Ancak doğu ve batı bloku ülkeleri arasında yumuşamaya sebep olan bu senet sonrası doğu bloku ülkeleri arasında Sovyet Rusya hegemonyasına karşı hareketler başlamıştır. Brejnev'in 1982 yılında ölümüyle yerine Andrapov geçmiş oda 15 ay gibi kısa süre Sovyet Rusya'nın başında kaldıktan sonra ölmüştür. Andrapov'dan sonra yaşlı ve hasta olan ernenko iktidarı bir yıl bile sürmemiştir. Daha sonra ise 11 Mart 1985'te Sovyet Rusya'nın başına Mikhail Gorbaçov geçmiştir.³⁰²

Gorbaçov diğer Sovyet Rus liderlerinin aksine birçok yenilikler ve radikal reformlar yapmıştır. Gorbaçov'un yaptığı en önemli reform ise ekonomideki "Glasnost (şeffaflık)" ve "Perestroyka (Yeniden yapılandırma)" politikalarıdır. Gorbaçov Sovyet Rusya rejiminin alışa gelmiş dışı reformları ve baskıcı olmayan yönetimine rağmen sosyalist rejimi terk etmemiştir. Ancak Gorbaçov dönemi Sovyet Rusya'nın dağılmasında itici güç olmuştur.

Sovyet Rus rejimini yıkan dönem ise Boris Yeltsin dönemi olmuştur. Boris Yeltsin "Demokratik Rusya Hareketi" başkanı iken Gorbaçov'u diktatörlükle suçlamıştır. Yeltsin bir yandan Rus milliyetçiliğini ön plana çıkararak "Bağımsız Rusya" sloganıyla Rusların desteğini almış, "Herkese istediği kadar egemenlik" sözü ile de Rusya'daki Rus olmayan milletlerin desteğini kazanmıştır. Bunun zerine 17 Mart 1991'de seçim referandumu

³⁰¹ Purtaş, a.g.e., s.30.

³⁰² Armaoğlu, "19.Yüzyıl...", s.911.

yapılmış ve 12 Haziran 1991’de yapılan seçimlerde Yeltsin devlet başkanı olmuştur. Yeltsin böylece seçimle iş başına gelen ilk Rus lider olmuştur.³⁰³

Sovyetler Birliği’nin dağılmasında 1991 yılındaki gelişmeler önemli yer tutmaktadır. Bunlar ayrılıkçı hareketlerin ortaya çıkmasına sebep olan “Egemen Devletler Birliği Anlaşması” ve Gorbaçov’a karşı yapılan Ağustos darbesidir.³⁰⁴

Ağustos darbesinden sonra Yeltsin’e destek giderek artmış Yeltsin tamamen yönetimi ele geçirmiştir. Bu gelişmelerden sonra artık Sovyet birliğinin cumhuriyetleri bağımsızlıklarını ilan etmeye başlamışlardır. Sovyetler dağılma süreci 8 Aralık 1991’de imzalanan “Minsk Antlaşması” ile tamamlanmıştır. Bu antlaşma ile Sovyetlerden ayrılan devletlerarasında bir ekonomik işbirliğini ön görüyordu. Minsk antlaşmasına imza koyan Boris Yeltsin, Ukrayna cumhurbaşkanı ve Beyaz Rusya parlamento elçisi böylece “Bağımsız Devletler Topluluğu”nun (BDT) kurulduğunu ilan etmişlerdir. Minsk antlaşmasıyla artık “Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği” (SSCB) tarihe karışmıştır. Daha sonra ise bağımsız olan orta Türk Cumhuriyetleri 21 Aralık 1991’de Almaata’da kurucu üye statüsüyle BDT’ye katılmışlardır.³⁰⁵

Sovyet Rusya’nın dağılması Sovyet Rus emperyalizminin çöküşüdür. Ancak gerek Çarlık Rusya’sının gerekse Sovyet Rusya’nın izlediği Panislavist ve Rus milliyetçiliğine dayalı emperyalist politikası arkasında kültüründen, dininden mahrum bırakılmış milletler bırakmıştır.

³⁰³ Purtaş, a.g.e., s.42.

³⁰⁴ Armaoğlu, “19. Yüzyıl...”,s.949.

³⁰⁵ Purtaş, a.g.e., s.59.

3.3.RUSYA FEDERASYONU VE TEKRAR TOPARLANMA (AVRASYA BİRLİĞİ DÜŞÜNCESİ)

Sovyet Rusya'nın dağılmasıyla kurulan Rusya Federasyonu Devleti artık yeni bir sürece girmiştir. Bu sürece damgasını vurmakta olan kişi ise eski bir KGB ajanı olan ve kısa sürede politikada ilerleme kaydederek Boris Yeltsin tarafından 1999'da başbakanlığa atanan Vladimir Putin'dir.³⁰⁶ Daha sonra ise Yeltsin'in başkanlıktan ayrılması üzerine Putin bir oldubitti ile başkanlığa getirilmiş fakat 26 Mart 2000 tarihindeki seçimle halk tarafından Rusya Federasyonu başkanı olmuştur. Putin'in Rus halkının desteğini kazanmasında Çeçenistan konusunda ki sert politikaları olmuştur.³⁰⁷

Günümüz Putin Rusya'sı tekrar toparlanma sürecine girmeye niyetlenmektedir. Putin, Rusya'yı eski gücüne kavuşturmak ve dünya'da süper güç yapma mücadelesi vermektedir. Bunun için dış politikada bölgesel işbirliği esasına dayalı Avrasyacılık fikrini ortaya koymuştur.

Bu fikir aslında NATO'nun eski doğu Avrupa ülkelerini de içine alması ve genişlemesi sonucu Rusya'nın endişelerinden kaynaklanmaktadır.

Avrasyacılık fikrinin koyu savunucularından biri ise Rus stratejist Aleksandr Dugin'dir. Rusya'daki Avrasya komitesi Başkanı olan ve Rus meclisine de danışmanlık yapan Dugin "Rus jeopolitiği – Avrasyacı Yaklaşım" isimli kitabında da Avrasyacılık fikrinin sınırlarını çizmiştir.

Dugin, ABD'nin söz sahibi olduğu Atlantik ittifakının devamlı bir genişleme arz ettiğini ve bu genişlemeye karşı Avrasya ülkelerinin bir ittifak

³⁰⁶ İlyas Kamalov, Putin'in Rusyası, İstanbul, 2004, s.32.

³⁰⁷ Murat Taşar, Kremlin'deki yeni Çar: Vladimir Vladimiroviç Putin, Kadim Komşumuz Yeni Rusya, Der. Yılmaz Tezkan, 2001, s.146.

oluşturması gerekliliğinden bahsetmiştir. Bu ittifakın sınırlarını da çizen Dugin, Berlin'den Tokyo'ya, Moskova'dan Tahran'a büyük bir "Avrasya İmparatorluğu" adı altında bir oluşumdan söz etmiştir.

Dugin kitabında;

"kurulması hâlinde Rus halkının, küresel medeniyet misyonuna cevap verecek yeni imparatorluk, birçok alt düzeyi olan büyük bir projedir. Bu yeni imparatorluk, Avrasya imparatorluğu, içinde karşılıklı bağımlılığın çeşitli düzeylerinin ve farklı kısımların kaynaştığı karmaşık bir yapıya sahip olacaktır. Tamamen açıktır ki, bu yeni imparatorluk, ne Rus, ne Sovyet imparatorluğu olacaktır..."

"Bu yeni imparatorluğun kaynaştırıcı yanı, Atlantikçilikle mücadeledir. Atlantikçiliğe hizmet eden siyasi, ekonomik ve askeri yapıları ve ABD'yi temsil eden liberal-piyasacı, "deniz", "Kartaca" medeniyetini kati şekilde geri püskürtmedir. Bu mücadelede başarı kazanmak için stratejik açıdan bir bütün olan devasa jeopolitik kıtasal bloku kurma zarureti vardır. Stratejik kıtasal sınırların birliği, yeni imparatorluğun esas kaynaştırıcı faktörü olacaktır..."

"Bir sonraki ve daha alt düzeyde yeni imparatorluk, "Büyük alanlar konfederasyonu"nu veya ikincil imparatorlukları temsil edecektir. Bunlar arasında önemli dört –Batıda Avrupa (Almanya ve Orta Avrupa merkezli), Doğuda Pasifik (Japonya merkezli), Güneyde Orta Asya (İran merkezli) ve merkezde Rus (Rusya merkezli)– imparatorluğu ayırt etmek mümkündür. Bu projedeki merkezi pozisyonun da, en önemlisi olacağı oldukça aşikârdır. Çünkü devasa kıtasal bloku oluşturan diğer kısımların türdeşliği ve teritoryal irtibatı ona bağlıdır..."³⁰⁸ Diyerek merkezde Rusya'nın söz sahibi olduğu bir

³⁰⁸ Aleksandr Dugin, Rus Jeopolitiği, Avrasyacı Yaklaşım, Çev. Nügar İmanov, İstanbul, 2004, s. 90–91.

ittifaklar birliği (Dugin'in deyimiyle "İmparatorluklar Birliği") oluşumunun, Atlantikçi batıya karşı üstün geleceğini belirtmiştir.

Bulunduğu konum ve gúcü ile önemli bir stratejik mevkiye sahip olan Türkiye Cumhuriyeti Devleti, aydınları ile bu yeni oluşumu gözden geçirmelidir. Ülkemiz aydınları Aleksandr Dugin'in ve Putin'in Avrasyacılık tezini dikkatli ve ihtiyatlı olarak incelemelidirler. Batı ittifakına (AB) adeta milli bağımsızlığı ve ülke birliği yok edilerek alınmaya çalışılması, Türkiye'deki aydınları kaygıya itmiştir. Avrasyacılık eđer çöken Sovyet Rusya'nın Moskova merkezli olarak yeniden dirilmesi projesi ise Türk milliyetçisi aydınların bu durumda alacakları tavır menfi olacaktır. şayet Avrasyacılık eşit ortaklık şartlarında geliştirilecekse düşünülebilir. Avrasyacılık fikri ile Türk Birliği düşüncesi birbirine karıştırılmamalıdır. Değişen dünya dengeleri sonucu siyasi ve iktisadi emperyalizmin çatışma bölgesinde yer alan ülkemiz bölgede kurulacak olan Avrasya bloku dışında kalması mantık dışı olacaktır. Ancak böyle bir oluşumda bağımsız Türkiye Cumhuriyeti Devleti en az Rusya Devleti kadar hatta daha fazla karar verme ve söz hakkına sahip olmalıdır. Çünkü sahip olduğumuz stratejik güç bunu gerektirmektedir.

SONUÇ

Slav milletlerinin kültür ve dil alanında birleşmelerini amaçlayan Panislavizm başta kültürel bir görünümde idi. Ancak 19. yüzyılın ikinci yarısından sonra panislavizm siyasi bir nitelik kazanarak Rus dış politikasını yönlendirmiştir.

Panislavizm özellikle 1853–1856 Kırım Savaşı'ndan sonra giderek taraftar toplamıştır. Bu dönemde Panislavizmin bahanesi Balkanlar'da yaşayan Slavları Osmanlıdan koparmak hedefi ise Osmanlı Devleti olmuştur. Buradaki asıl amaç Osmanlı Devleti'ni yok etmek suretiyle boğazlar ve İstanbul'u ele geçirmektir. Böylece kendisini Bizans'ın veliahdı olarak gören Çarlık Rusyası hem bu idealini gerçekleştirecek hem de sıcak denizlere inme politikasını uygulamış olacaktı. Daha sonraki yıllarda Rusya tarafından Balkan Slavları'nın kışkırtılmasıyla meydana gelen 1877–1878 Osmanlı-Rus savaşı'nın olmasında da bu plân etkili olmuştur. Ancak bu savaşta Çarlık Rusya Slavları Osmanlıdan koparmasına rağmen Boğazları ele geçirememiştir. Asırlarca Boğazları ve İstanbul'u ele geçirme hayalleri kuran Rusya bu isteğini devam ettirmiştir.

Panislavim'den en kötü şekilde etkilenen millet doğu ve batısı ile Türk Milleti olmuştur. Daha Rusya adını koymadan “Büyük Devlet” olmak için yola çıktığında Karadeniz'in kuzeyinde bir tek Türk Devleti dahi kalmamış Rus işgali altına düşmüştür. 18. yüzyıldan itibaren İdil Nehri'nin doğusuna geçen Ruslar istila hareketlerini 18.yüzyılın sonunda Asya'daki bütün Türk Devletlerini işgal ederek tamamlamıştır

Panislavizm'i ise Rus emperyalizmine hizmet aracı olarak kullanmıştır. 19. yüzyılın sonlarına doğru Panislavizm Alman Pangermanizmine karşı Pangermanizm ile birlikte gelişmiştir. Osmanlı'nın elinden öncelikle Kırım'ı

olarak hareket eden Ruslar 19. yüzyılda Türklerin Orta Avrupa ve Balkanlar'dan kovulmasını çabuklaştırmışlardır.

1912 Balkan savaşlarının çıkmasında ve 1914'teki I. Dünya savaşının çıkmasında Panislavizmin etkisi büyüktür. I.Dünya Savaşı'nda bir yandan İstanbul ve Boğazları, diğer yandan Doğu Anadolu'yu ele geçirmek için harekete geçen Rus Çarlığı, Türkler'in Çanakkale'deki meşhur direnişleri sonucu tarihe karışmıştır.

1917 Bolşeviklerin ihtilâlinde 1941 yılına kadar durgunlaşan Panislavizm daha sonra tekrar canlanmıştır. Bu sefer de Sovyet Rusya emperyalizmine hizmet eder duruma dönüşmüştür. Baskıcı yönetimi ile Doğu ve batıdaki Türk Dünyası ve Rus olmayan milletlerin kâbusu olan Sovyet yönetimi ve rejimi çok çeşitli iç ve dış sebeplerin bir araya gelmesiyle, 1991 yılında çökmüştür.

Dün dost olduğumuz NATO ve Batı ittifakındaki ülkeler, bizi kendi ittifaklarına bağımsızlığımızı yok ederek almakta ısrar ederlerse oluşacak bir Avrasya Bloğu içerisinde yer almamız uzak bir ihtimal olarak görülmemektedir.

Dünden bugüne Panislavizme baktığımızda Panislavizm düşüncesinin değişmediğini sadece farklı Rus liderler ve Rus rejimlerinin Panislavizmi farklı kılıklara soktuklarını görürüz. Ancak tarihin bize gösterdiği değişmeyen bir gerçek vardır ki oda dönemi ne olursa olsun Panislavizmin Rus emperyalizmi için bir maşa olarak kullanılmasıdır.

KAYNAKÇA

ACAR, Kezban; **Başlangıçtan 1917 Bolşevik Devrimi'ne Kadar Rusya Tarihi**, Ankara 2004.

_____; **Resimlerle Rusya, Savaşlar ve Türkler**, Ankara, Mayıs 2004.

AKYOL, Taha; **Sovyet Rus Stratejisi ve Türkiye**, Ötüken Yay., İstanbul, 1979.

ARMAOĞLU, Fahir; **19.Yüzyıl Siyasi Tarihi Siyasi Tarihi(1789–1914)**,TTK Yay., Ankara 1999.

_____; **20. yüzyıl Siyasi Tarihi**, Alkım Kitabevi.

ATAÇ, A.M; **Rusya Tarihi, Türkler ve Koşullarıyla Münasebetleri**, Ankara 1952.

AYVERDİ, Sâmiha; **Türk-Rus Münasebetleri ve Muharebeleri**, İstanbul 2004.

BARTHOLD, W. ; **“Slavlar” Maddesi**, İslam Ansiklopedisi, C. X, MEB Basımevi, İstanbul 1966.

BENNİGSEN, A.– Lemercier – C. Quelquejay; **Steppe Ezan Sesleri**, Çev. Nezi Uzel, İstanbul 1997.

CAŞIN, Mesut Hakkı; **Rus İmparatorluk Stratejisi**, Ankara 2002.

DEMİR, Abdullah; **Tarihten Günümüze Rus Yayılmacılığı ve Yeni Kurulan Cumhuriyetler**, İstanbul 1998.

D'ENCAUSSE, Hélène Carrere; **Tamamlanmamış Rusya**, Çev. Reşat Uzmen, İstanbul 2003.

DUGIN, Aleksandr; **Rus Jeopolitiği, Avrasyacı Yaklaşım**, Çev. Nügar İmanov, İstanbul, 2004.

FERGUSON, Alan D. -Alfred Levin; **Essays İn Russian History**, (A Collection Dedicated To George Vernadsky), Connecticut 1964.

HAYİT, Baymirza; **Türkistan Devletlerinin Milli Mücadeleleri Tarihi**, Ankara 2004.

İPEK, Nedim; **Rumeli'den Anadolu'ya Türk Göçleri**, TTK, Ankara, 1999.

İNALCIK, Halil; **Osmanlı - Rus Rekabeti'nin Menşei ve Don - Volga Kanalı Teşebbüsü (1569)**, Belleten 46,1948.

KAMALOV, İlyas, **Putin'in Rusyası**, İstanbul, 2004.

KARAL, Enver Ziya; "Osmanlı Tarihi", **C.V**, Ankara 1995.

_____ ; "Osmanlı Tarihi", **C.VII.**, Ankara 1995.

KISSINGER, Henry; **Diplomasi**, Çev. İbrahim H. Kurt, Ankara, 2000.

KOCABAŞ, Süleyman; **Kuzeyden Gelen Tehdit, Tarihte Türk-Rus Mücadelesi**, İstanbul 1989.

_____ ; **Avrupa Türkiyesi'nin Kaybı Ve Balkanlarda Panislavizm**, Kayseri 1986.

KOHN, HANS; **Panislavizm ve Rus Milliyetçiliği**, Çev. Agâh Oktay Güner, İstanbul 1983.

KURAT, Akdes Nimet; **IV-XVIII. Yüzyıllarda Karadeniz Kuzeyindeki Türk Kavimleri ve Devletleri**, Ankara 2002.

_____ ; “Panslavizm”, **A.Ü. DTCF Dergisi**, **C.XI**, s. 2–3–4, Ankara, 1953.

_____ ; **Rusya Tarihi; Başlangıçtan 1917’e Kadar**, TTK, Ankara 1999.

ONAY, Yaşar; **Rusya Ve Değişim**, Ankara 2002.

PETROVİCH, Michael Boro; **The Emergence Of Russian Panslavism 1856- 1870**, Columbia University Pres, New York And London 1966.

PURTAŞ, Fırat; **Rusya Federasyonu Ekseninde Bağımsız Devletler Topluluğu**, Ankara, 2005.

SARAY, Mehmet; **Türk-Rus Münasebetleri’nin Bir Analizi**, İstanbul 1998.

_____ ; **Rus İşgali Devrinde Osmanlı Devleti İle Türkistan Hanlıkları Arasındaki Siyasi Münasebetler (1775–1875)**, TTK, Ankara 1994.

SHAW, Stanford; **Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye**, Çev. Mehmet Harmancı, **C.I**, İstanbul 1994.

TAŞAR, Murat; “Kremlin’deki Yeni Çar: Vladimir Vladimiroviç Putin”, **Kadim Komşumuz Yeni Rusya**, Der. Yılmaz Tezkan, 2001.

TURGAY, Esad Fuad; **Rusya Tarihi**, İstanbul 1948.

UÇAROL, Rifat; **Siyasi Tarih(1789–1999)**, İstanbul 2000.

UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı; “Osmanlı Tarihi”, **C.III**, Ankara 1949.

ÜLMAN, Halûk; **I. Dünya Savaşı’na Giden Yol ve Savaş**, Ankara, 2002.

EKLER

EK II

PETRO DÖNEMİ RUSYA

Kaynak: Akdes Nimet Kurat, Rusya Tarihi, TTK, Ankara, 1999.

EK III

RUSYA'NIN GENİŞLEMESİ

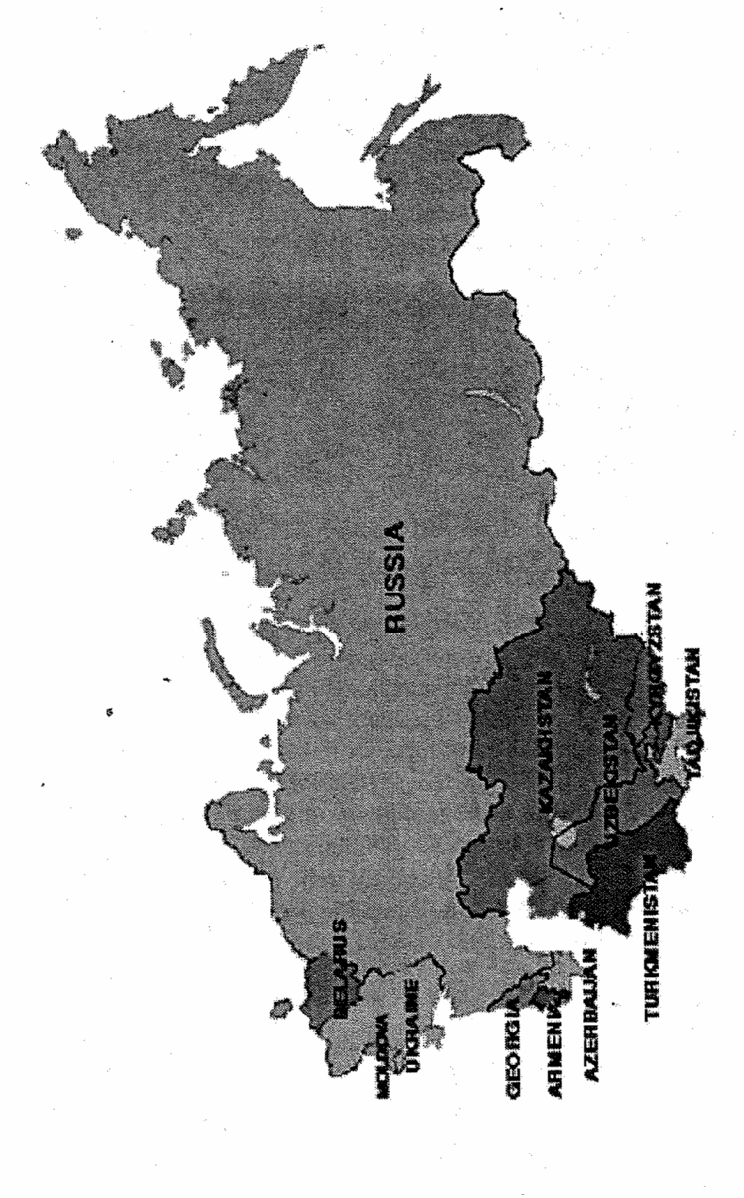
Kaynak: Akdes Nimet Kurat, Rusya Tarihi, TTK, Ankara,1999.

EK IV

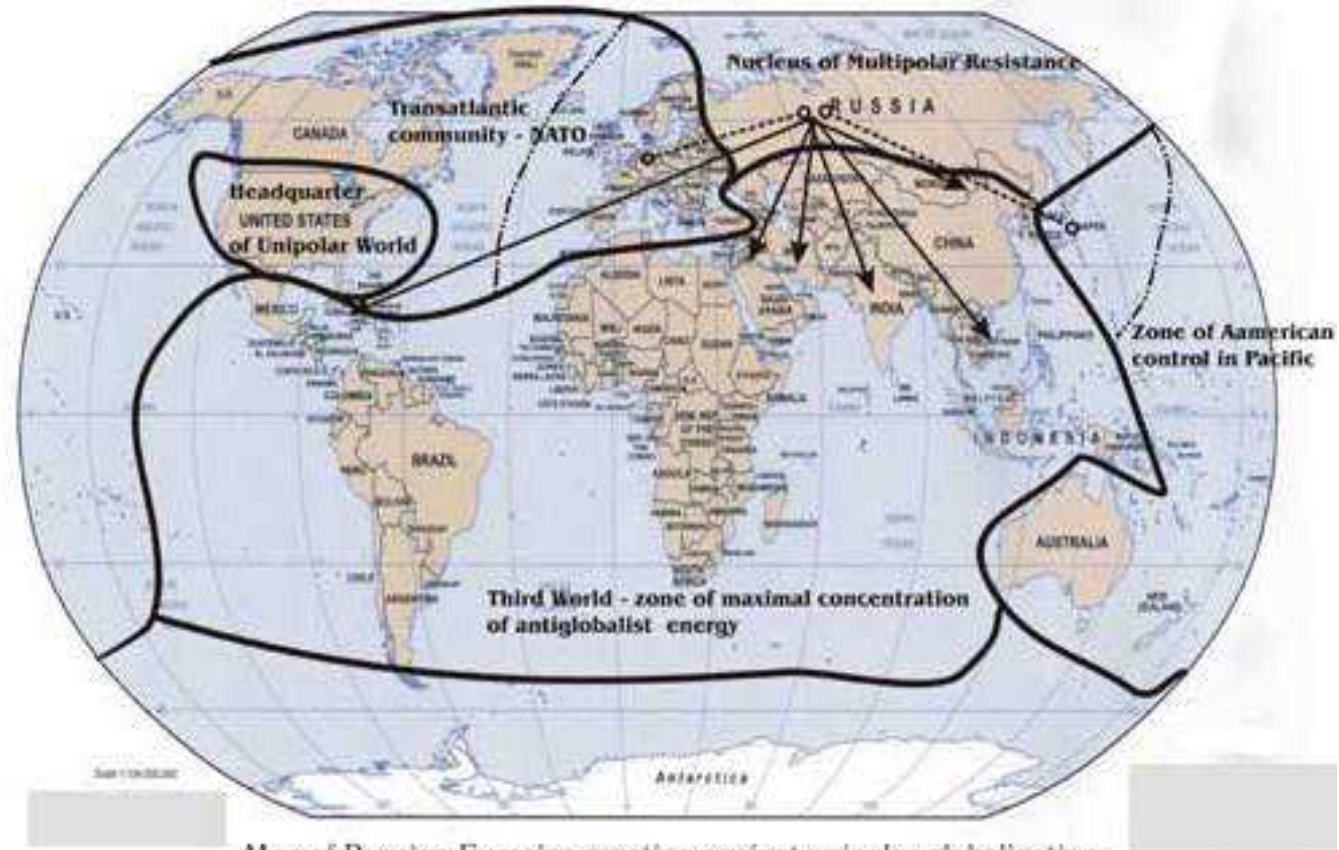
XX. YÜZYILDA RUSYA

Kaynak: Akdes Nimet Kurat, Rusya Tarihi, TTK, Ankara, 1999.

EK V
BDT ÜLKELERİ

Kaynak: Fırat Purtaş, Rusya Federasyonu Ekseninde Bağımsız Devletler Topluluğu, Ankara,2005.

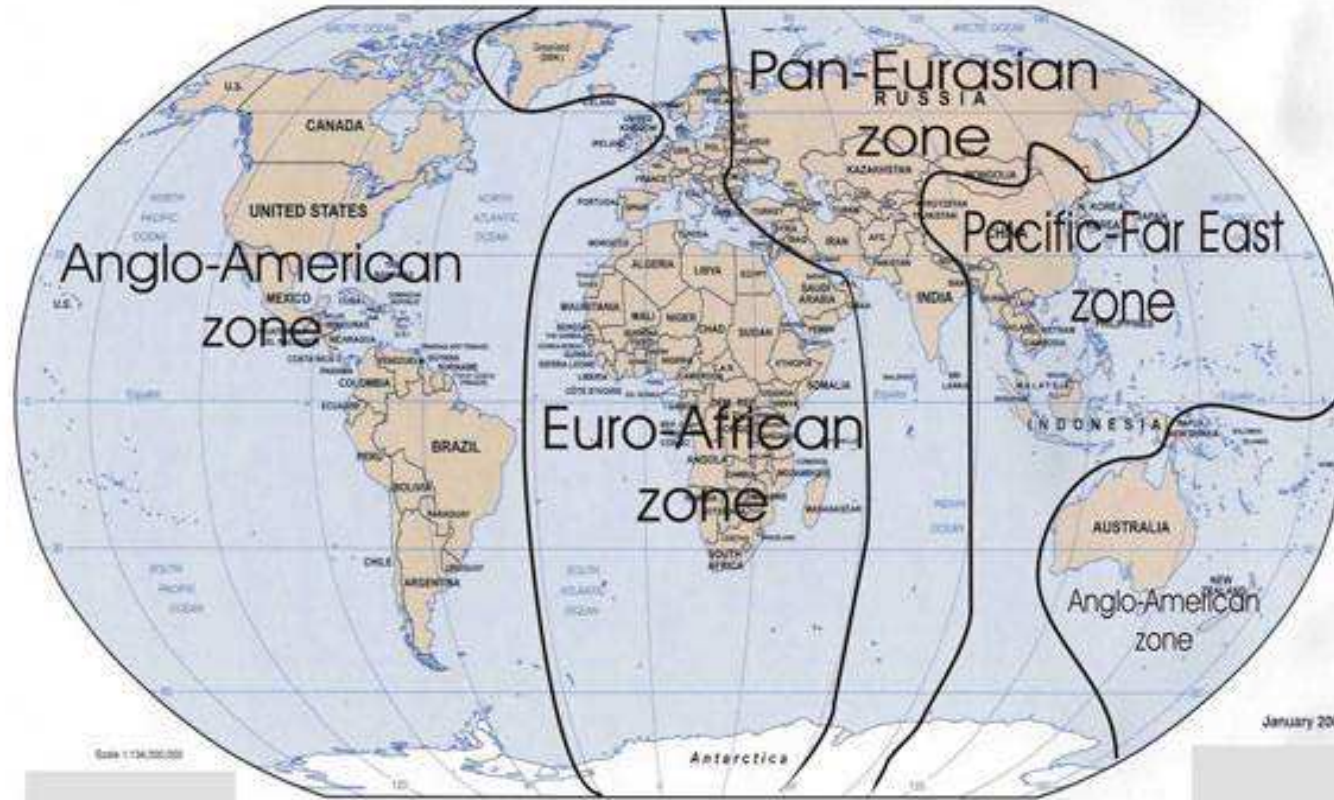
Map of Russian-Eurasian reaction against unipolar globalization. Counterstrategy.

- Most important lines of fracture of pro-atlantist-globalist space
- Rays of close strategical partnership with countries of Third world
- Crucial axes of alliances of eurasian geopolitics with "emerging empires" - Great Europe and free Japan

EK VI

ALEKSANDR DUGİN'İN TASARLADIĞI MOSKOVA

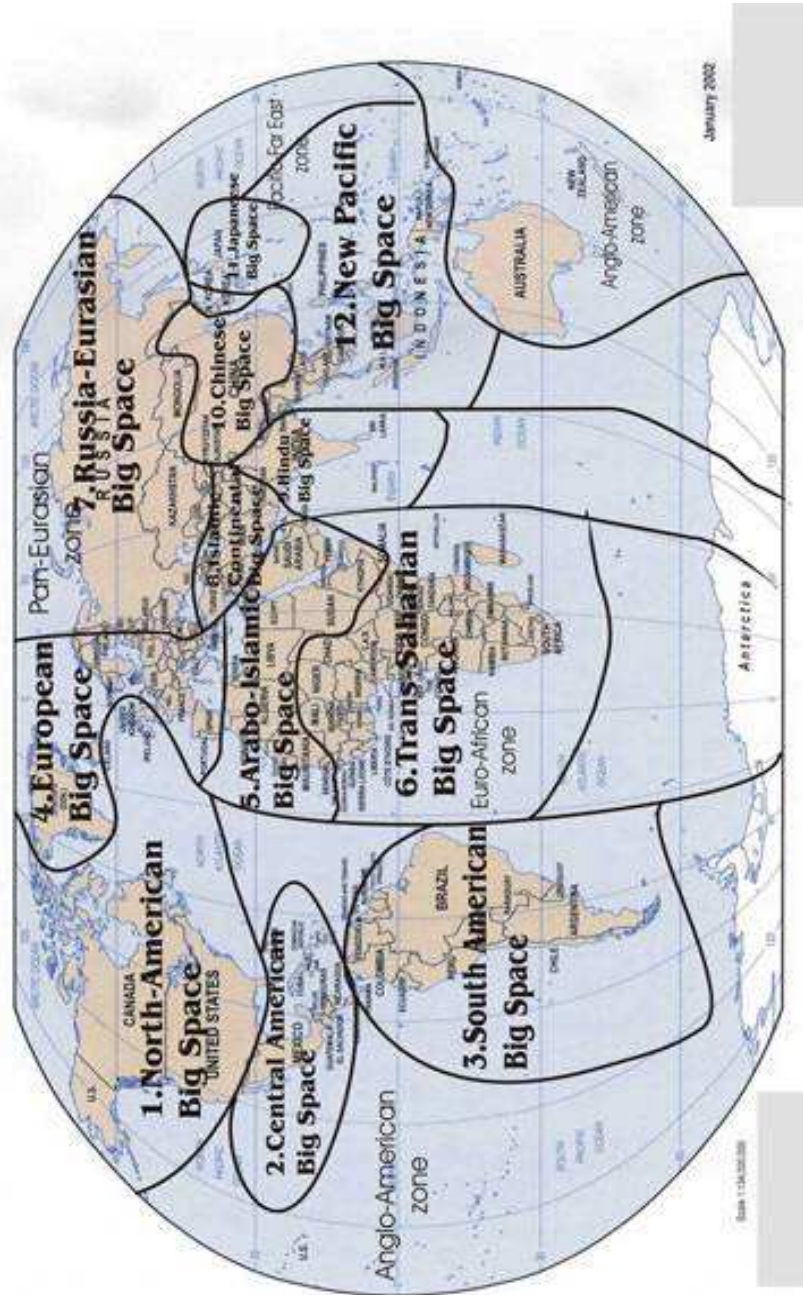
MERKEZLİ AVRASYA PLANI

Map of multipolar world. Four zones - four poles

EK VII

ALEKSANDR DUGİN'İN AVRASYA BLOKU

2-d map of multipolar world. Four zones - big spaces.

1. North-American big space 2. Central American big space 3. South American big space 4. European big space
5. Arabo-Islamic big space 6. Trans-Saharan big space 7. Russian-Eurasian big space
8. Islamic continental big space 9. Hindu big space 10. Chinese big space 11. Japanese big space 12. New Pacific big space

EK VIII

DÜNYA BLOKLARI

ÖZET

Slovak yazar Herkel'in 1826 yılında Panislavizm tabirini ortaya atmasından günümüze kadar bu fikir çeşitli şekillere bürünerek Rus dış politikasına yön vermiştir.

Rus milli bilincinin ve milliyetçiliğinin oluşmasında Panislavizm fikrinin etkisi büyük olmuştur. Rus Devleti'nin kurulması ve büyük bir devlet haline dönüşmesinden sonra dil ve kültür alanında birleşme hareketi olan Slav birliği daha sonra Rus emperyalizmine hizmet eden bir fikir haline dönüşmüştür.

Bu dönemde Panislavizm'in uygulayıcılığını üstlenen Çarlık Rusya aşırı bir Türk düşmanlığı edinerek Osmanlı Devleti sınırları içerisinde yaşayan Slavları kışkırtmış ve Osmanlı Devleti ile savaşmıştır.

Slavları kurtarıcı rolü üstlenen Çarlık Rusya Panislavizmi Rus emperyalizminin maşası haline dönüştürmüştür. Yayılmacı politika ile Türkistan hanlıklarına son vermiş ve bundan sonra burada Ruslaştırma politikası uygulamaya koymuştur.

1877–1878 Osmanlı-Rus Savaşı, 1912 Balkan savaşı ve I. Dünya Savaşının çıkmasında Panislavizm'in büyük etkisi olmuştur.

Bu savaş sonucunda milyonlarca Türk Rus emperyalizminin kurbanı olarak ya öldürülmüş ya da yurtlarını terk ederek göçe zorlanmıştır. 1917 Bolşevik ihtilâlinde sonra başa geçen Lenin döneminde Panislavizm önemini yitirmiş ancak Hitler'in doğu Avrupa ülkelerini işgaliyle, Stalin döneminde Rus milliyetçiliği ile birlikte yeniden canlanmıştır.

Tarih, tekerrür ederek Panislavizm yine Rus emperyalizmine hizmet etmiş ve Sovyet Rusya doğu Avrupa ülkelerini kurtarmak bahanesiyle bu ülkeleri işgal etmiş ve yıllarca sömürmüştür. Bunun üzerine Panislavizm güç kaybederek yeniden önemini yitirmiştir. Ancak Rus milliyetçiliği ve emperyalizmi artarak devam etmiştir.

Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin 1991 yılında dağılmasıyla Rusya yeni birlik arayışlarına girmiş ve Beyaz Rusya, Ukrayna ile birlikte Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT)'yi kurmuştur. Daha sonra BDT'ye Orta Asya Türk Cumhuriyetleri katılmıştır. Rusya günümüzde yeni bir birlik kurma mücadelesi vermektedir. Bu birlik ise Batı ittifakına (NATO) karşı kurulmak istenen "Avrasya Birliği" dir.

ABSTRACT

From When Herkel, Slovakien writer, put Panislanism term forward to present in 1826, this idea, has oriented to Russian Foreign Politics with varieties of forms.

Effect of Panislanism idea is being important to be formed of Russian Nationalism and National Conscious. After Russian State established and transformed poverful state Slavian United which is the integration movement in field of language and culture, finally turned into an idea served Russian Imperialism.

In this term czardom Russia, undertaken the application of Panislanism, obtaining an extraordinary hostility of Turks by provoking Slavians in which lived in border of Otoman State and fought against to the otoman State.

Czardom Russia, undertaken the saviour role for Slavians, transformed the Panislanism into the tongs of the Russian Imperialism.

Czardom Russia, occupationed the Turkistan Geography by colonialist politics, terminated the Turkistan Khanates in Turkistan Geography after that put into practise The Panislanism Politicis in this geography.

Panislanism had a huge imyact for emerging the 1877–1878 Ottoman-Russia War, 1912 Balkanian War and the I. World War.

Fort he reason of the war Millions of Turkish people whelther dead being victom of the Russian Imperialism or forced to migrate by leaving native country.

After 1917 Bolşevik Revolution In Period of Lenin, came into power, Panislanism lost it's importance but with invasion of the Hitler to the Eastern Europe Countries, In Stalin Period It revived again whith Russian Nationalism.

Recurrencing the history, Panislanism again served to Russian Imperialism and Soviet Russia occupied to Eastern European Countries under the guise of redeeming and colonized during years. After this situation Panislanism again lost it's importance. Russian Nationalism and Imperialism lasted by increasing.

With disintegrating the URSS in 1991, Russia started to seek a new union and White Russia established the Independent States Community with Ukraine. Later, Middle East Turkish Republics integrated to. Today Russia tries to establish a new union and the union mentioned is Eurasia Union wanted to form against West Alliance.